

MAED

MAKÜ

ARALIK/DECEMBER 2024 • CİLT/VOLUME 2 • SAYI/ISSUE 3

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
**MEHMET AKİF ERSOY UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ**

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY
**JOURNAL OF MEHMET AKİF ERSOY
APPLICATION AND RESEARCH CENTER**

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy

e-ISSN: 3023-5618

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maed>

madergi@mehmetakif.edu.tr

Cilt 2, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED), uluslararası hakemli bir dergi olup altışar aylık dönemler hâlinde (Haziran-Aralık) yılda iki sayı olarak elektronik ortamda yayımlanır. MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi 'nde yayımlanan yazıların dil, bilim ve hukuki sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi 'ne aittir. Yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy, is an international electronic journal published online two times a year in June and December. Authors bear the academic, linguistic and legal responsibility of their works published in Journal of Mehmet Akif Ersoy. Journal of Mehmet Akif Ersoy is the sole copyright owner of works published in the journal. No work published in the Journal of Mehmet Akif Ersoy can be partially or totally published or reproduced without the written consent of publisher. Editorial Board decides to publish or reject submitted articles.

Indexes and Databases

OpenAIRE, Academia.edu, ResearchGate

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy

e-ISSN: 3023-5618

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maed>
madergi@mehmetakif.edu.tr

SAHİBİ / OWNER

Prof. Dr. Hüseyin DALGAR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü, Türkiye

EDİTÖR / EDITOR

Prof. Dr. Zafer GÖLEN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YARDIMCI EDİTÖRLER / CO-EDITORS

Prof. Dr. Abidin TEMİZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

SAHİBİ / OWNER

Prof. Dr. Hüseyin DALGAR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü, Türkiye

EDİTÖR /EDITOR

Prof. Dr. Zafer GÖLEN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YARDIMCI EDİTÖRLER // CO-EDITORS

Prof. Dr. Abidin TEMİZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Alaattin KARACA, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Damir MATANOVIĆ, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Hasan BABACAN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İrfan MORİNA, Priştine Üniversitesi, Kosova

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Sevilay ÖZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Salide ŞERİFOVA, İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan

Prof. Dr. Şerbo RASTODER, Karadağ Üniversitesi, Karadağ

HAKEM KURULU / REFEREES

Prof. Dr., Abide DOĞAN, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ, Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Alena Alena ČATOVIĆ, Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek

Prof. Dr. Alim KAHRAMAN, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Damir MATANOVIĆ, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Dursun KÖSE, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ema MİLJKOVIĆ, Belgrad Üniversitesi, Sırbistan

Prof. Dr. Emina BERBIĆ KOLAR, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Farooq ADİL, Pakistan

Prof. Dr. Fazlı GÖKÇEK, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Flera SAYFULİNA, Kazan Federal Üniversitesi, Rusya

Prof. Dr. Güven DİNÇ, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hakan ÜLPER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hasan BABACAN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi) / MAKU- Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)
Cilt 2, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

Prof. Dr. Hatice ORUÇ, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim Moh'd Mahmoud Kofahi, Ürdün Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. İrfan MORİNA, Prizren Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Kamran MUHAMMAD, Punjab Üniversitesi, Pakistan
Prof. Dr. Merziyye NECEFOVA, İlimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI, Beykent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa İsmet UZUN, Türkiye
Prof. Dr. Nesrin KARACA, Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ruhi İNAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sabina BAKSİĆ, Saraybosna Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Salide ŞERİFOVA, İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan
Prof. Dr. Sevilay ÖZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, İstanbul Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Šerbo RASTODER, Karadağ Üniversitesi, Karadağ
Prof. Dr. Şevkiye KAZAN NAS, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turan KARATAŞ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN, Van 100. Yıl Üniversitesi, Türkiye

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Harun Şahin, , Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hülya Gür, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İsmail Avcı, , Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Fatih Sansar, Ege Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Güngör Göçer, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mesut Yavaş, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Özer Özbozdağı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Yunus Arifoğlu, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Ünar, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Kara, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED), Tarih, Edebiyat, Sosyoloji ve Felsefe alanlarında özgün ve nitelikli çalışmaları bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Birey ve toplum arasındaki münasebetin çok önemli olduğu çağımızda dergimiz, bireyi ve toplumu dikkate alan yayınlara öncelik verecektir. Bu sebeple, hayatı boyunca toplumsal problemlere karşı duyarlı olmuş, onları dert edinmiş ve özgün çözüm önerileri sunmuş olan Mehmet Akif Ersoy'a atfen derginin isminin "MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi" olmasına karar verilmiştir. Dergimiz toplumsal meselelerin araştırılmasında ve çözümünde tarihi, felsefi ve sosyolojik bakışın önemli olduğundan hareketle bu bakışı önceleyen yayınlar yapmayı amaçlamaktadır.

MAED, altışar aylık dönemler hâlinde yılda iki sayı (Haziran-Aralık) olarak elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

MAED'in ikinci sayısında 3 makale ve bir kitap kritiğine yer verilmiştir. Bu sayıyı yazılarıyla onurlandıran Ramazan Baş, Sinan Şeftali ve Feray Çokparlamış şükranlarımızı sunuyoruz. Makaleleri inceleyerek katkı sunan hakemlerimize de teşekkürü bir borç biliriz.

Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Editör

FROM EDITOR

Dear readers

Journal of Mehmet Akif Ersoy (MAED) is an international peer-reviewed e-journal published with the aim of discussing original and qualified studies in the fields of History, Literature, Sociology and Philosophy with a scientific approach. In our time when the relationship between the individual and society is very important, our journal will give priority to publications that take the individual and society into consideration. For this reason, it was decided that the name of the journal would be "Journal of Mehmet Akif Ersoy", in reference to Mehmet Akif Ersoy, who was sensitive to social problems throughout his life, worried about them and offered original solution suggestions. Based on the fact that historical, philosophical and sociological perspectives are important in researching and solving social issues, our journal aims to publish publications that prioritize this perspective.

The Journal Mehmet Akif Ersoy is an internationally refereed journal and published electronically two times a year (June-december). The publication languages of Journal are Turkish and English.

In this first issue you will find 3 articles and 1 book review. Many thanks to the Ramazan Baş Sinan Şeftali and Feray Çokparlamış for their contributions for this issue. We would like to thank the referees of the articles for their help and efforts.

Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Editor

İçindekiler / Contents

Ömer BOZKURT

ANTİKÇAĞ KİNİKLERİ İLE İLK DÖNEM MUTASAVVIFLARIN YAŞAM TARZI -BAZI
SÛFİ VE KİNİK METİNLERİ ÖRNEĞİ

The Lifestyle of Ancient Cynics and Early Sufis -Some Examples of Sufi and Cynic Texts-
ss./pp. 35-49

Hasan KÜR - Behset KARACA

ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA TERKEMİŞ (BURDUR) KAZASINDA VOYVODALIK
KURUMU (1760-1835)

*Voivodeship Institution in Terkemiş (Burdur) District in the Light of Şer'iyye Registers
(1760-1835)t*
ss./pp. 51-64

Elif AKSAN - Mehmet ŞAHİN

FEN LİSESİNDE GÖREVLİ ÖĞRETMENLERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN
BELİRLENMESİ (HAKKARİ FEN LİSESİ ÖRNEĞİ)

*Determining the Problems Experienced by Science High School Teachers(Hakkari Science High
School Example)*
ss./pp. 65-82

Erdi DEMİR

KİTAP KRİTİĞİ: İLHAN TEKELİ (2008). GÖÇ VE ÖTESİ. İSTANBUL: TARİH VAKFI
YURT YAYINLARI. 240 s., ISBN: 9753332217

Book Review: İlhan Tekeli (2008). Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
ss./pp. 83-86

Ömer BOZKURT

(Dr.), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Türkiye, omerbozkurt25@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1407-0785

ANTİKÇAĞ KİNİKLERİ İLE İLK DÖNEM MUTASAVVIFLARIN YAŞAM TARZI -BAZI SÛFİ VE KİNİK METİNLERİ ÖRNEĞİ-

*The Lifestyle of Ancient Cynics and Early Sufis
-Some Examples of Sufi and Cynic Texts-*

Öz: Felsefe ile Tasavvuf arasındaki sıkı ilişki, bu alanlarda okuma yapanların dikkatlerini celb etmiştir. Özellikle de Antik dönemde ortaya çıkmış olan kinik felsefesiyle ilk dönem mutasavvıfların züht ve riyâzet anlayışları benzeşmektedir. Buna binaen mevcut araştırmada Kuşeyri'nin 'er-Risâle' adlı eserindeki tasavvufî metinler ile Georg Luck'un, 'Köpeklerin Bilgeligi' kitabındaki kinik felsefesini yansıtan metinler üzerinden bir karşılaştırma yapılacaktır. Araştırmada Antik dönem kinik metinleri ile ilk sûfilerden aktarılan menkıbeler mukayese edildiğinden, evvel emirde kinikler ve ilk dönem sûfileri hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde belirlenmiş iki ana kaynak merkeze alınarak ilgili metinler, karşılaştırılmıştır. Müşahede edildiği kadarıyla farklılıklar temel olarak itikadî meselelere dayanmaktadır. İman temelde çok önemi haiz bir mesele ise de her iki zümre arasında yaşam tarzı açısından köklü bir farklılığa sebep olmadığı görülmektedir. Okuyucu tarafından bu neticenin daha sarîh bir şekilde görülmesi için ve benzer yönleri için örnekleri muhtasaran nakledebilmek gayesiyle yeni bir başlık açılmıştır. Bu alt başlıkta ilgili metinler yorumlanmadan okuyucuya misal kabilinden arz edilmiştir. Araştırma neticesinde ulaşılan sonuç söz konusu zümrelerin inançları haricinde bir farklılık olmadığıdır. Başka bir deyişle yaşam tarzı, hayata bakış açıları veçhesiyle benzeştikleri rahatlıkla müşahede edilebilir. Belki de bunun sebebi ilgili mutasavvıfların yaşadıkları zaman dilimidir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Kinik Metinleri, er-Risâle, Sûfi Metinler, Riyâzet.

Abstract: The close relationship between philosophy and Sufism, reading in these fields has attracted the attention of those who do. Especially those that emerged in antiquity cynical philosophy and the early Sufis' understanding of asceticism and asceticism are similar. Therefore, in the present study, the Sufi philosophy in al-Qushayri's work 'al-Risâla' and the cynical texts of Georg Luck's 'The Wisdom of Dogs'. A comparison will be made through texts reflecting his philosophy. In the research A comparison of ancient cynical texts and the manna from early Sufis Therefore, first of all, information about the cynics and the Sufis of the first period is given. As far as can be observed, the differences are basic is based on matters of faith. Faith is fundamentally a matter of great importance However, it causes a radical difference in lifestyle between the two groups. is not. Related texts in this subheading It is presented to the reader as an example without interpretation. As a result of the research The conclusion reached is that there is no difference except for the beliefs of these groups. is not.

Key Words: Philosophy, Cynic Texts, er-Risâle, Sufi Texts, Asceticism.

Giriş

Araştırmanın başlığında ifade edildiği gibi mevcut makalede Kinikler ile ilk dönem Mutasavvıfların yaşam tarzları mukayese edilecektir. Dolayısıyla inanç ile ilgili görüşlerinden ziyade nasıl yaşanması gerektiği ile ilgili tavır ve tutumları daha çok bu yöndeki düşünceleri ele alınacaktır. Bu meyanda her iki zümrenin de nasıl bir hayat sürmeli? Sorusuna verdikleri cevap açısından incelendiği söylenebilir. Binaenaleyh tetkik sırasında salt bu açıdan metinler ele alınacaktır. Bu yapılırken Mutasavvıfların özellikle tercüme faaliyetleri sonrasında filozoflardan etkilenmiş olduklarına dair bir tetkik yapılmayacaktır. Bundan ziyade sathî bir veçhile nazar edildiğinde farklı kaynaklardan istifade edilmiş olduğu görülen söz konusu benzerliklere dikkatleri çekilecek bu sayede hayat anlayışları başka bir deyişle yaşayış ve düşünüş kodlarının, görüş, davranış ve yönelimlerinin kimi zaman nasıl benzeştiği ele alınacaktır.

Felsefe ile ilk sûfî yönelimler, başka bir söylemle akıl/logos/us ile aşk/duygu/his çoğunlukla birbiriyle karşıt kutuplar çerçevesinde mütalaa edilmiştir. Fakat gerek Tasavvufi anlayıştaki derin düşünce gerek Felsefedeki mutluluğa ulaşma yolundaki samimiyet, her iki ilim dalının aynı çerçevede değerlendirilebileceğini gösterse gerektir. Bu anlamda his ile aklın hakikate ulaşma yolunda araç olarak görülmesinde bir beis olmadığını aslında bu iki yöntemin beraber yürütülebileceği söylenebilir. Rasyonel ile irrasyonel olanın birbirini dışlaması, çoğunlukla Felsefe ile Tasavvuf'un da birbirini dışlamasına yol açmıştır. Bu meyanda kadim metinlerinden örnekler sunarak bu iki alanın birbirine benzeyen yönleri tespit edilecektir. Bundan evvel ifade etmek gerekir ki rasyonel olan ile irrasyonelin mezcedilmesi yöntemsel açıdan değil, salt netice itibarıyla benzerliklerinden dolayıdır. Binaenaleyh bazı sûfilerin sezgisel yollarla aldıklarını iddia ettikleri verilerin, nazar-ı dikkate alınması gerektiği ifade edilmemektedir. Ne var ki aşktan sadır olan lezzet ile rasyonel verilerin kimi zaman aynı çerçevede değerlendirilebileceğidir. Birbirinden çok farklı yöntemlerle elde edilmiş, benzer hayat anlayışları bunu gösterse gerektir.

Akıl ve duygunun mezcedilmesine yönelik ifadelerle anlatılmak istenen şu şekilde somutlaştırılabilir. Mâlûm olduğu üzere çağımız nörologlara göre; beynimiz beş ana kısımdan oluşmakta her bölüm ayrı işlevlerde kullanılmaktadır. Bu beş lob'tan hangisinin daha değerli olduğu bahsi diğer olmakla birlikte, matematiksel/mantıksal zekâ ve duygusal zekâ gibi verilerin tamamının değerlendirilip hayata konulduğu kısım; -bir diğer deyişle duygusal veya mantıksal kararların verildiği bölüm- tüm bu verilerin kendisinde toplandığı, frontal lob'un prefrontal korteks / alın bölümüdür.(Kokaçya & Ortanca, 2020, s. 509) Nöronlar arasındaki iletilerin sıklığı, kişiden kişiye değişse de (dolayısıyla bazı insanlar salt mantıksal bazıları sadece duygusal kararlar verse de) bu durum, duygu ile aklın birbirine zıt iki durum gibi algılama mecburiyetimizin olmadığını, anatomik göstergesi olsa gerektir. Akıl ile duygunun mezcedilmesi durumu, bununla ilişkili ve buna benzerdir.

Bu araştırma antikçağ kinikleri ile kadim mutasavvıfları (İlk Mutasavvıflar ibaresi, Tasavvuf tarihi açısından ilk zühd döneminden sonraki dönemi ifade etmektedir. (Detaylı bilgi için bkz. Öngören, 2011, s. 121) çok iyi tanıtan metinleri içeren mezkûr iki eserin mukayesesi yapılacaktır. Bunlar; Kuşeyrî'nin bir tür tabakat kitabı mahiyetinde olan “er-Risale” ile Georg Luck'ın “Köpeklerin Bilgeliği” eserleridir. Araştırma için tercih edilen bu iki kitap üzerine ileride durulacaktır. Bundan evvel araştırmanın mahiyet ve yönteminden bahsetmek, yerinde olacaktır. Bu karşılaştırmada söz konusu metinlerin literal anlamından veya sübutundan ziyade metinlerden anlaşılan öz/tema üzerinde durulacaktır. Bir diğer deyişle mutasavvıfların ve kiniklerin metinlerinden hareketle hayata bakış açıları değerlendirilecektir. Bunun bir gereği olarak bazen farklı kaynaklar taranacak ve misaller verilecektir. Zira araştırmanın gayesi, sathî bir mukayeseden öte antik Yunan kinikleriyle/köpeksileriyle (Kinik kelime anlamı itibarıyla köpek veya köpeksi anlamına gelmektedir. (Detaylı bilgi için bkz. Arslan, 2010, s. 2/164) özellikle ilk dönem mutasavvıfların hayat anlayışlarını ortaya koymaktır. Metinler ele alınırken objektif olmaya ve metni aynen almaya özen gösterilmiştir. Bununla beraber uzun olan metinler,

anlam bütünlüğü bozmayacak şekilde kısaltılmış metnin aslı dipnotlarda kaynak gösterilerek belirtilmiştir.

Bu iki metni analiz etmenin arka planında, kinik ve mutasavvıfların riyâzet hayatını benimsemiş olmalarıdır. Bu durum ileride delilleriyle zikredilecektir. Bir diğer sebep, antik Yunan felsefi geleneğinin Tasavvufa olan etkisi yatmaktadır. Bu, ulemanın kahir ekseriyeti tarafından kabul görmüş bir anlayıştır.(Akpınar, 2002, s. 54; Hanoğlu, 2012, s. 85-87; Zehebî, 1976, s. 296-299) Bir tesirin muhakkak olduğunu kabul etmekle birlikte tüm sistemin bu minval üzere açıklanması da çok doğru olamayabilir.(Akpınar, 2002, s. 53-54) Dolayısıyla Tasavvuf eleştirilerinin, İslam dahil sair alandaki etkileri görmezden gelmesi sıhhatli olmasa gerektir. Bununla beraber bazı kavramlardan hareketle söz konusu tesirlerin değerini azaltmak veya köken tespiti yapmaya çalışmak da doğru olmasa gerektir. Örneğin zühd, huşu, ihlas, ihsan, takva (Bu kavramların içi İslam inancı merkezinde doldurulmuştur. Fakat her birinin özünde insanın doğal davranış biçimleriyle alakalı bir yönünün olduğu hatırd tutulmalıdır. Bu meyanda örneğin takva kavramı Allah'tan c.c. korkmak olarak daraltılmamalı, (disiplinler arası çalışmalarda) kelimenin semantik anlam genişliği gözetilerek gündeme getirilmelidir. Takva ile Huşû kelimelerinin İslamiyet'ten önceki kullanımı için bkz. (Gezgin, 2000, s. 81-87; Soysaldı, 1996, s. 28) gibi kavramlardan hareketle Tasavvufun kökeni itibariyle insanî oluşundan ziyade İslami oluşuna vurgu yapılmıştır.(Akpınar, 2002, s. 54) Halbuki inandığı değerler uğrunda samimi olan her kesim için geçerli olabilecek bu ifadelerin, insanların kendilerini anlatım biçimi olarak telakki etmek daha muhtemel olsa gerektir. Bu anlamda Arapçadan devşirilip İslam'a mal edilen kavramların disiplinler arası çalışmalarda ve dahi mevcut disiplinlerde kelimenin kök anlamı ve semantik alanı çerçevesince ele alınması daha sağlıklı olsa gerektir. (Zira aksi durumda kimi zaman salt islami kavramlar olarak görülen ifadelerden hareketle varsayımlara varılmaktadır. (Detaylı bilgi için bkz. Akpınar, 2002, s. 54) Binaenaleyh insan bilincinin ortak ifadesi olarak görülmesi daha mâkul olabilir. Zira zihin dünyamızın yapı taşları olan kavramlar, zihin tarafından yorumlanan fenomenlerin ortak özelliklerinin özeti olarak görülebilir.(Cevizci, 1999, s. 499; Üner, 2014, s. 54)

1. Felsefi Bir Ekol Olarak Kinikler

Kronolojik olarak önce olması hasebiyle ilk olarak kiniklerden bahsedilecektir. Kapsamlı bir bakış açısı sunması veçhesiyle evvel emirde kiniklerin ortaya çıkmasına sebep olan arka plan ele alınabilir.

Mâlûm olduğu üzere Felsefe ilk sistematik (Bu daha önce hiçbir düşüncenin olmadığını söylemek değil aksine sadece derli toplu, kayıt altına alınıp sistemleştirilen ve devam eden bir gelenek olarak Anadolu'da başladığı anlamına gelir. (Demir, 1998, ss. 387-389) nüvelerini, bugünkü Anadolu olan eski Yunan yurdunda vermiştir. Bu anlamda Felsefenin ilk defa Thales ile Yunanistan'da başladığını söylenebilir. Felsefenin ilk dönemlerinden beri; hep inançlarının hesabını vermeye, onları incelemeye çalıştığını bu anlamda ilk filozofların da tabiata yöneldikleri görülmektedir. Bu felsefi sorgulama yerini zihin felsefesine bir diğer deyişle kavramlara, insanların tutumlarına bırakmıştır.(Weber, 2015, ss. 49-50) Protagoras, Sokrates öğrencisi Antisthenes, Diogenes, Platon ve öğrencisi Aristoteles bunlara örnek olarak verilebilir. Bu dönemdeki şahısların felsefeleri gerek yazı ile gerek şifahen dilden dile aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Bilindiği gibi Yunanlar, ilk başta diğer milletler gibi, mitlere inanan putperest bir toplumdur. Belki de ileride yaygınlık kazanacak olan felsefeleri ile mitolojik inançları da evrensel bir ün kazanmıştır.(Detaylı bilgi için bkz. Rosenberg, 2017, ss. 29-30) Bu toplumda mitlere karşı çıkan Thales doğa üzerinde konuşmaya başlayan ilk filozof olarak tanınmıştır. Antikçağda ilk tartışılan konu tüm evrenin özünün ne olduğu/ilk arkhe meselesidir.(Akarsu, 1975, s. 96; Şehristânî, 2016, ss. 15-18; Weber, 2015, s. 21)

Protogoras ile felsefi sorgulama, insan üzerinde düşünmeye yönelmiş ve var olan her şeyden gibi filozoflar, şüpheyi bir araca dönüştürmüş ve insanlara bir şeyler bilebileceklerini

gösterme yolunda ömürlerini feda etmişlerdir.(Weber, 2015, s. 59) İlk dönemde felsefi ilgi, tabiat ve oluş sorunu üzerinde toplanmışken Sokrates ile insan merkeze alınmıştır. Bundan dolayı öğrencileri tarafından düşünsel (Platon, Aristoteles) ve ahlaki alana (Kinizm, Hedonizm) bölünmüştür. Çok sonraları bu iki kesimden de ders almış özellikle de kiniklerden Diogenes'ten çokça etkilenmiş olan Zenon (Çelikkol, 2019, s. 1227) ile Stoa Felsefesi sistemleştirilmiştir. (Weber, 2015, s. 59) Daha sonraları Roma İmparatorluğu'nun zirvede olduğu dönemde Stoacılık bir dünya görüşü haline gelmiştir. Bu meyanda Yeni-Platonculuk'tan da bahsetmek gerekebilir. Zira Stoacı anlayışı benimseyen bu ekol de dünyadan el etek çekmeyi salık veren felsefelerden birisidir. (Derya Aybakan Saliya, 2016, s. 147.) Metafizik alana kafa yormuş ünlü idea düşüncesiyle gündeme oturmuş olan Platon ile ahlâkî idealizm'in temsilcisi kabul edilen Antisthenes, fikirsel zeminde çatışmış olsalar da (Örnek olarak şu metni verebiliriz; "İnsanı iki ayaklı tüysüz bir canlı olarak tanıtan Platon'a karşı Diogenes, "Bir horozu kestikten sonra tüylerini yolar ve bu haliyle Atina okuluna girip, işte, Platon'un insanı diye bağırır." Bu iki zümrenin de birbirleriyle olan fikrî çekişmeleri/anlaşmazlıkları için bkz. (Luck, 2011, s. 105-110) kaynakları itibarıyla Sokrates'e dayandırılmaktadırlar.(Weber, 2015, s. 58-59) Bu meyanda ilk kurucusu tartışmalı olsa da Kinik felsefeyi de Sokrates'e dayandırmak mümkündür. Nitekim ilgili öğretinin ilk temsilcisi olduğu düşünülen Antisthenes Sokrates'in Diogenes ise Antisthenes'in öğrencisidir. (Antisthenes Diogenes, Kinik Felsefe Fragmanları, 2020 s.7; Mehmet Önal- Emin Çelebi, 2020, s. 192.)

Sonuç olarak; ilk başlarda efsanelere inanan insanlar, zamanla evrenin özünü sorgulamaya başlamış ardından gelen nesil ise felsefi sorularını, tabiattan insana kaydırmıştır. Bilgi, ahlak, erdem, iyi, kötü gibi temel kavramların çokça tartışıldığı bu dönemde "Mutluluğa nasıl ulaşılır?" sorusu problem edinilmiştir. Asırlarca tartışılmaya devam edilecek olan bu soruya Sokrates'in cevabı, farklı yorumlanmıştır. Araştırma konusu edindiğimiz kinikler işte bu muhtelif yorumlardan sadece bir tanesidir.

Bu anlamda kinikler, tabiri caizse zühd ve ölçülü bir hayat tarzını önermişlerdir. Dünya zevklerinden el etek çekme, insanların âdet ve kanunlarına riayet etmeyip kendine özgü doğal yaşamını sürdürme eğilimi, insanlık tarihinde her zaman yeri olmuş bir yaşam tarzı olarak görülmektedir. (Kemal Bakır, 2011, s. 49.) Söz konusu zühd anlayışının başka milletlerde de var olduğuna delil olarak şu metin getirilebilir: Diogenes'e hayranı Büyük İskender, Kafkaslarda hayatını Kinikler gibi yaşayan toplulukların olduğunu ve kendi kültürünü onlara tanıtmak için savaştığını ifade etmiştir. (Luck, 2011, ss. 112-113) Eski Anadolu topraklarında da bu anlayışın izleri görülebilir. Örneğin; MÖ 455'li yıllarda öldüğü tahmin edilen filozof Antisthenes, kinik düşüncesini kuran kişi olarak kabul edilir. (Luck, 2011, s. 47) Ardından öğrencisi; Diogenes, belki de hayatını inandığı düşüncesine adanmış en samimi filozoflardan biri olduğu söylenebilir. Kinik felsefesi yanında Stoacılık, Epikürosçuluk ve benzeri düşünceler, felsefenin salt donuk rasyonel bir hareketten ibaret olmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla Tasavvuftan çok uzak olduğu, bir anlamda Tasavvufun aşk, felsefenin akıl yolunu benimsediği ile alakalı iddiaların tekrar gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır, kanaatindeyiz. (Gürsoy, 2002, s. 17)

Kinik felsefesini kısaca, ortalıkta yarı çıplak, yalınayak bir vaziyette gezen dünyevî zevkleri süflü görüp, tatmaktan sürekli olarak kaçman (Luck, 2011, s. 414) cinsel ilişkisini herkesin önünde yaşayacak kadar kuralları umursamayan ((Luck, 2011, s. 209; Yunus Arifoğlu, 2019, s.136-140.) Bu noktada bu anlayışlarının toplumun âdet veya kurallarını umursamayan melâmiyye ile ilişkisi çok rahat kurulabilir. (DİA, 2004, s. 25-29) dünya malına karşı tavrı hep kanaatkâr olma başka bir deyişle en azyıla yetinebilme yolunda çaba gösteren kimseler (Luck, 2011, s. 279) olarak tanımlanabilir.

Kiniklerden biri olan Krates'in öğrencilerine söylediği; "Kinik felsefesi Diogenes'in felsefesidir. Bu felsefenin ilkelerine göre çaba gösterenlere "köpek" denir, "köpek-olmak" mutlaka felsefe yapmak demektir. Bu yüzden harmanı ile heybe taşımaktan çekinmeyin."(Luck, 2011, s. 224) sözleriyle de tanımlanabilir. Bununla beraber belki de bu anlayışı tanımlayan en

güzel kelimeler: Ölmeden evvel ölmek ve tanrıya benzemektir. Zira Diogenes; “Hiçbir şeye ihtiyaç duymamak (bir nevi es-Samed olmaktan bahsetmekte) tanrıya (Metinde de tekil haliyle geçmekte fakat diğer metinlerden hareketle Diogenes’in eski Yunan mitolojisine bir diğer deyişle inancına sadık olan bir putperest olduğu söylenebilir. Tanrı demesinin sebebi, annesi Rhea’nın teşvikiyle babası Kronos’u yutup tanrılığını ilan eden ve abileri Poseidon ve Hades ile tüm titanları alt eden Zeus’tur. Mitolojide ilahların ilahı olarak geçen ve tek kral olan Zeus’un yüceliği vurgulanmak istenmiş olabilir. Bu anlamda her ne kadar politeist bir anlayış hakimse de Zeus tüm ilahların üstünde tutulmuştur. Titanların yenilgisinden sonra tanrı denilince anlaşılın hep Zeus olmuştur. Bir zamanlar babası Kronos ve dedesi Üronos gibi. (Detaylı bilgi için bkz. Rosenberg, 2017, ss. 31-41) özgüdür. Çok az şeye gerek duymak ise tanrıya benzemektir.” demiştir.(Luck, 2011, s. 19) Filozofun bu sözü; onların maddi hayattan beklentilerini açıkça ortaya koyduğu gibi (ölmeden evvel ölmek) tüm gayelerinin tanrıya benzemek olduğu da rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu ifadeler, kiniklerin hayat anlayışlarını ortaya koyan sair metinlerle çelişmiyor, gözükmemektedir.

Dünyevî zevk sefanın peşinden koşmayarak nefsini öldürmeyi sürekli yeğleyen ve bunu bir başarı olarak kaydeden bu anlayışı, ölmeden evvel ölmek ve tanrıya benzemek, olarak kavramsallaştırmak abartılı olmayacaktır, Aslında bu anlayışı (bazı versiyonları hariç) tüm felsefe yönelimlerinin temel gayesi olarak nitelemek de yanlış olmayacaktır, kanaatindeyiz. (Düccane Cündioğlu, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Felsefe”, *YouTube* (06 Ocak 2021) 01:24:00.) kanaatindeyiz. Muhtasarın ele alınan, kinik anlayışı ve tarihinin ardından İlk dönem mutasavvıf anlayışa yer verilebilir.

2. Tasavvuf ve İlk Dönem Mutasavvıfları

Tasavvufun kelime itibarıyla yün “الصوف” (Elbiselerinden dolayı sufi olarak nitelendikleri görüşü için bakılabilir. (Tûsî, 1960, s. 40-41) safa “الصفاء” ve Ehl-i Suffe’den “اهل الصفة” türediği noktasında ihtilafa düşülmüştür.(Zehebî, 1976, s. 295) Arapça kökenli olması makul olsa da bazı mutasavvıfların hakikat ve hikmete olan hayranlıkları sebebiyle sophia kelimesiyle de alakasının kurulması çok absürt kaçmayacaktır, kanaatindeyiz. (Kuşeyrî ve Hücvîrî, Sûfî kelimesiyle ilgili görüşlere yer verdikten sonra bunun Arapça bir kelimedenden türemesinin uygun olmayacağını, ancak câmid bir lakap olabileceğini belirtmişlerdir. (Öngören, 2009, s. 471-472) İlk defa Birunî tarafından iddia edilen bu görüş eleştirilmiştir.(Öngören, 2009, s. 471) Kendilerine kimi zaman, “açlar”, “fukara”, “mağralı” denilen Sûfilerin ilk nasıl ortaya çıktığı konusunda ihtilaf edilmiştir. (Öngören, 2009, s. 471-472) Görüldüğü gibi aldıkları isimler ile Kiniklerin aldığı (dilenci, aç, köpek gibi) isimler arasında da bir paralellik bulunmaktadır. Bu her iki zümrenin de düşüncelerine olan samimiyetlerini göstermekle birlikte hayat anlayışlarının da benzer olduğunu gösterse gerektir. Bu meyanda en erken tarih, hicrî II. asırdır. İlk defa Sûfî lakabı ile anılan Ebu Haşim es-Sûfî’den (ö.150) hareketle bu tarih verilse de bu tarih çok erken görülmüştür.(Klasik Düşünce Okulu, 2020, s. 00:012:00-00:13:00)

İstilah olarak muhtelif tanımlar yapılabilir fakat tanımlamaların meşakkatinden kaynaklı olarak birçok yönü itibarıyla eksiklikten uzak kalmayacağı da muhakkaktır. Bunun bilincinde olarak konumuzla da alakası sebebiyle şu tanım daha makul olsa gerektir. Tasavvuf: “Mâsiva (Allah Teâlâ’nın dışında her şey) ile kalbî rabita (ilgi/bağlantı)’yı kesmek ve her an Allah’ın huzurundaymış gibi davranmaktır.”(Kuşeyrî, 2019, s. 5) Sathî bir tetkik neticesinde bu tanım ile kinikler hakkında yukarıda zikredilen tanımların benzerliği görülebilir. Zira Tasavvuf Allah dışında her şey ile bir diğer deyişle dünyevî olan her şey ile kalbî bağlantıyı kesmektir. İhlas sahibi olmak, başka bir söylemle Allah’ın emir ve yasaklarına samimiyetle riayet etmektir. (Ateş, 2000, s. 536)

Allah’a itaatten maksadın, Allah’ın emrettiği şeylerin bizi daha iyi kimseler olmaya götüren saikler olduğu söylenebilir. Bu manada en mükemmel olanın Allah (c.c.) olduğu düşünüldüğünde tüm emirlerin hedefi, Allah’ın esmasının insan üzerindeki tecellilerini artırmak olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla İslam dini de Allah’ın prensipleriyle ahlaklanma gayretini

övmüştür, denebilir. Bu meyanda Kinikler ile Tasavvufun öz itibarıyla benzeştiğini zira her ikisinde de temelde “ölmeden evvel ölmenin ve tanrıya benzeme” çabasının önemli bir yeri olduğu görülmektedir.(Kılıç, 1999, s. 497)

Bu tanımlamanın ardından ve er-Risâle eserine değinmeden evvel, şu tarihsel zeminin aktarılmasını gereklidir. Kuşeyrî'nin yaşadığı XI. yüzyıl, dinî bilimlerin İslam toplumundaki gelişim süreci açısından kritik bir değere sahiptir. Mâlûm olduğu üzere Bizans ve Pers kültürlerinin önemli eserlerinden yapılan tercümelere etkilenen bazı müslümanlar, çoğunlukla bu konulardan habersiz veya umursamaz kimselere yönelik (ehl-i hadis) baskı uygulamışlardır. Mihne olayı olarak meşhur olan bu vakıaların nihayete ermesinden sonra bu huzursuzluğu başlatan Mu'tezile mensupları toplumdan dışlanmaya başlanmıştır. (Yücesoy, 2020, s. 26-28) Ehl-i Sünnet temelinde yürütülen bu tavır zamanla sair heretik fırkaları da kapsam alanına dahil etmiş ve onların kendi düşüncelerini yaymalarından rahatsız olmuşlardır. (Ebû Zeyd, 2015, s. 239) Ehli sünnetin XI. asırda da devam eden bu tavırdan dolayı heretik fırkalar yok olma ve kendini gizlemeyle (Bâtınîler ile İhvân-ı Safâ hareketi buna örnek verilebilir.) karşı karşıya kalmıştır. Zira Selçuklu ve Abbasiler gibi devlet eliyle sapkın fırkalara karşı gerçekleştirilen idam, hapis sürgün veyahut lanetleme gibi cezalar Sünnî paradigma dışındaki yönelimlerin yayılmasına mâni olma amacı gütmüştür.(Kaya, 2018, s. 13-14) Kanaatimizce ilk dönemlerde bâtinî yönü ağır basan (Bazı Sûfilerin âyetlere getirdikleri işârî izahları ve işârî izahların kabulü için bazı şartların getiriliyor oluşu düşünüldüğünde bu iddianın zayıf olmadığı görülecektir. (Zehebî, 1976, s. 312-320) İşârî tefsir örnekleri için ayrıca bkz. (Zehebî, 1976, s. 356-356, 346-348) Tasavvuf gibi bazı yönelimlerin, kendilerine meşru bir zemin bulma yönünde çaba sarf etmiş olmalarının gerekçeleri de buraya dayanabilir. Bu anlamda Tasavvufun bâtinî fırkalarla olan aşırı benzerlik sebebi, özü batınî olan Tasavvufun daha sonraları Kuşeyrî gibi ulemalar ile şeriatla barıştırılmasından ibaret olabilir.

Bu bağlamda neden Kuşeyrî'nin er-Risale'sinin tercih edildiğini zikretmeden evvel müellif ve eseri hakkında kısaca durmak gerekebilir. Ebu Kasım Abdulkerim b. Havâzin el Kuşeyrî, eş-Şafîî, Nişaburda H. 376 doğmuş 465 yılında vefat etmiş bir mutasavvıftır.(Uludağ, 2002, s. 474) Maliye memuru olarak Nisabur'a gelen Kuşeyrî, burada kelâm, fıkıh, hadis gibi dersler aldıktan sonra orada tanıdığı Şeyh Ebu Ali Dekkâk'a intisap etti ve kıızıyla evlendi.(Klasik Düşünce Okulu, 2020, s. 00:01:00-01:18:17; Kuşeyrî, 2019, s. 12-15)

Kuşeyrî, kendi döneminde Tasavvufun birçok fırkının düşüncesinden etkilendiğini aynı zamanda birçok mutasavvıfın şeriatla olan bağlarının kopardığını görmüş ve bu durumu en aza indirme gayesiyle birçok eser kaleme almıştır. Eserlerinde kelâmî görüşlere yer vermekle birlikte fıkıh ve hadislerden de faydalandığı görülmektedir. Bu anlamda kelâm, fıkıh gibi ilimlerden faydalanmayı kerih görmemiş, Tasavvufta aşırıya gitmeyip sair ilimlerle olan bağlarını kuvvetlendirme gayretinde olmuştur. Bu yönüyle vasıtî/orta yolu tutan alimlerden sayılmıştır.(Kuşeyrî, 2019, s. 19) Tabi onun orta yolu Ehl-i Sünnet çerçevesinde değerlendirilmelidir. Zira kendisi Ehl-i Sünnet haricindeki hiçbir ekolün görüşünü doğru bulmaz ve tenkit eder.(Işık, 2009, s. 260) Örneğin istiva gibi Allah'ın (c.c.) zatı ile alakalı meselelerde tevakkuf edilmesi gerektiğini savunur. (Muharrir-i evvel olarak Allah'ı görmesi, bu meyanda Meşşâiler gibi hudus teorisini savunması da onun kelami görüşleri arasında gösterilebilir. (Detaylı bilgi için bkz. Işık, 2009, s. 265)

Her ne kadar klasik metin olarak tanıtılsa da aslında bu eser, iki şerh döneminin ilkinde tekabül etmektedir. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) öncesinde Tasavvuf, metoduyla ana isimleriyle teşekkül etmiş ondan sonra gelenler ise bu kimselerin hâl tercümelerini ve genel anlamda Tasavvufu tedvin etmişlerdir.(Ateş, 1993, s. 120) Kuşeyrî'yi işte bu tedvin edilen eserlerin ilk şarihlerinden sayabiliriz. Kuşeyrî'nin er-Risale'si, şeyhi Ebu Ali Dekkâk'ın ifadelerinin kayda geçirilmesiyle yazılmış apolojik bir metindir.(Klasik Düşünce Okulu, 2020b, s. 00:05:00-00:15:00.) Dolayısıyla kadim Tasavvuf geleneğini yansıtmaya açısından çok değerli bir eserdir.

Kuşeyrî'nin bu tabakatı sıradan bir biyografi yazarlığından öte, Tasavvufun nasıl olması gerektiği hakkında ele alındığı unutulmamalıdır. (Klasik Düşünce Okulu, 2020a, s. 00:01:00-01:18:17) Bu meyanda yer verdiği 83 şahsiyetin neredeyse tüm tarikat mensuplarınca değer verilen kimseler olması da önemli bir dipnottur. (Kuşeyrî, 2019, s. 95) Dolayısıyla karşılaştırmamı, İslam dünyasında genel anlamda kabul görmüş olan bir bakış açısıyla yapılmıştır denebilir.

Kitabın değeri hakkında zikredilen bu malumatlar dahi Tasavvuf metinleri noktasında neden bu eserin öncelendiğini göstermeye yeterli olsa gerektir. Bunlara ilaveten şu sebepten de bahsedilebilir: Kuşeyrî, Tasavvufa olan tesirleri en aza indirme ve tüm bu etkileri tek bir çatı altında toplayarak diğer ilimlerin de Tasavvuftan faydalanabilmesi uğruna çaba sarf etmiş önemli şahsiyetlerdendir. Belki de bu gayretinin altında kendisinin kelâm ve fıkıh alanındaki otoritesi etkili olmuştur. İdeal Tasavvuf yaşantısını hayatı ve eserleriyle ortaya koyması dolayısıyla er-Risâle adlı çalışması mukayese edilecektir.

Bu meyanda her iki metinde görülen benzer anlayışı ortaya koyma gayesiyle mukayese edilecektir. Ardından her iki yönelim hakkında fikir sahibi olabilmek için hem Kinik hem de Tasavvuf metinlerine kısaca yer verecek ve bir neticeye varılacaktır.

3. Antikçağ Kinikleri ile İlk Dönem Mutasavvıf Metinlerinin Mukayesesi

Metinlerden örnekler getirmeden evvel yinelemek gerekir ki söz konusu metinler kiniklerden ve mutasavvıflardan hareketle verdiğimiz bilgiler çerçevesinde okunmalı salt literal olarak alınmamalıdır.

Bu bağlamda İbrahim b. Edhem'in zühd hayatına meyli olarak anlatılan şu menkıbe misal verilebilir. (Kuşeyrî, 2019, s. 96) "Av sırasında bir tavşanı takip ederken bir ses ona sen bunun için mi yaratıldın? Bu mudur yani senin yapman gereken şey? demiş, bunun üzerine kendisi atını babasının çobanlarından birine hibe edip tüm servetini hiçe sayıp, yollara düşmüştür."

Bir kralın oğlu olan, İbrahim b. Edhem'in zühd hayatına olan meylini anlatan bu kıssa ile yine zengin bir ailenin çocuğu olan Krates'i karşılaştırılabilir. Krates kinizmi benimseyince zenginliğini bir köşeye atan ve köpek evliliği yapan (Köpek evliliği ifademiz Krates'e aittir. Evliliğinden bir oğlu doğduğu söylenir. (Detaylı bilgi için bkz. Luck, 2011, s. 209) nadir bir kinik filozofudur. (Luck, 2011, s. 205) Tüm servetini halka dağıtmış ve ölürken "Oğlum bana layık olduğunu kantılarsa paraya ihtiyacı olmayacak; aksi durumda para da ona yetmeyecek." demiştir. (Tüm servetini dağıtmıştı. Bazı mallarından dolayı elinde kalan parayı birine emanet etmiş ve "Çocuklarım filozof olursa paramı halka olmazlarsa onlara verin." demesi de örnek verilebilir. (Luck, 2011, ss. 206-207) Bu sözler onun dünyevî olana olan bakışımı göstermesi açısından güzeldir.

Müşahede edildiği üzere her iki şahıs da masivâyı terk etmeyi zühd hayatı yaşamayı kendine amaç edinmiştir. Elbette zühd noktasındaki bu benzerlikleri detaylandırılırsa inançlarından dolayı ortaya çıkan farklılıklar görülecektir. Bundan dolayı zühd diye kullanılan kelimenin İslamî terminolojideki ile aynı olmadığını, disiplinler arası bir dil için ortak bir kelimeye olan gereksinimden dolayı seçildiğini de belirtmek gerekir. Bununla beraber kastedilen, her iki şahsın da zühd hayatını tercih etme gerekçeleri her ne kadar farklı olsa da yaşama yollarının aynı olmasıdır.

Bir diğer metin yine İbrahim b. Edhem'den getirilebilir. O, Kâbe'yi tavaf eden birine, "İyi bil ki altı sarp yokuşu tırmanmadan salih insanlar derecesine ulaşamazsın. Bunlar; nimet ve refah yerine şiddet ve sıkıntı, izzet yerine zillet, rahatlık yerine çabalama, uyku yerine uykusuzluk, zenginlik yerine fakirlik ve son olarak yaşam ihtirası yerine ölüm hazırlığıdır. Bu altı madde dahi İbrahim b. Edhem'in Tasavvufî anlayışını çok net özetlemektedir. Bu altı madde için ölmeden evvel ölmeyi tavsiye etmiştir, demek hatalı olmasa gerektir. Bundan dolayı her

madde için kinik metinlerinden özü itibariyle benzeşen metinler getirilebilir. (Kuşeyrî, 2019, s. 96)

Örneğin nimet ve refah yerine şiddet ve sıkıntının tercihine, Diogenes (“Zeus’un oğlu, gök yüzünün köpeği.” Diogenes’in neden köpek lakabını edindiği ile ilgili metinler için bkz. (Luck, 2011, ss. 98-102) ile alakalı aktarılan şu metin verilebilir. “Şehri işgal etmek üzere bir ordu yaklaşmaktadır. Bunun üzerine halktan bazıları silahları toplar, bazıları taş toplar, bir başkası surları onarır. Yedisinden yetmişine herkesin bir korku içinde bir şeyler yaptığını gören Diogenes, yırtık pırtık harmanisini kuşanır, barındığı fiçisini büyük bir şevkle bir aşağı bir yukarı yuvarlar. Kendisine neden böyle yaptığını sorana ise “O kadar çok çalışan insan arasından ben mi! Tembel olduğuma dair bir izlenim bırakmamak için fiçimi yuvarlıyorum.” der. (Luck, 2011, s. 111) Bu metin Diogenes’in hayata bakışını özetleyen bir kesittir ve burada kendisinin ülkesini savunup refah ve nimete kavuşmak yerine bunu ne derece umursamaz olduğu görülmektedir.

Yine izzet yerine zillete örnek olarak kimi imparatorların krallık yerine bir kinik olmayı seçmesi misal getirilebilir. (Luck, 2011, s. 451) Yine aynı duruma Krates’in karısı da örnek verilebilir. Kendisi soylu bir ailenin kızı iken tüm malını mülkünü insanlara dağıtan Krates’e âşık olur ve onun peşinden gider. (Ebeveyni Krates’e kızları için yalvarır, bunun üzerine Krates; kızın önünde soyunur ve ona “Bak bakalım müstakbel kocan neye benziyor bu da onun serveti. Her şeyi çok iyi düşün. Eğer alışkanlıklarımı paylaşmazsan eşim olamazsın.” der. (Detaylı bilgi için bkz. Luck, 2011, s. 230) Bir gün bir yabancımanın eteğini kaldırıp baktıktan sonra “Dokuma tezgâhını terk eden sen misin?” diye sorması üzerine, “Ömrümü dokuma tezgâhında geçirmek değil de kendimi eğitmek için aldığım kararın, yanlış olduğuna inanma hakkına sahip değilsin.” demiştir. (Metnin aslı için bkz. Luck, 2011, s. 230) Hayatını fakr-ı zaruret içinde yaşamasına karşın eğitilmek olarak ifade etmesi, onun bu durumu sair insanlar gibi zillet olarak telakki etmediğine işaret olsa gerektir. Kısacası bir kapitalist zihnin anlayışıyla bakıldığında izzetli olan bir haldeyken zilleti tercih edişine örnek olarak getirilebilir.

Rahatlık yerine çabalama ile uyku yerine uykusuzluk kinikler için çok da tercih edilebilir şeyler olmasa gerektir. Onlar her ne kadar zevk ve sefa sürmekten ictinâb etmişlerse de çalışmayı tercih etmemişlerdir. Bu duruma Arapçadan çevrilen şu metin örnek getirilebilir. Buna göre İskender, Diogenes uyurken ayağı ile onu dürter ve “Biraz önce senin kentini ele geçirdim.” der bunun üzerine “Bir krala kentleri zapt ediyor diye karşı çıkamazsın ama bir eşeğin yaptığı şeyi reddedebilirsin.” diyerek karşılık verir. (Luck, 2011, s. 114) Çalışma ve uyku ile alakalı İbrahim b. Edhem’in verdiği bu tavsiye her ne kadar kiniklerin ahlakıyla uyumlu görülüyor olsa da öz itibariyle birbirleriyle zıt olmasa gerektir. Üstelik İbrahim b. Edhem’in bu anlayışı İslami düstur sayesinde edindiğini söyleyebilir. Bunu destekleyen bir diğer etmen ise tutarsızlıktır. Zira nimet ve refah yerine sıkıntının, izzet yerine zilletin tercih edilmesine rağmen çaba sarf etmek bunlarla çelişmektedir. Lakin buradaki çabanın her türlü maddi bir kazanç elde etmek demek olmadığı, Allah’ın rızasını kazanma kastıyla girilen ameller olduğu düşünülecek olunursa ki kanaatimizce bu en tutarlı olanıdır. Bu durumda çelişkinin itikadî bir zihni faaliyet sebebiyle olduğu görülür. Bu durumda ise öz itibariyle kinikler ile mutasavvıfların çelişmediği, zira uykunun terk sebebinin dünyevî bir menfaat olmadığı, söylenebilir.

Örneğin, ilk mutasavvıflardan olan melâmiler için şöyle bir tanım yapılmaktadır. “Bütün ömrünü iyilik ve güzellik içinde yaşadığı halde bütün iyilik ve meziyetleri yok sayarak, en küçük hata ve eksikliğini büyük bir hazla ulu orta ilan eden kısacası kınanmayı canına minnet bilen adam Melâmîdir.” (Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin Sülemî, çev. Ömer Rıza Doğrul, 1950, 15.) Diogenes’e olan sövgüler ile ilgili kadim metinler incelendiği vakit aynı yaşam tarzıyla karşılaşılmaktadır.

Yine zenginlik yerine fakirliğe örnek olarak; “İnsanın zenginliğinin olmaması, özgürlüğünün başlangıcıdır.” diyen Krates’in ifadesi getirilebilir. (Luck, 2011, s. 207) Son

madde olan yaşam ihtirası yerine ölüm hazırlığı ifadesi itikadî bir inanç gereği söylendiği araştırmada ise itikat karşılaştırması yapılmadığı için misal vermeye gerek duyulmamaktadır.

Kuşeyrî, Zunnûn Mısırî'den şu ifadeyi nakletmeye değer bulmuştur. “Yemekle dolan midede hikmet (Hikmet sözcüğü ile ne kastettiği mühimdir. Fakat felsefî bir içerikten ziyade amel ile alakalı bir içeriğinin olması kanaatimizce daha baskındır. Bundan dolayı hikmetten uzak olmayı ölçsüzlük olarak anladığımızı belirtmek yerinde olacaktır. Bu meyanda bir ölçsüzlük ile alakalı olarak şu Kinik metnini aktarmak istiyoruz. Akıl her türlü malın satışa sunulduğu bir dükkân ölçülülük ise bir işliktir. Dolayısıyla ölçülü olma aklın faaliyette olması gerektiği bir alandır denmektedir. (Metnin tamamı için bkz. Luck, 2011, s. 259) durmaz.”(Kuşeyrî, 2019, s. 98) Ebû Mansûr Serrac'ın şu sözü, “Her şeye sahip olan hiçbir şeye sahip olmamıştır.”(Tûsî, 1960, s. 151) Sözü hikmet kısmıyla alakalı, Diogenes'ten aktarılan şu metni verebiliriz. “Bir ara kölelerin çok fazla eşya taşıdığını görünce; ‘Bütün bunlar kimin?’ diye sormuş, kölelerin; ‘Anaksimenes’in’ demeleri üzerine ‘Bu kadar çok mülkünün olmasından ve kendini zapt edememesinden utanmıyor mu?’ diye karşılık vermiştir.

Bu iki metinde de anlaşıldığına göre; rahata kavuşmak ile kendini zapt edemeyerek hikmetten uzaklaşmak arasında bağ kurulmuştur.

Sözün yemekle alakalı olan kısmı ile ilgili olarak da yine Diogenes'in “Başkaları yemek için yaşar ben yaşamak için yerim.” demesini(Luck, 2011, s. 142) örnek verilebilir. Zunnûn Mısırî'den nakledilen bu sözden, rahata veyahut refaha kavuşmuş kimselerin hikmetten bir diğer deyişle ölçülülükten taviz verdiği, bu tavırla hikmetsizce hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber kinik metinlerinden hareketle aktarılan metinlerden de anlaşılan, genel anlamda mala olan tamahın, kişiyi ölçsüzlüğe sürükleyeceğidir.

Büyük İskender'in hayran olduğu Diogenes, daha çok İskender ile aralarında geçen şu olay ile tanınmaktadır. Hükümdarlığından dolayı herkes tarafından övgülere mazhar olan İskender kendisini hiç dikkate almayan Diogenes'in yanına bizzat gidip kendisini selamladı ve nazikçe bir isteğinin olup olmadığını sordu. Bunun üzerine ona hitaben: “Gölge etme başka ihsan istemem.” mahiyetinde bir söz söyledi. Kralın yanındakiler, durumu hazmedemeyip ileri konuşunca İskender, “Yeter! İskender olmasaydım Diogenes olmak isterdim.” dedi. Bu meşhur olay hem İskender'in felsefeye bakışını hem de kiniklerin hayat anlayışlarını bize gösteren güzel bir anekdottur.(Luck, 2011, s. 112)

Yukarıda zikredilen anekdot, aynı zamanda kinik felsefesinde ihlâsın/samimiyetin ne derece önemi haiz bir mesele olduğu da görülmektedir. Zira biraz sonra dahi ne yiyeceğini bilmeyen, sokaklarda yatıp kalkan, hayatını ufacak bir fiçimin içerisinde perişan bitap halde geçiren bir kimsenin, ihtiyacını soran Makedonya kralına “güneşimden (Özellikle doğaya ait bir kelimenin seçilişi, Diogenes'in, Felsefesiyle de ilintili olabilir. Zira o, tüm ihtiyaçlarını doğadan karşılamayı, doğadan gelen ve doğaya ait olanı sever ve bunu överdi. (Luck, 2011, ss. 139, 141, 167) biraz uzaklaş” demesi Diogenes'in düşündüğü şey ile yaptığı şey arasındaki uyumu göstermeye yeter bir samimiyet göstergesi olarak okunmalıdır. (Yine bu bağlamda okunabilecek bir diğer metin de “Notlarını kaybeden bir öğrenciyi onları kağıtlara değil ruhuna yazmalıydın.” demesi örnek olarak verilebilir. (Luck, 2011, s. 81) Bu bağlamda mutasavvıfların riya ve ihlas ile alakalı menkıbeleriyle benzeştiğini söylenebilir.

Ebu Tûrab Nahşebî “Fakirin gıdası bulduğu şey, elbisesi vücudunu örten madde meskeni konakladığı yerdir.” sözünü(Kuşeyrî, 2019, s. 113) Diogenes'in bir insana heybe, harmani, ekme, değnek ve su için bir çanağın yeterli olduğunu söyler. Fakat bir gün dereye bir çocuğun (Çoban olarak da geçer (Luck, 2011, s. 139) avuçlarıyla su içtiğini görünce “Doğanın da bir çanağı olduğunu bilmiyordum.” diyerek çanağını kırmıştır. (Bu kısmen uzun şiiri manen ve özetle benzer metinleriyle birleştirerek aktardık. Luck, Köpeklerin Bilgeligi, 139-141.) Burada benzeşen durum olarak her iki anlayışında kanaatkârlığı yüceltmesi gösterilebilir.

Bazı mutasavvıflar, “Açlık manevi tekamüle katkı sağlar.”(Cebecioğlu, 1999, s. 17-18) derken bazı Kinikler ise “İhtiyaçlarımızı en aza indirmeye alışın sizi tanrıya yaklaştırır tersi ise ondan uzaklaştırır.” demektedir.(Luck, 2011, s. 223) Görüldüğü gibi dünya lezzetlerinden uzaklaşma ile maneviyat arasında kurulan bu bağlantıların aynısı kinikler tarafından da yapılmıştır.

Fudaly b. İyaz, dünyadaki nimetlerin verilmiş gerekçesini kendi nazarından şöyle izah etmiştir: “Allah sevdiği kulunun derdini çoğaltır, buğz ettiği kulunun dünyasını genişletir ve onu zengin kılar.” Belki de bundan dolayı yine o şöyle der: “Dünya bütün süsü ile bana arz olursa bundan dolayı da hesaba çekilmeyeceğim temin edilse yine de sizden biriniz, bir leşin yanından geçerken leşe değmemek için nasıl korunuyorsa ben de kendimi dünya pisliğinden öyle korurdum.”(Kuşeyrî, 2019, s. 98) Görüldüğü üzere kendisi dünyaya olan tamahı kesin bir dille reddetmektedir.

Bu metinle öz itibarıyla benzeşen bir kinik metni olarak daha önce Büyük İskender hakkında yukarıda verdiğimiz kinik metninin antik metinlerdeki açıklaması verilebilir. Buna göre Aristoteles’in öğrencisinin şu ifadesinin “İskender olmasaydım Diogenes olmak isterdim.” açılımı antik metinlerde İskender’in ağzından şöyle aktarılmıştır; “Makedonya’yı Okyanusa kadar genişletmeye, uygarlığımızı götürmek için ülkeleri fethetmeye, Grek ruhunun tohumlarını atmaya karar vermiş olmasaydım. Yine de her şeye seyirci kalarak safahata dalmaz. İktidarımın tadını çıkarmazdım. Tersine Diogenes’in yalın yaşam öyküsüne öykünerek yaşardım.” aynı metinde İskender’in; Kafkaslarda Diogenes’ten çok daha yalın hayat süren bir heybeye dahi ihtiyaç duymayan, tamamen doğadan beslenen kimseleri tanımak ve kendi kültürünü de onlara tanıtmak arzusuyla savaştığını belirtmiştir.(Luck, 2011, s. 112) Dolayısıyla her iki metinde fırsat bulunduğu vakitte dahi masivayı terki bir gereklilik olarak görmesi veçhesiyle benzeşmektedir.

Mukayese edip şahsi yorumları zikretmeden bazı metinleri muhtasaran aşağıda vermenin her iki dünya görüşü hakkında fikir sahibi olabilme adına faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bununla beraber ileride nakledilecek sonuç ve değerlendirmelere tüm bu metinlerin dahil olması sebebiyle de zikredilmeye değerdir. Kronolojik olarak daha önce olması hasebiyle antikçağ Kinik metinlerini ardından Tasavvufi metinler aktarılacaktır.

4. Antikçağ Kinikleri ile İlk Dönem Mutasavvıf Metinlerinden Örnekler

Burada özellikle sûfiler hakkında aktarılan meseller, yaşanmış gerçek olaylar olarak okunmak durumunda değildir. Bunlar şahsın konu hakkındaki görüşünü ifade etmek istediği mecaz/işaret kalıpları olarak da görülebilir. Dolayısıyla lafza değil işaret edilmek istenen maksatlara odaklanılması daha doğru olsa gerektir. Zira bu fikriyatı paylaşan insanlar, kendi düşüncelerinin ibarelere dönüşmesini çoğu zaman hoş görmemişlerdir. Örneğin Serrac (Direkt sözü eserinde göremedik. Fakat sözün anlaşılabilirliği bazı ifadelerle karşılaştık örneğin; “Sûfilerin anlayışları, incelikleri ve güzellikleri sebebiyle ibarelerde gizlenen işaretlerdedir.” (Tûsî, 1960, s. 32); “İşaretlerle istinbat ettikleri ilimleri ancak onlar gibi olanlar, o halleri ve incelikleri tadanlar ulaşabilir.” (Tûsî, 1960, s. 39); “Vecd hali ibare ile tarif edilemez o Allah ile kulu arasında bir sırdır.” (Tûsî, 1960, s. 375) bu konuda “Bizim ilmimiz işârettir, ibareye dönüşecek olsa değeri gider.” demektedir.(Başer, 2009, s. 35; Demirli, 2013, s. 123) Dolayısıyla ibareler maksadına mebni okunduğunda daha net anlaşılacaktır kanaatindeyiz.

Diogenesi daha iyi tanıyabilmek adına ona izafe edilen şu metinlere de yer verilebilir. Nerelisin? diye sorana, “Dünya vatandaşım.” demiştir.(Luck, 2011, s. 116) Kendisini ölümle tehdit edene “Bunu bir bokböceği veya zehirli bir örümcek de yapabilir.” demiştir.(Luck, 2011, s. 116) “Başkaları yemek için yaşar ben yaşamak için yerim.” demiştir.(Luck, 2011, s. 142) Zengin insan kimdir diyene “Kendisiyle yetinen kimsedir.” demiştir.(Luck, 2011, s. 147) Kaç kölen var diyen ihtiraslı ve öfkeli kimseye “Efendilerin kadar.” demiştir.(Luck, 2011, s. 150) Hayatlarını zevk sefa içerisinde sürdüren Greklere, “Sizin sadece görünüşünüz insana benziyor, içiniz birer maymun.” demiştir.(Luck, 2011, s. 187) Bir defasında kadın gibi davranan bir gence, “Doğa senin erkek olmanı seçti sen ise kendini bir kadın olmaya zorluyorsun.”

demıştır.(Luck, 2011, s. 167) Diogenes'in dünya ile olan irtibatını ona nasıl yaklaşıyor olduğunu anlatmaya yeter metinlerdir.

Krates'in şu sözleri de kiniklerin dünya görüşünü anlatmada kayda değer yeri olduğunu gösterir. Kendisi; Zenginlere hitaben "Siz canisiniz her şeyiniz var fakat haset, korku ve kininizden dolayı hiçbir şeyiniz yok. Bizim ise hiçbir şeyimiz yokken her şeyimiz var." demıştır.(Luck, 2011, s. 222) "Haset, arkadaşına öfke duymana tutku ise boş sözlere umut bağlamana neden olur." demıştır. "Nefret, haset ve genel anlamda keyfimizi kaçırın her çeşit tutkudan tüm gücümüzle tiksiniyoruz. Çünkü söz konusu olan ruhun düşmanıdır."(Luck, 2011, s. 308) "Akıl her türlü malın satışa sunulduğu bir dükkân ölçülülük ise bir işliktir."(Luck, 2011, s. 259) Dolayısıyla ölçülü olma, aklın faaliyette olması gerektiği bir alandır, denmektedir. "Bu adam servetine değil serveti ona hükmediyor."(Luck, 2011, s. 254)

Seriyu's-Sakâtî şeyhinin kendisine getirdiği yetimi gözetmesi üzerine şeyhinin kendisine "Allah, seni dünyadan nefret ettirsin." diyerek dua etmiştir. Seriyu's-Sakâtî, bu duayı bereket olarak nitelemiştir.(Kuşeyrî, 2019, s. 100) Başka bir örnek olarak Seriyu's-Sakâtî, hakkında aktarılan şu örneği verebiliriz. Bir gün yatağının ucuna bir testi soğuk su bırakmıştır. Uykusunda çok güzel bir cariye görüp sen kiminsin diye sormuştur. Cariyenin, "Testilerde soğutulmuş suyu içmeyenin." demesi üzerine uyanıp, testiye hemen kırmıştır.(Kuşeyrî, 2019, s. 101) Bu metin bize mutasavvıfların neden masivayı terk ettiklerini göstermekle birlikte zevklerden kaçtıklarını da göstermektedir.

Bişr Hâfî, hakkında aktarılan şu meseli de zikredilebilir. Bir gün bir arkadaşının evine gitti ve kapıyı çaldı. Kim o? diye sorulunca Bişr Hâfî dedi. Bunun üzerinde içeriden bir kız, "İki kuruş verip bir ayakkabı alsan Hâfî (Yalın ayak) olmaktan kurtulursun." demıştır. Yine Bişr Hâfî'nin "Kırk yıldır canım kebab çekiyor fakat alacak helal bir para bulamadım." demesi de örnek verilebilir.(Kuşeyrî, 2019, s. 102-103) Bir kimse Dâvud Tâî'ye bana nasihat et demiş o, "Dünyadan faydalanmamak suretiyle oruç tut, iftarın ölüm olsun, yırtıcı hayvanlardan kaçtığın gibi insanlardan firar et." demesi örnek verilebilir. Yine adamın biri Dâvud'un testisine güneş vurduğunu görünce "Müsaade ederseniz su testinizi gölgeye koyayım." demıştır. O ise "Ben testiye buraya koyduğumda güneş yoktu. Allah'ın beni nefsimin arzuları peşinde yürürken görmesinden hayâ ederim." diyerek reddetmiştir.(Kuşeyrî, 2019, s. 105) Şakîk Belhî, bir gün bir puthaneye girmiş ve orada putlara hizmetçilik yapan bir kimseyi görmüştü. Ona "Senin alim kadir bir mabudun var ona ibadet et, zararı ve faydası olmayan bu putlara ibadet etme." deyince hizmetçi, "Madem o Allah sana kendi memleketinde rızık vermeye kadir, o halde neden bunca sıkıntıya katlanarak ticaret için buralara kadar geldin." Bunun üzerine Şakîk Belhî, zühd yolunu tuttu.(Kuşeyrî, 2019, s. 106) Beyazid Bistâmî'ye nasıl zahit olduğu sorulunca "Bunun tek cevabı yok ki önce dünyada olan şeylere sonra Ahirette bulunan şeylere karşı zahit oldum." demıştır.

Ebu Süleyman Darânî "Amellerin en faziletlisi nefsin arzusunun zıddına hareket etmektir." (Kuşeyrî, 2019, s. 109). Cüneyd der ki "Biz Tasavvufu dedikodu ile tahsil etmedik, aç kalmak, dünyayı terk etmek, hoş giden ve alışılan şeyleri kesinlikle bırakmak suretiyle tahsil ettik."(Kuşeyrî, 2019, s. 117) Nurî "Tasavvuf nefsin tüm haz ve arzularını terk etmektir. Zamanımızda en aziz olan iki şey var. İlmi ile amel eden alim, hakikati anlatan arif."(Kuşeyrî, 2019, s. 119) İbn Hafif "irade, rahatı terk ederek gayret ve sıkıntı halini devam ettirmektir."(Kuşeyrî, 2019, s. 140)

İbrahim b. Şeybân: "Rezil ve adi kimse Allah'a asi olan kimsedir." Ebu Said b. Arabî: "Hüsrana uğrayanların en kötüsü, salih amellerini riya ile yapan kimsedir."(Kuşeyrî, 2019, s. 137) Vasıtî şöyle der: "Havf ve reca kulun edepsizce davranmasına mâni olan iki huydur." Yine "İbadet ve taata karşılık istemek Allah'ın fazl ve ihsanını unutmaktan dolayıdır."(Kuşeyrî, 2019, s. 129) Bündar "Ümit ettiğin şey (cennet) için arzu ettiğin şeyi (nefsin isteklerini) terk et."(Kuşeyrî, 2019, s. 141) Havf ve reca, ibadet ve taat ile ilgili verdiğimiz bu menkıbeler, söz

konusu mutasavvıfların itikadî anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla dünyayı terk etmeye iten etmen her ne kadar farklılaşsa da sonuç aynıdır.

Bu noktada şunu ayrıca belirtmek isteriz ki; sûfiler ile Kinikleri birbirinden ayıran bir diğer noktada bazı mutasavvıfların kadına bakış açılarıdır. Örnek verecek olursak Yusuf b. Hüseyin “Sûfiler için felaketi kadınlardan faydalanmada (Bu ifadeyi mütercim hediyeler almak suretiyle diyerek izah etmiş. Lakin önceki (Beyazid Bistamî) ve sonraki (Şah Kirmanî gibi) mutasavvıflara bakıldığı zaman kadınlar noktasında kendilerine bazı kısıtlamalar getirdiğine şahit olabiliriz. Bu durumda kastedilenin kadınlarla olan münasebetin veya meylin ziyadeliği veyahut varlığı olsa gerektir. (Kuşeyrî, 2019, ss. 107, 124) gördüm.” Beyazid Bistamî'nin “Allah'tan yeme ve kadın ihtiyacından beni kurtarması için niyaz ettim ve hak taâlâ beni kadın sıkıntısından kurtardı. O kadar ki karşıma çıkan kadın mı duvar mı fark edemez oldum.” gibi sözler de Sûfilerin itikadî anlayışları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Belki de kinikler ile mutasavvıflar arasında zikredilebilecek en mühim nüans, kurallara uyma noktasında tezahür etmektedir. Kinikler neredeyse hiçbir kural/adet/kültür/otorite tanımaz iken mutasavvıfları çoğu zaman, (Kuşeyrî'nin de bize tanıttığı gibi) şeriata/kanunlara/otoriteye tabii olan kimseler olarak görülmektedir. Bunun en makul gerekçesi, birinin teslimiyet inancı üzerinden hayat anlayışını şekillendirmesi bir diğerinin felsefe veya özgürlük üzerinden hayata bakmasıdır.

Bu noktada “En iyi kinik, kendi kendine yetinen kimsedir ve bu yüzden tanrılara benzer. O hiçbir ulusa zümreye ait değildir. O, bir dünya vatandaşıdır.”(Luck, 2011, s. 24) İyi bir Sûfi ise masiva ile olan kalbi rabıtayı kesip, her an rabbinin huzurunda gibi davranandır. Bu meyanda her iki Felsefenin de ölmeden evvel kişinin zevklere olan düşkünlüğünü öldürmesi ve rabbine benzeme gayreti içinde olması şeklinde tanımlanabileceği kanaatindeyiz. Sûfiler ve kinikler üzerinde yapılan karşılaştırmalı tahliller bu sonuca götürmektedir.

İlk başlarda sûfilerin zahidane bir hayat tarzı seçmeleri ile ortaya çıkan ve sezgicilikten ibaret olan Tasavvuf zamanla sistemleşerek felsefi bir yapıya bürünmeye başlamıştır. (Erdoğan, 2000, s. 597; Kuşeyrî, 2019, s. 22) Binaenaleyh kaynakları arasında Kur'an ve hadis yanı sıra başka kaynaklar da dahil olmuştur. Bunlar arasında en önemli olanı Nasturî tercümanlar vasıtasıyla yapılan Yeni Eflantucu tercümeleleridir. (Erdoğan, 2000, s. 597) Dolayısıyla ilk dönem zühd hareketleriyle kinikler arasındaki bu benzerlik, çok sonra olacak olan tercüme faaliyetleri ile izah edilemese gerektir. Bununla birlikte Kuşeyrî gibi Tasavvufta orta hali temsil eden bir şahıstan getirdiğimiz metinlerdeki benzerliklerden hareketle mutasavvıfların hayata karşı sergiledikleri bu tavırların kiniklerden mülhem olduğunu veya aksi olduğunu iddia etmek, bu araştırmamızın mahiyeti ve gayesi itibarıyla doğru olmayacaktır. Zira mukayese yapmadaki hedefimiz bunu tespit etmek değil tüm bu anlayışların her halükârda benzeşmesinin gayet tabii bir durum olabileceğini ortaya koyabilmektir.

Birbirine benzeşen yönleri olarak bariz olan ise metinlerden hareketle gördüğümüz üzere, kinikler ve sûfiler üzerlerine giydikleri harmanilerinden/abalarından (“Kiniği Kinik yapan giydiği değil, giysiyi giysi yapan Kiniktir.” (Giysi ile ilgili metinler için bkz. Luck, 2011, s. 224-225) daha ziyade kanaatkârlık, zühd, ihlâslarıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmada birbirinden bağımsız görülen iki fiilî yönelim başka bir söylemle hayat anlayışı -kendi metinlerinden hareketle- ortaya konmuştur. Kinikler ile ilk dönem Mutasavvıfların inanç ile ilgili görüşlerinden ziyade nasıl yaşanması gerektiği ile ilgili tavır ve tutumları daha çok bu yöndeki düşünceleri nazar-ı dikkate sunulmuştur. Birbirine benzeyen yönlerin okuyucu tarafından daha sarıh bir şekilde görülmesi için evvel emirde her iki ekol de tanıtılmış akabinde mukayeseli bir şekilde bazı metinler verilmiştir. Akabinde benzer yönlere dair örnekleri nakledebilmek gayesiyle son başlıkta yorumlanmadan başkaca metinler aktarılmıştır.

Netice itibarıyla Antik dönemde ortaya çıkmış olan Kinik felsefesiyle ilk dönem mutasavvıfların züht ve riyâzet anlayışları başka bir söylemle dünya zevklerinden el etek çekmeleri, insanların âdet ve kanunlarına riayet etmeyip kendine özgü doğal yaşamını sürdürme eğilimi, kanaatkâr olmaları, dünyevî zevkleri süflî görmeleri, tatmaktan sürekli olarak kaçınmaları açısından birbiriyle benzeşmektedir. “Nasıl bir hayat sürmeli?” Tarzında bir soruya yukarıda örneklerini sunduğumuz açılardan benzer cevapları pratik olarak ortaya koymaları dikkatleri celp etmiştir.

Mukayesemiz sırasında müşahede edildiği kadarıyla farklılıklar, temel olarak itikadî meselelere dayanmaktadır. İman temelde çok önemi haiz bir mesele ise de her iki zümre arasında yaşam tarzı başka bir deyişle Nasıl yaşamalı? Sorusuna cevap olması açısından köklü bir farklılığa sebep olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak söz konusu iki ekol hakkındaki tanımlamalardan ve karşılaştırmalardan hareketle her iki yönelimin de ‘ölmeden evvel ölmenin ve tanrıya benzemenin’ bayraktarlığını yaptıkları, söylenebilir. Binaenaleyh yürütülen araştırmanın neticesinde Kinikler ve sûfler; üzerlerine giydikleri harmanilerinden/abalarından, ihtiyaçlarındaki kanaatkârlıklarına kadar, birbirlerine benzemektedirler. Elbette itikadi açıdan dünyaya bakışları ve buna binaen bazı davranışları, farklılaşmıştır. Lakin dünya görüşleri, zühd ve ihlaslarıyla aynı yolda yürüdükleri söylenebilir. Dolayısıyla yöntem ve amaç açısından ihtilaf etmiş fakat içerik itibarıyla uzlaşmışlardır.

Bu benzeşme; aşk ile aklın, duygu ile düşüncenin, amel ile bilginin aynı yol üzere olmasının tabii olduğunu gösterebilir. Zira Kinikler ile Mutasavvıfların Nasıl bir hayat yaşamalı? Sorusunun cevabı noktasında ittifak etmeleri kısmen de olsa farklı kaynaklardan istifade etmiş olmalarındandır. Kısmen diyoruz zira en nihayetinde ilk dönem mutasavvıflarının salt Kur’ânî perspektiften mi yoksa özellikle de Orta çağda Beytu’l-Hikme’de yapılan felsefî metinlerin tercümesinden faydalanmış oldukları mevcut araştırmada incelenmemiştir. Ne var ki İslâm dininin stoacı anlayışın hayatı nasıl yaşamak gerektiği yönündeki fikirlerini reddetmediğini ifade edebiliriz. Mutasavvıfların İslâm’ın bu yönünden etkilenmiş olmaları doğal bir durumdur. Fakat en nihayetinde bunlar insan bilincinin ortak kavrayışının bir sonucu olarak görülmelidir. Yoksa rasyonel ve irrasyonel olarak tenkit edilerek ayrıştırılmamalıdır. Bununla beraber her iki yöntemin de birlikte kullanılması mümkün olsa gerektir. Bu anlamda kendi benliğindeki delilden yoksun bir duygulanım veya akılcılığın dikkate alınmaması gerektiği ve nihayetinde her türlü hissin kişinin kendisini bağladığı da unutulmamalıdır. Buradaki histen maksat yukarıda da ifade edildiği gibi keşf ve ilham gibi yollarla elde edildiği iddiası taşıyan bazı mutasavvıfların ortaya koydukları anlayış değildir. Daha evvelde üzerinde durulduğu gibi; salt duygu veyahut akıldan ziyade mezcedilmiş bir karar mekanizmasının yürürlüğe konulmasıdır. Bunun yaşantılarla daha sağlıklı bir sonuç doğuracağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Antistenes. Diogenes. 2020. Kinik Felsefe Fragmanları. Çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Akpınar, A. (2002). İşârî Tefsir ve Kuşeyrî’nin Besmele Tefsiri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(9), 53-92.
- Arslan, A. (2010). *İlk Çağ Felsefesi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arifoğlu. Yunus. (2019) İlk Dönem Horasan Melâmîliği’nin Antikçağ Yunan Kinizmi ile Mukayesesi USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi. 3/2 126-140.

- Ateş, S. (1993). Cüneyd-i Bağdadî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 119-121). TDV Yayınları.
- Ateş, S. (2000). İhlas. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 21, ss. 535-537). TDV Yayınları.
- Bakır, Kemal. 2011. "Çağdaş Anarşizmin Antik Yunan Düşüncesindeki Kökleri: Kinikler ve Erken Stoacılar". *Eskiye* 20. 46-51.
- Başer, B. (2009). *Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî'nin, Tasavvuf Anlayışı* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.
- Bolat, Ali. (2003). *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmâtîlik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (1999). Seyyid Burhaneddin'in Bazı Kur'an Âyetlerine Getirdiği İshârî Yorumlar. *Tasavvuf Dergisi*, 9-19.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü* (3. bs). Paradigma Yayınları.
- Cündioğlu, D. (2021, Ocak 6). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Felsefe*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Zkqzyfs29mY>
- Çelikkol, S. (2019). Stoa Felsefesinin Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Bilimname*, 1225-1245.
- Demir, N. (1998). Felsefenin Menşei Üzerine Bazı Düşünceler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 383-407.
- Demirli, E. (2013). Kuşeyriden İbn Arabî'ye, İshârî Yorumculuk Hakkında Bir Değerlendirme: İshârî Yorumdan Tahkike Doğru Kur'an-ı Kerim Yorumculuğunun Gelişimi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40.
- DİA. (2004). Melâmiyye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 25-29). TDV Yayınları.
- Ebû Zeyd, N. H. (2015). Hermenötik ve Metin Yorumu (M. Coşkun, Çev.). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46(46), 237-266. <https://doi.org/10.15370/muifd.07141>
- Erdoğan, İ. (2000). Yeni Eflatunculuğun İslam Tasavvufuna Tesiri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 597-606.
- Gezgin, A. G. (2000). Kur'an'da Huşû Kelimesinin Semantik Analizi. *Tasavvuf Dergisi*, 79-106.
- Gölpınarlı, A. (1931). *Melamilik ve Melamiler*. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- Gürsoy, K. (2002). Tasavvuf Kültürü ve Felsefe Geleneğimiz. *Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları*, 9-15.
- Hanoğlu, İ. (2012). Gazali Düşüncesinde Nominalizm ve Eşyanın Hakikati Sorunu. *Birey ve Toplum Dergisi*, 2(3), 85-98.
- Işık, İ. (2009). Bir Mutasavvıf Olarak Kuşeyri'nin Kelâmî Görüşleri. *İslâm İlimler Dergisi*, 2(1), 257-274.
- Kaya, V. (2018). *Felsefe ve Vahiy Sa'id b. Dâdhürmüz ve Felsefî Risaleleri*. Klasik Yayınları.
- Kılıç, M. E. (1999). İbn Arabî. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 20, ss. 493-516). TDV Yayınları.
- Klasik Düşünce Okulu. (2020a, Şubat 28). *Ekrem Demirli, Kuşeyri Okumaları, 1.Seminer*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=1nQXIwiFiIk&list=PLADMQ9VgSO5nxeR5u_hOG

- ic_KyAZyWHFB&index=157
- Klasik Düşünce Okulu. (2020b, Mart 1). *Ekrem Demirli, Kuşeyri Okumaları, 2.Seminer*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=q_i-_I7wik&list=PLADMQ9VgSO5ktTpA5auhL039M0yJtAyX1&index=2.
- Klasik Düşünce Okulu. (2020c, Haziran 8). *Ekrem Demirli, Kuşeyri Okumaları, 5. Seminer*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=EkGKIx5OJTg&list=PLADMQ9VgSO5nxeR5u_hOGic_KyAZyWHFB&index=162.
- Kokaçya, M. H., & Ortanca, İ. (2020). Frontal Lob Sendromu ve Adli Psikiyatrik Yönleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(12), 507-518.
- Kuşeyri, E.-K. A. el-. (2019). *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi* (S. Uludağ, Çev.). Dergâh Yayınları.
- Luck, G. (2011). *Köpeklerin Bilgeliği Antikçağ Kiniklerinden Metinler* (O. Özügül, Çev.). Say Yayınları.
- Önal, Mehmet. Emin Çelebi. 2020. "Kendi Kendine Yetme Eylemi Olarak Aylaklık: Kinikler Örneği". İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi 6/6. 189-195.
- Öngören, R. (2009). Süfi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 37, ss. 471-472). TDV Yayınları.
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 119-126). TDV Yayınları.
- Rosenberg, D. (2017). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi* (K. Akten, B. Odabaşı, & E. Cengizoğlu, Çev.; 5. bs). İmge Kitapevi.
- Saliya, Derya Aybakan. "Plotinus'un Hayatı, Kişiliği Ve Felsefi Üslûbu Üzerine Kısa Bir Deneme". Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi 26 (Nisan 2016), 143-157.
- Soysaldı, M. (1996). Kur'an Semantiği Açısından Takva. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 21-42.
- Sülemî, Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin. İslâm Tarihinde İlk Melamet, Çeviren Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1950.
- Şehristânî, E.-F. T. M. eş-. (2016). *Milel ve Nihal -İslam Kelâmı ve Mezhepleri-* (M. Öz, Çev.; 1. bs). Litera Yayıncılık.
- Tûsî, E. N. A. b. A. b. M. es-Serrâc et-. (1960). *El-Lüma ' Dâru'l-Kutübi'l-Hadis*.
- Uludağ, S. (2002). Abdülkerim Kuşeyri. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 473-475). TDV Yayınları.
- Üner, A. (2014). Kavramsal Açından Nesnellik. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 54-61. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusmaviatlas/98779>
- Weber, A. (2015). *Felsefe Tarihi* (H. V. Eralp, Çev.; 1. bs). Kabalcı Yayıncılık.
- Yardımcı. Alper Bilgehan. Sinoplu Filozof Diogenes (Diyojen) Ve Etik Anlayışı, ed. Özgür Kıran I. Baskı, (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2018).
- Yücesoy, H. (2020). Mihne. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 30, ss. 26-28). TDV Yayınları.
- Zehebî, M. H. ez-. (1976). *Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* (1-3). Mektebetu'l-Vehbe.

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)

e-ISSN: 3023-5618

Cilt21, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 15.10.2024
Kabul/Accepted: 12.11.2024
DOI: 10.5281/zenodo.14536542

Atf/Citation: Kür, H. (2024). Şer'iyye Sicilleri Işığında Terkemış (Burdur) Kazasında Voyvodalık Kurumu (1760-1835). MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED). (2/3), 51-64.

Hasan KÜR

(Öğr. Gör.), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Türkiye, behsetkaraca@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000 0003 1801 9562

Behset KARACA

(Prof. Dr.), Süleyman Demirel Üniversitesi / Türkiye, behsetkaraca@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5214-3818

ŞER'İYYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA TERKEMİŞ (BURDUR) KAZASINDA VOYVODALIK KURUMU (1760-1835)*

*Voivodeship Institution in Terkemış (Burdur) District in the Light of Şer'iyye Registers
(1760-1835)*

Öz: Bu çalışmanın amacı Osmanlı taşra yönetiminde XVII. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlayan voyvodalık kurumunun Burdur kazasındaki görevleri ve uygulamalarını sicillere yansıyan yönleriyle ortaya koymaktır. Osmanlı Devleti merkezi otoritesinin yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başladığı dönemlerde mahalli idarelerde bazı yöneticiler önem kazanmaya başlamıştır. Ayanlar başta olmak üzere yerelde güçlü olan birçok nüfuzlu aile kendi buldukları bölgede söz sahibi olma çabasına girişmişlerdir. Devlet otoritesi ise bölgenin ileri gelen ailelerini resmi görevliler haline getirmek suretiyle hem merkezi otoriteye bağlılıklarını sağlama hem de devlet hizmetinde kullanma politikası uygulamıştır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin mahalli yönetimlerde nüfuzlu olan ailelere verdiği görevlerden birisi de voyvodalıktır. Osmanlı Devleti uzun süren savaşlar ve bozulan ekonomik yapısı nedeniyle hazinedeki açıkları karşılamak amacıyla aynı ve nakdi vergilerin tahsiline daha fazla ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu noktada mahalli idareciler arasında voyvodalık kurumu XVIII. yüzyıldan itibaren ön plana çıkmaya başlamıştır. Görev ve yetki alanları açısından kesin bir sınırı olmayan voyvodalık kurumu, Tanzimat'a kadar etkinliğini devam ettirmiştir. Hamid sancağına bağlı olan Burdur kazasında da voyvodaların idari ve askeri başta olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyetleri mevcuttur. Bu çalışma ile genel anlamda voyvodalık kurumunun Osmanlı Devleti taşra idaresindeki rolünün anlaşılmasına, yerel anlamda ise Burdur kazasında görev üstlenen voyvodaların idari durumları ve icraatlarını ortaya koyarak Burdur tarihi araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Burdur, Voyvoda, Şer'iyye Sicilleri

Abstract: The aim of this study is to reveal the duties and practices of the voivodeship institution, which has gained importance in the Ottoman provincial administration since the 17th century, in the Burdur district, as reflected in the records. During the periods when the central authority of the Ottoman Empire gradually began to lose its power, some administrators in local administrations began to gain importance. Many locally powerful influential families, especially the Ayans, attempted to have a say in their region. The state authority, on the other hand, implemented a policy of ensuring the loyalty of the prominent families of the region to the central authority and using them in state service by turning them into officials. In this context, one of the duties given by the Ottoman state to influential families in local governments was voivodeship. Due to long-lasting wars and deteriorating economic structure, the Ottoman Empire began to need more collection of taxes in kind and in cash in order to meet the deficits in the treasury. At this point, the institution of voivodeship began to come to the fore among local administrators

* Bu makale, Prof. Dr. Behset KARACA danışmanlığında hazırlanan "Şer'iyye Sicillerine Göre Burdur'un İdari Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı (1776-1812)" isimli doktora tez çalışmasının bir bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

starting in the 18th century. The voivodeship institution, which had no clear boundaries in terms of its duties and areas of authority, continued its effectiveness until the Tanzimat. In the Burdur district, which is affiliated with the Hamid sanjak, the voivodes had activities in various fields, especially administrative and military. This study aims to contribute to the understanding of the role of the voivode institution in the provincial administration of the Ottoman State in general, and to the historical research of Burdur by revealing the administrative situations and actions of the voivodes who served in the Burdur district in a local sense.

Key Words: Ottoman Empire, Burdur, voivode, Sharia Registers

Giriş

Çalışmanın amacı Osmanlı taşra idaresinde XVI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayan XVIII. yüzyılda ise oldukça etkin bir kurum haline dönüşen voyvodalığın görev ve yetkilerinin Burdur voyvodaları bağlamında incelenmesidir. Burdur voyvodalarının sicillere yansıyan yönleriyle sorumlu oldukları görevler, yaptıkları icraatlar ve diğer görevlilerle olan ilişkilerinin ortaya konulması çalışmanın ana hedefidir. Bunun için başta sicil kayıtları olmak üzere arşiv kayıtları taranmış ve elde edilen belgeler konu başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Daha sonra arşiv belgeleri değerlendirilerek analiz edilmiştir. Arşiv kaynaklarına ek olarak elde edilen verilerin desteklenmesi ve çalışmanın akademik bakımdan zenginlik kazanması için konuya ilişkin kitap, tez ve makaleler temin edilerek incelenmiştir. Arşiv kaynaklarından ve telif eserlerden elde edilen bulgu ve bilgilerin değerlendirilip analiz edilmesi neticesinde çalışma tamamlanmıştır.

Burdur, 1391 tarihinde Yıldırım Bayezit'in Hamidoğulları topraklarına hâkim olması ile Osmanlı idaresine geçmiştir (Tuncel, 1992, s.426). Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra ise Anadolu eyaletinin merkezi olan Kütahya'ya bağlanmıştır (Tuncel 1992, s.426). Burdur kazası Anadolu eyaletine bağlı 17 sancaktan birisi durumunda olan Hamid sancağına tabi bir kazadır (Varlık, 1999, s.127). Burdur kazası mahalle ve köyleriyle birlikte, Sultan IV. Murat döneminden itibaren Terkemiş hassı veya Terkemiş Mukataası olarak zikredilen idari-mali yapı içerisinde Harameyn Mukataası'na tabi bir kaza durumundadır (BŞS, 198/382-2, Tızlak, 2008, s.43). "*Bâ'is-i tahrîr-i defter oldur ki bâ berât-i şerîf-i âlişân ve ber vech-i mülûkâne iştirâken uhdelerimizde olan harameyn-i muhteremeyne tâbi' Terkemiş ve tevâbi'i mukâta'anızın işbu bin yüz doksan sekiz senesi Martı ibtidâsından sene-i mezkûre Şubat-ı gâyetine gelince bir sene kâmile tâlib ve râgib ilzâmi olan kıdvetu'l-emâsil ve'l-akrân İzzetlu Mehmed Efendi' den ve Emîn Efendi zîde mecdühüye ilzâm ve tefvîz olunub*" (AE-SSLM-III, 217-12745; BŞS, 198/34-1; 45-2). Görüldüğü üzere Burdur'un ismi Osmanlı döneminde Terkemiş olarak da zikredilmektedir. Bu isim bazen Burdur kazasını bazen de burasının sancak olmasıyla bütün sancağı ifade etmektedir. Terkemiş ismi bu bölgede yoğun olarak bulunan Terkemiş veya Derkemiş olarak geçen Yörük gurubundan gelmektedir (BOA, TT,458,s.256; Karaca, 2005, s. 766-771). Terkemiş ismi Cevdet Türkay tarafından ise Dürkemişli, Dürkemişlü, Dürkemiş, Türkemiş, Türkemişli, Türkemişlü şeklinde belirtilerek Türkmen Yörükâni taifesinden olduğu ifade edilmiştir. Bu gurubun da Teke, Hamid, Menteşe, Paşa ve Hüdavendigâr sancaklarında olduğu ortaya konmuştur. Netice olarak bu Yörük gurubu Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesine yayılmış durumdadır (Türkay, 2005, s.292,632). Osmanlı yer adlarında Terkemiş, hem Terkemiş hem de Türkmen-i Has olarak ifade edilmiştir (Sezen, 2017, s.138,750,927).

1867 Vilayet Nizamnamesine kadar Anadolu Eyaleti'nin Hamid sancağına bağlı olan Burdur, bu tarihten itibaren Konya vilayetine bağlanan Hamid sancağının bir kazası durumuna gelmiştir (Karaca, 2012, s.46). 1896 tarihli Salnameye göre ise Burdur sancak konumunda görülmekte ve Burdur ile Tefenni kazalarından oluşmaktadır. Kemer ve Ağlasun Nahiyeleri Burdur'a, Gölhisar nahiyesi ise Tefenni'ye tabidir (Karaca, 2012; 1896 Konya Vilayeti Salnamesi, s.254-255).

1- Osmanlı'da (Anadolu'da) Voyvodalık

Voyvoda kavramı slavca "asker" anlamındaki voy ile "sürmek" anlamındaki voda'nın bir araya gelmesi ile oluşan bir kavramdır ve asker sürücü anlamında kullanılmaktadır (Maxim,

2013, s.127). Osmanlı Devleti'nin idari yapısı içerisinde daha ziyade XVII. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkan voyvodalık kurumu hem vezirlerin yıllık haslarını toplayan hem de iltizama verilen bir yerin vergilerini toplama görevini üstlenen kişilere verilen unvandır (Ünal 2011, s.721; Beşirli, 2005, s.162; Özvar,2013, s.129; Şimşir ve Kıymeti, 1995, s.332; Çelikdemir, 2020, s.492). Bu yönüyle de voyvodalar Osmanlı Devleti içerisinde seyfiye ya da bir başka ifade ile ehl-i örf sınıfında yer almaktadır (Barkan, 1955, s.247; Yılmazçelik, 1998,s.106).

Osmanlı devlet teşkilatı içerisinde XVII. yüzyıl sonrasında taşrada önemli bir kurum haline gelen voyvodalığın önem kazanmasındaki asıl sebep tımar sisteminin bozulması neticesinde devletin daha fazla nakdi vergiye ihtiyaç duymasıdır. Bu dönemde nakdi olarak toplanacak vergiye daha fazla ihtiyaç duyan Osmanlı idaresi, vergi toplanmasında yaşanan sorunlar nedeniyle ortaya çıkan nakit ihtiyacını karşılamak ve tımar sistemindeki bozulmalar neticesinde ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla voyvodalık kurumunu etkin hale getirmiştir (Genç, 2000, s.99-100; Çadircı, 1987, s.1233).

Osmanlı taşra idaresinde merkezi otorite tarafından görevlendirilen resmi görevliler vali, mutasarrıf, mütesellim ve voyvodalardır. Bölgenin düzen disiplin ve güvenliğinden sorumlu olan bu idarecilere halkın ileri gelenleri olarak nitelenen ayanlar eşlik etmektedir. Yargı ve belediye işleri ise kadı tarafından yerine getirilmektedir (Eryılmaz, 2006, s.55). Ancak kadılar bölgedeki görevlerini yerine getirirken en önemli destekçileri voyvodalardır. Bu sayede voyvodalar bölgede kadının en önemli yardımcısı oldukları gibi merkezi otorite adına askeri ve mali işlerin yürütülmesi noktasında da aktif görev almaktadırlar. XVII. yüzyıldan itibaren voyvodalık görevine ya eyalet valileri veya sancak mutasarrıflarının gediklerinden birisi atanmakta ya da halkın isteği doğrultusunda bölgenin ileri gelen kişilerinden birisi bu göreve getirilmektedir (Pakalın, 1993, s.598). Genellikle voyvodalar valiler tarafından atanmaktadır. Valiler bölgedeki mütesellim ve kadılara buyruldu ile kimin voyvoda olarak atandığını bildirirler ve ataması yapılan voyvodaların işlerine müdahale etmemelerini isterlerdi (Çadircı, 1987, s.1233). Voyvoda olarak atanacak kişilerin bölgenin ileri gelenleri tarafından belirlenerek valilere bildirilmesi uygulaması da mevcuttur. Valiler voyvoda seçimindeki tercihlerinde yine bölge halkından ileri gelenlerin görüşlerini dikkate alarak bu atamaları gerçekleştirmektedir (Çadircı, 1987, s.1233). İltizam ve mukataa sisteminin yaygınlaşması ile voyvodalık kurumunun önemi daha da artmıştır. II. Mahmud döneminde birçok kasaba, köy ve şehir voyvodalıkla idare edilmektedir (Çadircı, 1987, s.1233). Bunun dışında serbest tımar denilen yerlerin asayişini tımar sahipleri kendileri sağlamaktadır. Bu şekilde serbest tımar bünyesinde bulunan yerlerde tımar sahibi adına tımar bünyesindeki köylerin düzen ve asayişini sağlayanlara da voyvoda denilmektedir (Arık, 1997, s.28).

Tanzimat'la birlikte merkezi otoritenin güçlenmesini amaçlayan adımlar atılmış ve iltizam usulü kaldırılarak vergi gelirlerinin doğrudan devlet hazinesine aktarılması hedeflenmiştir. Bu nedenle muhassıllık kurumu ihdas edilmiş ve doğrudan merkezden atanan muhassıllar eliyle vergi toplama düzenine geçilmiştir. Muhassıllar sadece merkezi otoriteye hesap vermekle yükümlü görevliler olduklarından bölgedeki vali, mütesellim, voyvoda ve kadıların etkinliği azalmaya başlamıştır (Eryılmaz, 2006, s.114). Ancak görevli oldukları bölgelerde merkezi otorite tarafından takdir görmüş ve halkın hoşnutluğunu kazanacak şekilde yönetim göstermiş olan voyvodaların Tanzimat döneminde muhassıl vekili olarak atanmaları uygun görülmüştür (Kaynar, 1985, s.253). Bu sayede bazı voyvodalar Tanzimat dönemi idari yapısı içerisinde de yer almayı başarmışlardır.

2. Burdur'da Voyvodalık

Terkemiş mukataasında voyvodalık görevi üstlenenlerin Sultan IV. Murat döneminden itibaren Hamid mütesellimleri tarafından atandıkları ifade edilmektedir (Tızlak, 2008, s.44). Buradaki atamanın Anadolu'da ki diğer bölgelerden farklı bir mahiyette olması, Terkemiş'in Harameyn Mukataası'na dâhil olmasından kaynaklıdır. 6 Nisan 1815 tarihinde Teke ve Hamid sancakları mutasarrıfı olan Vezir Seyyid Mehmed Vahid Paşa'ya gönderilen buyruldu da Harameyn-i Muhteremeyn'e tabi olan Hamid sancağında bulunan Terkemiş ve tabi olan

kazaların Darphane-i Amire tarafından idare edildiği ifade edilmektedir. Buradan tahsil edilecek mukataamın yarısının doğrudan Hazine-i Amire'ye aktarılması istenilmektedir (BŞS, 201/2-2). Terkemiş voyvodalarının atanmasındaki farklılığın nedeni Darphane-i Amire tarafından idare ediliyor olması ve Harameyn mukataası bünyesinde yer almasıdır. Atanma noktasında bazı farklılıklar olsa dahi atanan kişilerin ekseriyetle halkın ileri gelenlerinden, öncesinde ayanlık yapmış ve bölgeyi iyi bilenler arasından olmasına itina gösterilmiştir (Çadircı, 1987, s.1233; Gökçe, 2023, s.55). Voyvodalık görevi için sadece sakini oldukları bölgede görev yapmak gibi bir zaruret söz konusu değildir. 5 Şubat 1796 tarihinde Burdur kazası sakinlerinden Hacı Ali, Atina* voyvodası olarak görev yapmaktadır (BOA, BA, C.ML., 268-10985). Burdur kazası sakinlerinden Hacı Ali örneğinde olduğu gibi yaşadıkları yerin dışında voyvodalık görevine getirilen kişiler de mevcuttur.

2.1. Terkemiş (Burdur) Voyvodalarının Atanması

Kazanın ileri gelenlerinden voyvodalık görevine atanarlara ilişkin buyruldu da görevli olduğu idari- mali bölgede kendisinden beklenen uygulamanın ne olduğu ve halka karşı nasıl davranması gerektiği açık şekilde belirtilmektedir. 1770 tarihinde Burdur kazasına voyvoda olarak tayin edilen El-Hac Süleyman Ağa'nın atanmasına ilişkin buyruldu da görev bölgesinde nasıl hüküm süreceği ve kendisinden nasıl bir yöneticilik beklendiği belirtilmiştir. Kayıtlara göre Süleyman Ağa'dan vergilerin hakkaniyetle toplanması, müslim - gayrimüslim fark etmeksizin tüm ahalinin malı, canı, ırz ve namusunun korunması, bölge halkının kötülerden ve eşkıyalardan korunması, düzen içerisinde huzur ve sükûnetin sağlanması talep edilmiştir. Kazadaki diğer görevlilerin de voyvoda ile iyi geçinmesi ve voyvodanın sözü haricinde işler yapılmaması, istenmiştir (BŞS, 198/210-2). Atamaya dair kayıta hem voyvoda olarak ataması yapılan kişinin bölgedeki görev ve sorumlulukları belirtilmiş hem de bölgedeki diğer görevlilere voyvoda ile ilişkileri noktasında bir nevi tembihat yapılmıştır.

Kayıtlara göre voyvodalık görevine atanmaların görev süreleri genellikle bir yıldır. Ancak bazı hallerde bu süre değişebilmektedir. Eğer voyvoda bulunduğu bölgede devlet için faydalı olan ve merkezi yönetimin takdirini kazanan faaliyetler yapmış ise görev süresi üç yıla kadar çıkabilmektedir. 2 Nisan 1804 tarihinde voyvoda El-Hac Mehmet Bey'in 1217 Mart ayı başından 1218 Şubat ayı sonuna kadar bölgedeki penbe rüsumatı iltizamının kendisine tevdi edildiği ifade edilmektedir (BŞS, 199/53-1). Voyvoda Mehmet Bey'in bu konudaki görevinin bir yıllık olduğu ifadesi yer almaktadır. Ancak aynı belgede bir önceki yılda yine aynı görevin Mehmet Bey'e verildiği ifade edilmiştir. Bu durumda görevlendirme süreleri bir yıllık olsa dahi aynı kişilerin yeniden görevlendirilmesi ile birkaç yıl boyunca aynı görevi sürdürebilmektedir.

1815 senesinde Burdur voyvodası olan Mehmet Arif Ağa'nın idaresinden hem merkezi idarenin hem de ahalinin hoşnut olmasından dolayı 1816 senesinde de voyvodalık görevine devam edeceği belirtilmiştir (BŞS, 201/23-1). Mehmet Bey ve Mehmet Arif Ağa örneklerinde olduğu gibi merkezi otoritenin memnuniyetini kazanan voyvodaların görev süreleri dolduğunda tekrar görevlendirilmek suretiyle aynı görevi sürdürebilmektedirler.

Voyvodaların yöneticilik yaptıkları bölgelerde aksi durumlar da mevcuttur. Bazı voyvodalar devletin kendilerine tahsis etmiş olduğu gelirlerle yetinmeyerek diledikleri gibi vergilere ve masraflara ilaveler yaparak halktan haksız yere vergi toplamışlardır. Örneğin 28 Ocak 1788 tarihinde Burdur voyvodası, konargöçer olarak yaşayan Horzum cemaatinin yıllardır 100 kuruş olarak ödediği vergiyi bölgenin otundan ve suyundan istifade ettikleri gerekçesiyle 400-500 kuruş olarak tahsil etmeye kalkmıştır. Bu konuya ilişkin Horzum cemaati, voyvodayı merkezi idareye şikâyet etmiştir. Şikâyete ilişkin merkezden gelen fermanla ise voyvodanın bu yanlış uygulamadan vazgeçmesi istenmiştir. Buna gerekçe olarak da Horzum cemaatinin bölgede avarız kaydının olmaması gösterilmiştir. Voyvoda dan bu haksız uygulamayı düzeltmesi ve eskiden olduğu gibi 100 kuruş vergi almaya devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir (BŞS, 198/271-1). Bu gibi hukuksuz uygulamaların tespit edilmesi durumunda

* Atina kazası XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Trabzon sancağına XIX. Yüzyıl başlarından itibaren ise Lazistan sancağına bağlı bulunan bir kazadır (Demirci ve Saraç, 2012, s.6; Çetinkaya, 2023, s.78).

voyvodaların görev süreleri üç aya kadar düşebilmektedir. Kısa süreliğine voyvoda olanlar bir yıllık alacaklarını daha kısa sürede tahsil etmeye çalıştıklarında reaya arasında huzursuzluğa sebebiyet vermektedirler. Voyvodalar, bu tür hukuksuz faaliyetlerinde kendi bölgelerindeki kadı ve naipileri de kendilerine uydurmaya çalışmışlardır (Uzunçarşılı, 1998, s.322). Burdur kazası voyvodası Kızılhisar'lı Ebubekir Ağa görev yaptığı dönemde birçok konuda keyfi davranarak halka zulmetmiştir. Hukuksuz işlerinin görmezden gelinmesi için de kaza naibine ve görevlilere rüşvet teklif etmiş, kendisi hakkında olumsuz raporlar tutulmasını engellemeye çalışmıştır. Görevli mübaşir ise padişahın sayesinde akçeye ve ikrama ihtiyacı olmadığını söyleyerek yüz bin akçe verse dahi kabul etmeyeceğini, görevinin gerçekleri ortaya çıkarmak olduğunu ifade etmiştir. Bu defa voyvoda zor kullanarak istediği şekilde rapor tutulmasını sağlamaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Tüm çabalarına rağmen voyvoda yaptığı haksız ve hukuksuz işlerini kabul etmek zorunda kalmıştır (Tızlak,2008.s.52). Voyvodalar, kadı ve naipileri kendilerine uydurmayı başarabildikleri durumlarda merkeze gidecek şikâyetleri engelleyerek haksız kazançla zenginleşme fırsatı bulmuşlardır. Ancak bu tarz uygulamalar Horzum cemaati örneğinde olduğu gibi sıkıntılara neden olmuştur.

Bu örnekler bölgedeki voyvodaların güçlerinin anlaşılması bakımından da oldukça önemlidir. Voyvodalık görevini yerine getirirken merkezin rızası olmayacak şekilde ve usule aykırı yönetim gösterenler bazen uyarılmakta bazen de mallarına el konulmaktadır. Bunların dışında az da olsa idama kadar varan cezalar da alabilmektedirler. 5 şubat 1796 tarihinde Burdur ahalisinden olan ve Atina voyvodası olarak görev yapan Hacı Ali idam edildikten sonra Burdur'da bulunan mallarına devlet tarafından el konulmuştur (BA, C.ML., 268-10962; 268-10985).

Burdur voyvodaları için kayıtlarda geçen ifadelere baktığımızda aynı kişiler için farklı unvanların yer aldığı görülmektedir. Örneğin, 6 Haziran 1815 tarihinde Mehmet Arif Ağa için Burdur voyvodası ifadesi kullanılırken (BŞS, 201/7-1), 2 Mart 1816 tarihinde ise yine Mehmet Arif Ağa için bu defa Terkemiş voyvodası ifadesi kullanılmıştır (BŞS,201/23-2). Kayıtlarda yer alan ifadeler resmi yazışmalarda idari bakımdan Burdur ve Terkemiş isimlerinin bölge için ortak şekilde kullanılabilirdiğini göstermektedir. 4 Haziran 1810 tarihinde El-Hac Mehmed Ağa için Terkemiş voyvodası ifadesi yer almakta iken (BŞS, 200/110-2) daha sonrasında 27 Temmuz 1811 tarihli sicil kaydında ise yine El-Hac Mehmed Ağa için Teke mütesellimi ve Terkemiş voyvodası ifadesi yer almaktadır (BŞS,200/123-1). Sicillerde adı geçen El-Hac Mehmet Ağa örneğinde olduğu gibi Osmanlı idaresi altında bulunan bölgelerde halkın ileri gelenleri arasından seçilen voyvodalar aynı zamanda birden fazla unvan taşıyabilmekte ve farklı görevler üstlenebilmektedirler (Pakalın, 1993, s.598; Kuzucu, s.10). Ancak bazı durumlarda neredeyse aynı görev ve hizmeti yerine getiren mütesellimlik yerine voyvoda ifadesi de kullanılabilir (Özkaya, 2006, s.203). Ataması yapılan voyvodaların görev sırasında vefat etmesi veya görev süresinin dolması durumunda görev, çoğunlukla kardeşine ya da aynı aileden birisine verilmektedir (Kaya, 2004, s.46; Kuzucu, s.10).

Tablo I: XVIII. Yüzyıl sonları ile XIX. Yüzyıl Başlarında Terkemiş (Burdur) Voyvodaları

Tarih	Voyvoda
H. 1 C.evvel 1181 (25 Eylül 1767)	El-Hac Hasan Ağa(BŞS, 198/319-3).
Tarih Belirtilmemiş	El-Hac Osman (BŞS,198/58-2).
H.1184 (1770-1771)	El-Hac Süleyman Ağa(BŞS,198/210-2).
H. 1 Şevval 1201 (17 Temmuz 1787)	El-Hac Ahmet (BŞS,198/234-2).
H. 15 C.evvel 1212 (5 Kasım 1797)	El-Hac Hüseyin Ağa (BŞS, 198/353-3 ;198/369-1; 199/14-1).
H. 21 Zilhicce 1218 (2 Nisan 1804)	El-Hac Mehmet Ağa (BŞS, 199/53-1).
H. 1. C. evvel 1225 (4 Haziran 1810)	El-Hac Mehmet Ağa (BŞS ^{200/110-2}).
H. 23 C. ahir 1229 (12 Haziran 1814)	Ahmet Efendi (BŞS, 200/173-3).
H. 27 C. ahir 1230 (6 Haziran 1815)	Mehmet Arif Ağa (BŞS, 201/7-1, 201/23-1).
H. 29 C. ahir 1238(13 Mart 1823)	Ali Bey (BA, C.AS, 339-14055).

3- Voyvodaların Görevleri

3.1- Vergilerin Toplanması

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren voyvodalar, vezirlerin, beylerbeyilerin, sancak beylerinin, paşmaklık hasların ve saray mensuplarının kendilerine tahsis edilen gelirlerinin toplanmasında yetkili kılınmaya başlamışlardır. Zaman içerisinde voyvodalar tımar, zeamet ve yüksek askeri zümreye ait vergilerin toplanması yanında merkezi hazineye ait vergiler ile vakıflara ait gelirleri de toplama yetkisini de elde etmişlerdir (Özvar, 2013, s.129). Bu bakımdan voyvoda olarak görev yapan kişilerin üstlendikleri en önemli görevin vergi toplamak olduğu kayıtlara da yansımıştır. 1778 senesine dair Burdur kazasının avarız ve bedeli nüzul vergileri ile masraflar toplamı 4681,5 kuruştur. Belirtilen vergi miktarının Burdur kazasına bağlı mahalle ve köylerden bir an evvel noksansız şekilde tahsilatının yapılması ve görevlilere teslim edilmesi istenmiştir. (BŞS, 198/4-1). Burada vergilerin toplanması konusundaki görevliler arasında voyvodanın da bulunduğu kayıtlarda yer almaktadır. Avarız vergisi XVI. yüzyıl sonlarına kadar fevkalade zamanlarda alınan ve miktarı doğrudan divan-ı hümayun tarafından tespit edilen bir vergi türüdür. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'a kadar devam eden bu vergi, tahakkuk ve tarh usulleri bakımından diğer vergilere nazaran farklılık arz eder. Halktan nakit olarak toplanabileceği gibi ayni ve hizmet olarak da istenebilen bir vergidir (Ünal, 2011, s.63). Hamid sancağı genelinde bulunan avarız hanesi 1770 ile 1817 yılları arasında 1753,5 hane olarak karşımıza çıkmaktadır (BŞS, 198/46-2, 190-2). Kayıtlara göre istenen miktar ise 175421 akçedir (BŞS,198/190-2, 352-1). Burdur kazasında ise 113,5 avarız hanesi bulunmaktadır. Buna karşılık Burdur'dan istenen miktar ise 1324,5 kuruş olarak kayıtlarda yer almaktadır (BŞS, 198/15-1; 20-1; 199/49-1; 200/18-1; 201/20-2). Burdur kazasının ödemesi gereken 1324,5 kuruş avarız bedelinin üzerine eklenen masraflar ile 4681,5 kuruşa çıktığı da yine dikkat çeken bir durumdur. Aradaki 3357,5 kuruş vergi tahsilindeki masraflar için toplanmaktadır.

1781 tarihli buyruldu da Hamid sancağına bağlı kazalardan** tahsil edilecek cizye vergisinin bir an evvel tahsilatının yapılarak görevlilere teslim edilmesi istenilmiştir (BŞS, 198/48-3).

Sûret-i buyuruldu

Şeri'at şî'âr Hamîd sancağında vâkı' olan kazâların kuzât ve nüvâbı efendileri zîde fazluhum ve kıdvetu'l-emâcid ve'l-akrân Voyvoda ve a'yân ve zâbitân ve iş erleri zîde kadruhum inhâ olunur ki işbu bin yüz doksan beş senesine mahsûben ber mu'tâd-i bâ fermân-i âli tarafından edâsı lâzım gelen cizye taksît-i evvelinin bundan akdem bâ buyuruldi mübâşir ta'yîn olunan hazînedârımız kıdvetu'l-emâcid ve'l-a'yân ağa zîde mecdühûnun me'mûr kılındığı vech üzre bir an akdem ve bir saat mukaddem edâ ve teslîm-i lâzıme-i hâlden olmağla avk ve te'hîr ittirilmeksizin tahsiline me'mûre teslîmen tarafıma irsâl ve tesyîre mezîd ihtimâm ve dikkat eylemeniz bâbında isti'câli hâvî divân-i Anadolu' dan işbu buyuruldi tahrîr ve isdâr ile irsâl olunmuşdur. İnşâ'allâhu te'âlâ vusûlünde gerekür ki vech-i meşrûh üzre tarafından edâsı lâzım gelen cizye-i taksît-i evveli sene-i hâzire mahsûben bir an akdem ma'rifet-i şer'le ve cümle ittifâkıyla cem' ve tahsil ve seri'an kabzına me'mûre edâ ve teslîmen tarafıma irsâl ve îsâle cümlemez mezîd ihtimâm ve dikkat eyleyub ber müceb-i buyuruldi âmel ve hareket ve hilâfından gâyetu'l-gâye tehâşşî ve mücânebet eyleyesiz diyü buyuruldi (BŞS, 198/48-3) Burdur kazası ve Hamid sancağına bağlı diğer kazalar için de geçerli olan bu buyruldu da cizye vergisinin tahsilatının yapılmasında görevli olanlar arasında voyvoda da yer almaktadır.

Osmanlı devletinde şer'i bir vergi olarak tahsil edilen cizye kendinden önceki Türk-İslam devletlerinden intikal eden bir vergidir. Cizye vergisi uygulamasının kökenleri eski Yunan ve Roma medeniyetine kadar uzanmaktadır. Osmanlı devletinin bu vergiyi toplama gerekçesi olarak dayandığı temel anlayış ise gazilere yardım amaçlıdır***. 12 Ekim 1817

** Burdur Hamid sancağına tabi kazalardan birisi olduğundan aynı emir Burdur kazası için de geçerlidir.

*** Cizye vergisine tabi olacakların ehli kitap olma zorunluluğu da mevcuttur. Putperest veya Mecusi gibi ilahi kaynağa dayanmayan dinlere mensup olan kişilerden cizye vergisi tahsil edilmemektedir (Ünal,

tarihinde Burdur kazasında bulunan cizye vergisine tabi olanların kâğıt adetleri belirtilmiştir. Buna göre âlâ sınıfa dâhil olan mükellef sayısı 30 ve ödemeleri gereken miktar 16,5 kuruş, evsâf sınıfına dâhil olanların sayısı 120 ve ödemeleri gereken vergi miktarı 10,5 kuruş, edna sınıfına dâhil olan 20 mükellefin ise ödemeleri gereken miktar 6,5 kuruş olarak belirlenmiştir (BŞS, 201/39-2).

Yine 1784 tarihinde mal-ı mukataa vergisi**** ve masrafların tahsilatı için görevli olanlar arasında Burdur voyvodası da bulunmaktadır. Burada vergi ve masraflar toplamı olan 10325 kuruşun kazaya bağlı mahalle ve köylerden yapılan taksimata göre tahsil edilmesi talep edilmektedir. (BŞS,198/44-1). Haremeyn mukataası bünyesinde olan Terkemiş ve tabi olan kazalarda mukataa gelirlerinin toplanması da Terkemiş voyvodasının yükümlülükleri arasındadır. Çünkü muhassıllık kurumu ihdas edilene kadar Anadolu'nun birçok yerinde mukataa olarak nitelenen bölgelerin yönetimi voyvodalarla sağlanmaktadır(Genç, 2020, s.129-132). Voyvodaların toplamakla görevli oldukları mal-ı mukataa vergisi, devlete veya vakıflara ait arazilerin kullanılması karşısında toplanan kira bedeli ya da devlete ödenmesi gereken vergilerdir. Voyvodaların mali açıdan üstlendikleri bir başka görev ise, şehir dışından gelen görevlilere ödeme yapmasıdır. 1784 tarihli sicil kaydında, kaza dışından gelen görevlilerden Turnacı ağa ve diğer ağalara voyvoda eliyle ödenen miktarın 200 kuruş olduğu ifade edilmiştir “*Voyvoda Ağa yediyle Turnacı Ağa' ya ve çukadarlara ve sâir ağalara verilen iki yüz guruş*” (BŞS, 198/44-1).

11 Mayıs 1789 tarihinde yine vergi toplanması için kaza dışından gelen görevlilere voyvoda eliyle bin on dört kuruşun ödendiği belirtilmektedir. “*voyvoda ağa yediyle murûr ve ubûr idenlere verdiği bin on dört guruş*”(BŞS, 199/75-1). Gelen görevlilere harcırah diyebileceğimiz ödemelerin voyvoda eliyle yapıldığı ifadesi voyvodaların ita amiri gibi ödeme yapma yetkilerinin olduğunu göstermektedir.

Kayıtlarda, görevli olanlar arasında paylaşım yapılırken nasıl bir yol takip edildiğini görmek mümkündür. Kadı huzurunda bir duruşma yapılarak paylaşımın yapıldığı ve voyvoda tarafından görevlilere paylarının teslim edildiği, sonrasında ise yapılan işlemlerin tutanak altına alınarak merkeze bildirildiği ifade edilmektedir. (BŞS,198/48-2).

Voyvodaların tahsil ettiği vergilerden birisi de penbe vergisidir. Bu vergi çeşidi öşri bir vergi olduğundan diğer öşri ürünlerde olduğu gibi %10 ila %50 arasında değişen oranlarda tahsil edildiği görülmektedir (Becermen 2008, s.45). 2 Nisan 1804 tarihinde Burdur kazasından toplanacak Penbe vergisi tahsilatının iki yıllığına Terkemiş voyvodası Mehmet Bey'e verildiği belirtilmiştir. “*Hamid sancağının hâvî olduğu kazâlardan Terkemiş mukâta'asına merbût olan Güzelhisar ve Siroz ve Kemer-i Hamid ve Burdur ve İrla ve Yavice ve Güzelhisar-ı Karağaç kazâlarının penbe rûsûmâtı ve tahsîli bin iki yüz on yedi senesi Martı ibtidâsından iki yüz on sekiz senesi Şubatı gâyetine değin iki sene kamile Dergâh-i mu'allâm kapucı başlarından Terkemiş voyvodası el-Hâcc Mehmed dâme mecduhuye deruhte ve iltizâm olunmuşdi*”. Burdur kazası dâhilinde de alınan bu verginin yelken bezi üretiminde kullanılan pamuk için alındığı ve üretilen pamuktan yelken bezi imal edildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. 26 Aralık 1806 tarihinde Aydın, Menteşe ve Terkemiş kazalarından Tersane-i Amire'de yelken bezi yapımı için vukıyyesi 60 paradan on bin vukıyye pamuk tedarik edilmesi istenmektedir(BŞS, 199/42-1). 1805 senesinde donanmada yelkenler için kullanılacak 3000 vukıyye pamuğun Terkemiş voyvodası tarafından tedarik edilip Tersane-i Amire'ye iletilmesi istenmiştir(BŞS, 200/9-2).

1997, 152). Osmanlı devlet yönetiminde bu vergi XVI. yüzyıla kadar haraç tabiri kullanılarak tahsil edilen bir vergidir. Ancak daha sonraları cizye veya cizye-i şer'i olarak toplanmaya ve bu şekilde ifade edilmeye başlamıştır. Bu vergiyi toplayan görevlilere ise önceleri *haraci* veya *haraççı* denilirken daha sonra verginin adı cizye olarak benimsenmesiyle birlikte *cizyedar* olarak ifade edilen görevliler tarafından toplanan bir vergidir (İnalçık, 1993, s.45).

**** Mukataa devlete ait bir kısım vergilerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesidir. Bu anlamda mukataa kelimesi mülkiyeti devlete veya vakıflara ait olan arazilerin özel şahıslara veya kurumlara kiralanmasını ifade etmektedir (Genç, 2020, s.129-132).

Voyvodaların vergi konusundaki görevleri arasında konargöçer olarak yaşayan reayanın vergilerinin toplanması da bulunmaktadır. 28 Ocak 1788 tarihinde konargöçer olarak yaşayan Horzum aşiretinin divana kadar giden bir itirazları olmuştur. Horzum cemaati yaptıkları itirazda; Horzum aşireti mensuplarının uzun zamandan beri Burdur kazası sınırları içerisinde konakladıklarını ve yıllardır 100 kuruş avarız vergisi verdiklerini ifade ederek, Burdur voyvodasının Horzum cemaatinin yıllardır bu bölgenin otundan ve suyundan faydalandıkları için 400-500 kuruş vergi istediğini belirterek durumun düzeltilmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine merkezden gelen fermanla Horzum cemaatinin hane-i avarız kayıtlarının olmadığı ve bu nedenle istenen verginin düzeltilmesi, Horzum cemaatinin rencide edilmemesi istenmiştir (BŞS,198/271-1). Voyvodalar vergi talep ederken merkezden gelen emir ve fermanları dikkate almak mecburiyetindedir. Bu bağlamda Horzum cemaatinin şikâyeti üzerine gelen ferman ile cemaat mensupları voyvodanın keyfi şekilde belirlediği yüklü vergilerden korunmaktadır. Buradan hareketle voyvodaların görev alanlarından birisinin de konargöçerlerin vergi durumlarını tespit etmek ve bu vergileri tahsil etmek olduğu söylenebilir. Ancak bu vergilendirme sürecinde keyfi davranışlar sergilemeleri ve bu duruma ilişkin merkezi otoriteye şikâyet edilmeleri halinde merkezi otorite tarafından uyarıldıkları anlaşılmaktadır.

Terkemiş voyvodaları bazen vergi ve masraflara kanun dışı ilaveler yaparak haksız kazanç elde etmeye çalışmışlardır. Voyvodaların bu tarz uygulamalarına dair birçok örnek vardır. 15 Mart 1801 tarihinde merkezden Hamid sancağı mütesellimine ve kadılarına gönderilen buyruldu da Gölhisar kazası ayanı ve Burdur voyvodası Şeyhoğlu Hacı Hüseyin ile Karaağaç ayanı Hacı Ömer'in kazalarında zeamet ve tımar vergilerini kayıtsız şekilde tahsil ettikleri ifade edilerek mütesellim ve kadıların bu duruma engel olmaları istenilmektedir (BA, C.TZ.,153-7605). Voyvodalık görevini üstlenen kişilerin yereldeki en önemli denetçisi kadılardır. Kadılar devlet adına voyvodanın keyfi ya da hukuksuz uygulamalarını merkeze bildirmek suretiyle engel olabilirlerdi. Ancak bazı voyvodalar görevli oldukları bölgelerdeki kadı veya naipileri kendilerine bağlamaları halinde halk üzerindeki vergilerin arttığı ve bu sayede voyvodaların haksız kazanç elde ettiği durumlar ortaya çıkmaktadır. Aksi durumda ise voyvodalar hakkında merkeze giden şikâyetlerin arttığı görülmektedir (Tızlak, 2008,s.44-45; Aldemir,2023, s.279). Haksız ve hukuksuz icraatların artması üzerine konuya ilişkin olarak 4 Kasım 1785 tarihli fermanla bu konudaki aksaklıkların giderilmesi istenilmektedir. Fermanla özellikle kendi nefsi için buldukları bölgenin görevlileri olan vali, mütesellim, ayan ve voyvoda başta olmak üzere her kim varsa üç kuruşluk menfaat için reaya üzerine fazladan akçe yüklenmesinin asla kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir. Fermanla ayrıca bu tarz hareketlerin caiz olmadığı ve bu tür haksız kazanç elde edenlerin cezasız kalmayacağı ifade edilmiştir (BŞS, 198/75-1).

Kaza idaresinde yer alan voyvodalar mali açıdan emanetçi olarak ta görev üstlenebilmektedir. 25 Eylül 1767 tarihinde Burdur merkeze bağlı köylerden toplanan akçelerin Burdur voyvodası El Hac Hasan Ağa'nın elinde olduğu ifade edilmiştir. Bu akçelerin daha sonra İbrahim Ağa'ya teslim edildiği ifadesi yer almaktadır (BŞS, 198/319-3).

Kayıtlarda yer alan bilgiler voyvodaların hem şer'i ve örfi vergilerin toplanmasında görevli olduklarını hem de toplanan vergilerin gerekli görülmesi halinde muhafazasına yetkili olduklarını ortaya koymaktadır. Vergilerin toplanmasında önemli bir görev üstlenmeler dahi voyvodaların muafiyet kapsamında bulunan padişah veya vezirlere ait olan büyük vakıflara müdahale etmelerine müsaade edilmemektedir. Gelirleri bu vakıflara ait olan arazilerin denetimine dahi yetkileri yoktur (Barkan, 1955, s.247). Voyvodaların vergi toplama görevi Tanzimat döneminde ihdas edilen muhassıllık kurumunun bu görevi üstlenmesi ile sona ermiştir (Mete, 2006, s.20).

3.2- Aşayışın Sağlanması

Osmanlı idaresi altında Anadolu'da önemli görevler üstlenen Voyvodalar bölgelerindeki halkın huzur ve güvenliğinden sorumludurlar (Kaya, 2006, s.242). Burdur kazası

voyvodalarının asayişin sağlanmasına dair üstlendikleri görevlere ilişkin kayıtlara yansıyan örnekler mevcuttur. Örneğin 1768 yılında Anadolu valisi tarafından gönderilen buyruldu da Burdur voyvodası ve diğer iş erlerinden, Antalya hapisanesinden kaçan İmamoğlu Kör Ömer, Molla Ali oğlu Süleyman, Molla Mustafa isimli bozguncuların yakalanması ve Antalya'ya teslim edilmesi istenilmektedir (BŞS, 198/125-2).

Bir başka kayıta ise Burdur kazasına bağlı İnar karyesinde öldürülen Yörük Hasan oğlu İsmail'in yakınları katiller, Deli Ali oğlu Hasan ve Kör Hasan oğlu Hüseyin'in yakalanması için voyvoda Ahmet Bey'e bin kuruş ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Katillerin yakalanması halinde İsmail'in yakınları voyvoda Ahmet Bey'e ödeme yapacaklardır. Bu şekilde voyvodalar asayiş sağlamadaki görevlerinden ilave gelirler de sağlayabilmektedirler (BŞS, 198/142-4). "*Burdur kazâsına tâbi' İnar karyesi sâkinlerinden Rahim oğlu Halil bin Rahim ve Bektaş oğlu Mehmed ve Mustafa bin Koca bin vesâirleri ikrar-i tâm ve takrîr-i kelâm idüp karye-i mezbûre sâkinlerinden iken bundan akdem karye-i mezbûre toprağında Sünbüllü nâm mevkî'de maktûlen fevt olan Yörük Hasan bin İsmail'in katili olan Deli Ali oğlu Hasan ve Kör Hasan oğlu Hüseyin nâm kimesneleri ahz ve ele getirüp voyvodamız olan şerâfetlü Ahmed Bey efendimize teslim-i taharrisinin mîr-i mûmâ ileyh hazretlerinin matlûbâtlarına bin gurus nezzimiz olub deynimizdir diyü ta'ahhüd ve deyn ittik dedikleri işbu mahalle kayd*" (BŞS, 198/142-4).

Voyvodalar asayişin sağlanması adına suçluların ve onlarla iş birliği içerisinde olanların yakalanmasında aktif olarak görevlidirler. Yine yakalanan suçluların belirtilen görevlilere teslimi de voyvodaların sorumluluk alanlarındadır. Örneğin, Burdur Voyvodası Hasan Ağa'dan suçlu olan Osman ve ona yardım eden Kağılcık'lı Hacı Ali oğlu Veli'nin yakalanıp görevli olan Ali İsmail Efendi'ye teslim edilmesi istenilmektedir (BŞS, 198/113-3). Kayıtlarda yer alan bu hükümler, voyvodalık görevine getirilen kişilerin suçluları ve kaçakları yakalamak, merkezi idarenin belirlediği birimlere teslim etmek gibi yükümlülüklerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

8 Ekim 1796 tarihinde Anadolu Valisi Ali Paşa tarafından gönderilen buyruldu da Gölhisar'da bulunan Osman Bey'in evini basıp oğlu Hüseyin'i ve diğer günahsızları katlederek hanesini ateşe verdikleri ifade edilmektedir. Eylemi gerçekleştiren katiller ve eşkıyaların yakalanması için Terkemiş voyvodası ile diğer bölge görevlilerinin toplanarak kuvvetleri ile birlikte Kızılhisar kasabasına baskın yapmaları ve suçluları yakalamaları istenilmiştir (BŞS, 198/369-1). Terkemiş voyvodaları idari sahalarında eşkıyalık ve cinayet gibi asayiş olaylarında bölgedeki diğer görevlilerle birlikte hareket etmektedirler. Osman Bey örneğindeki gibi merkezi otorite nazarında itibarlı kişilerin zarar gördüğü durumlarda doğrudan merkezi otorite voyvodaların diğer ileri gelenlerle iş birliği yapmasını istemektedir.

Bölgedeki nüfus hareketliliğine ilişkin görevleri de bulunan voyvodalar göç yoluyla oluşabilecek aksaklıkların kontrolünü de sağlamaktadırlar. Nüfusun belli bölgelere kayması bir bölgedeki zirai ve ticari faaliyetlerin değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca toplumdaki dirlik ve düzenin sağlanması, vergi tahsilatının kolaylaştırılması bakımından devlet yerleşik hayattan kopmaya olumlu yaklaşmamaktadır. Çünkü yerini-yurdunu terk ederek başka yerlere göç edenlerden vergileri alınmadığından yükümlülükler yerinde kalan reayaya yüklenmektedir. (Kaya,2007,s.108). Bu gibi durumların yaşanmaması için nüfus hareketlerinin kontrol altında tutulması devletin vergi gelirleri açısından da önem arz etmektedir. Bu noktada voyvodalar kadim yerlerini terk ederek başka bölgelere yerleşmeye çalışanların engellenmesinde de görevlidirler. Böylece toplumsal hareketliliğin önüne geçerek devletin vergi ve üretim noktasında kayba uğramamasına gayret gösterilmektedir. Voyvodaların görevi kayıtlara uygun olan yerleşimin korunmasına yardımcı olmaktır. Nitekim 1 Eylül 1800 tarihinde Uluborlu kazası köylerinde yaşayan bazı kimseler Burdur kazasına göç etmişlerdir. Burdur kazasına göç eden kişilerin buldukları yerlerde 10 yıllık avarız hanesi kayıtları bulunanlar hariç diğerlerinin voyvodalar marifetiyle eski yerleşim yerlerine gönderilmesi talep edilmektedir (BŞS, 199/21-1). Göç edenlerin Burdur kazasından kadim yerlerine gönderilmesindeki temel amaç devletin vergi ve üretim noktasında kayıp yaşamamasıdır. Göç yoluyla gelenlerin kadim bölgelerine gönderilmemesinin tek kriteri olarak Burdur kazasına ait avarız hanesinde 10 yıl ve

üzeri kaydının olmasıdır. Burdur'da 10 yıl ve üzeri avarız hanesi kaydı olanların geri gönderilmesi bu defa Burdur'daki vergi düzenini bozacağından gelen emirde bu durumun dikkate alınması istenilmektedir. Voyvodalardan bu bölgede yerleşik olarak kalacak Müslüman ahaliden resm-i raiyyet, zımmilerden ise resm-i ispenç vergilerini tahsil etmeleri istenilmektedir (BŞS, 199/21-1). Merkezi otorite tarafından gönderilen bu emirlerin amacı voyvodalar marifetiyle izinsiz göç hareketlerini kontrol altında tutmak ve bölgelerdeki nüfus hareketliğinin önüne geçmektir.

Voyvodaların kayıtlara yansıyan bir başka icraatı ise görevli oldukları bölgelerde halkın ileri gelenleri ya da resmi görevli olan kişiler ile merkezi otorite arasındaki ilişkilere aracılık etmektir. 14 Haziran 1798 tarihinde Burdur ahalisinden Çelik Paşazade mir Mehmet halka zulmettiği gerekçesi ile merkeze şikâyet edilmiş ve cezalandırılması gündeme gelmiştir. Burdur voyvodası El-Hac Hüseyin, Çelik Paşazade mir Mehmet için merkeze dilekçe yazmış ve affedilmesini talep etmiştir. Voyvodanın talebine istinaden mir Mehmet'in şimdilik cezalandırılmayacağı ancak halka tekrar zulüm ve düşmanlık etmesi halinde uzak diyarlara sürgün edileceği ifade edilmiştir (AE. SSLM.III., 217-12745). Voyvodalar bölgelerindeki ileri gelen kişilere karşı merkezi otorite nezdinde bir nevi kefillik hizmeti de vermektedirler.

Bunların dışında voyvodaların bir başka görevi de piyasada uygun görülmeyen malların yüksek karlar elde edilerek satılmasına engel olmaktır. 27 Ağustos 1815 tarihinde Burdur voyvodasına gelen buyruldu da Isparta ve Antalya'da satılması ve kullanılması yasak olan kumaşların Terkemiş bölgesinde de yasak olduğu ifade edilmiştir. Tüccar taifesinin bu kumaşları Burdur'da yüksek karlar ile satmaya devam ettiği ifade edilmiş ve yasak olan kumaşları satanların ve hatta giyenlerin voyvoda tarafından önce uyarılmaları eğer aynı işe devam edenler olursa cezalandırılmaları istenmiştir (BŞS, 201/8-4). Bu gibi halka fahiş fiyatla mal satan ve halkın zarara uğramasına neden olan kişilerin engellenmesi de voyvodaların görevleri arasındadır.

3.3- Ordunun İhtiyaçlarının Karşlanması

Voyvodaların askerî ihtiyaçların karşılanmasında da görev aldıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır. Örneğin, 14 Ekim 1766 tarihinde, Burdur voyvodasından ve ileri gelenlerden Burdur kasabasında bulunan eşkıya Palanlı Musa'nın ambarından sefere çıkacak ordunun ihtiyacı için yüz kile hububatın alınması ve ambarın güvenliğinin sağlanması istenilmektedir. Alınan hububatın ise hazır hale getirilerek peksimet yapımı için kasabada bulunan fırınlara taksim edilmesi istenmiştir (BŞS, 198/152-4). Peksimet, uzun süre dayanabilme özelliği sayesinde sefere çıkan Osmanlı ordusu açısından oldukça önemli bir yiyecek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir nefer için günlük 100 dirhem ekmek ve 50 dirhem peksimet verilmektedir (İşbilir,2002, s.152). Voyvodalar görevli oldukları kazadan hububat tedarik etme ve fırınlarda bunların peksimet haline getirilmesini sağlamak suretiyle, sefere çıkan ordu için iâşe tedarikinde görev almaktadırlar.

Voyvodaların askeri bakımdan görevlerinin sadece iâşe ile sınırlı olmadığı kayıtlara yansımıştır. 3 Ekim 1769 tarihinde Rusya ile yapılan savaş nedeniyle Hamid sancağına bağlı kazalardan 250 adet yüklenmeye hazır halde devenin tedarik edilmesi ve Davut Paşa sahrasına iletilmesi istenilmiştir. Kayıtlara göre voyvodaların da develerin tedariki ve belirtilen yere iletilmesinde gerekli görülmesi durumunda görevlendirilmeleri ifade edilmiştir (BŞS, 198/115-2). Merkezden gelen emirler, ordunun ihtiyacı olan hayvanların tedarik edilmesi ve gerekli görülmesi durumunda hayvanların ordunun belirttiği yere götürülmesi konusunda voyvodaların görev aldıklarını ortaya koymaktadır.

Voyvodaların askeri görevlerinden birisi de ordu için asker temin etme ve temin ettiği askerler ile belirtilen yere giderek orduya destek vermektir. 10 Şubat 1800 tarihinde Şam ve Yafa bölgesinde asker ihtiyacı olduğu belirtilerek Terkemiş voyvodasının 400 nefer asker tedarik etmesi istenmiştir. Silahaltına alınacak askerlerin çiftçi, rençber ve işe yaramaz kişiler olmaması, harb ve darb erbabı olmalarına dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Terkemiş bünyesindeki kazalardan tertip edilecek askerlerin bir an evvel toplanması ve kaza ayanlarının

başbuğ tayin edilerek orduya dâhil edilmeleri istenilmektedir (BŞS, 199/18-1). 8 Temmuz 1800 tarihinde Rum ilinde meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri ve Arnavut taifesinin isyanı için asker sevk edildiği ancak yeterli olmadığı ifade edilerek Anadolu'dan tüfek atabilen süvari tedarik edilmesi istenilmektedir. Kayıtlara göre Terkemiş voyvodasından 100 adet süvarinin bir an evvel hazır edilmesi ve Edirne'ye gidecek olan Vezir Seyyid Mahmud Tayyar Paşa idaresindeki orduya dâhil olması gerektiği belirtilmiştir (BŞS, 199/22-1). 21 Aralık 1801 tarihinde ise Terkemiş voyvodasına, Rum ilinde ve Vidin'de çıkan isyanlar ve eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle süvariye ihtiyaç olduğu iletilmiştir (BŞS, 199/25-2). İhtiyaç olan 150 süvarinin voyvoda marifetiyle tedarik edilerek başlarına bir başbuğ tayin edilmesi ve bir an önce Rum ilinde görevli olan vezir El-Hac Mehmet Hakkı Paşa maiyetine verilmesi talep edilmiştir (BŞS, 199/26-1). Voyvodanın Terkemiş bünyesindeki kazalardan kaçır adet süvari tedarik edeceği kayıtlarda yer almaktadır. Bu dağılıma göre de Burdur kazasından 19 adet süvari tedarik edilmesi ve Vezir Mehmet Hakkı Paşa maiyetine verilmesi gerektiği ifade edilmektedir (BŞS, 199/26-1). 3 Mart 1808 tarihinde Osmanlı ordusu için Burdur voyvodasının, voyvodalık bünyesinde bulunan kazalardan gerek piyade ve gerekse süvari olmak kaydıyla toplam 500 nefer asker temin ederek Edirne sahrasına göndermesi istenmiştir. Kayıtlarda belirtilen 500 nefer askerin kazalara göre taksimatı yapılmış ve bu taksimata göre de Burdur kazasından 60 nefer asker temin edileceği belirtilmektedir (BŞS, 200/ 50-1).

13 Mart 1823 tarihinde Akdeniz'de korsanlık yapan Rumlara karşı mücadele etmek için Burdur voyvodası Ali Bey'den temin edebildiği kadar askeri de yanına alarak Sakız muhafazasına yetişmesi talimatı verilmiştir (BA, C.A.S., 339-14055).

Voyvodalar sadece kara ordusunun değil donanmanın da ihtiyaçlarının karşılanmasında görev almaktadır. 14 Ekim 1796 tarihinde Osmanlı donanmasının ihtiyacı olan altmış bin zirâ kirbas kumaş için gerekli olan ipliğin, vukıyyesi 60 paradan tedarik edilmesi istenilmektedir. Emirde belirtilen on bin vukıyye ipliğin dört bin vukıyyesi Aydın sancağından, üç bin vukıyyesi Menteşe sancağından, üç bin vukıyyesi ise Terkemiş bünyesinde bulunan Burdur ve diğer kazalardan talep edilmektedir (BŞS, 198, 383-1). Terkemiş voyvodasından, Terkemiş ve bünyesindeki kazaların hissesine düşen üç bin vukıyye ipliğin ivedilikle satın alınarak Tersane-i Amire'ye göndermesi emri verilmiştir. Osmanlı donanmasının yelken için kullanacağı ipliklerin tedarik edilmesinde özellikle voyvodaya hitaben yazılan bu emir voyvodaların bölgedeki etkinliğini ve merkezi otorite açısından önemini de göstermektedir. Gelen bu emir ayrıca Burdur'da özellikle keten ve pamuk ipliğinden yapılan kirbas kumaşın hammaddesinin yetiştirildiğini ve iplik haline getirildiğini ortaya koyması açısından da önemlidir. Kirbas, genellikle keten ve pamuk ipliğinden yapılan ve donanmada yelken yapımı için kullanılan bir kumaş türüdür (Develioğlu, 1997, s.521).

Ordunun ihtiyaçlarının karşılanması noktasında asker tedariki, iaşe tedariki, donanma için gerekli olan malzemelerin tedariki ve orduya ihtiyaç olan hayvanların tedariki de dâhil olmak üzere voyvodalar birçok görev üstlenmişlerdir. Tanzimat'la birlikte kurulan muhassıllık kurumuna geçilmesiyle voyvodalık lağvedilmiştir. Ancak kazalarda muhassıl olarak görev alacak yeterli sayıda deneyimli eleman bulunamadığı durumlarda eskiden voyvodalık görevi yapmış olanlar, merkezle iyi ilişkileri ve başarıları dikkate alınarak muhassıl veya muhassıl yardımcılığı görevlerine getirilmişlerdir (Kaya, 2004, s.88; Kaynar, 1985, s.253). Bu sayede voyvodalar Tanzimat'la birlikte kurulan yeni düzen içerisinde de kendilerine yer edinmeyi başarmışlardır.

Sonuç

Osmanlı idari yapısı içerisinde özellikle devletin gücünü kaybetmeye başladığı ve mali açıdan sıkıntılı bir sürece girdiği zaman diliminde, voyvodalık kurumunun etkinliği artmaya başlamıştır. Şer'iyye sicillerine yansıyan yönleriyle voyvodaların görev, yetki ve sorumluluklarına dair kesin çizgilerle belirlenmiş bir tanımlama yapabilmek güçtür. En mühim görevlerinin vergilerin toplanması ve toplanan vergilerden görevlilerin paylarının ödenmesi, kalan miktarın ise düzenlenen tutanaklarla teslim edilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Konargöçerler ile ilgili işlerde de sorumlulukları olan voyvodaların bu bağlamda

konargöçerlerin iskâm ve vergilendirilmeleri hususlarında görevlerinin olduğu kayıtlara yansımıştır. Görevli oldukları yerlerde toplanan vergilerin görevlilerce teslim alındığı döneme kadar voyvodalarda muhafaza edilmesi ise voyvodanın bir bakıma devletin idari birimindeki kasası rolünü üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Voyvodalar görev aldıkları bölgelerde, suçluların ve kaçakların yakalanması gibi asayişle ilgili konularda da görevlidirler. Böylece sorumlu oldukları alanda halkın huzur ve güvenliği konusunda önemli bir role sahiptirler. Ayrıca izinsiz göç edenlerin yeniden eski yerlerine döndürülmesi gibi görevler üstlenerek kontrolsüz nüfus hareketlerinin önlenmesine yardımcı olmaktadır.

Askeri bakımdan da önemli görev ve sorumlulukları bulunan voyvodaların, sefere çıkacak ordu için asker temininin yanı sıra ordunun iaşesi ve ordu için ihtiyaç olan hayvanların tedarik edilmesi gibi birçok sorumlulukları bulunmaktadır. İhtiyaç olması halinde askerlerin veya ordu için ihtiyaç olan malzemelerin sevkiyatında dahi görev aldıkları kayıtlarda yer almaktadır.

Kayıtlarda, voyvodalık görevine atanan kişilerin bazen keyfi davranışlarla görev sahalarında mağduriyete neden oldukları ve merkeze şikâyet edildikleri durumlar mevcuttur. Voyvodaların hakkındaki şikâyetler de merkezdeki kayıtlarla kıyaslamalar yapılarak incelenmektedir. İnceleme sonrasında voyvodaların uygulamalarında haksız bir durum tespit edilmiş ise düzeltmeleri konusunda uyarılmaktadırlar. Ancak bölgede bulunan diğer görevlilerle anlaşmaları halinde ise şikâyetlerin gitmesi engellenmektedir. Bu gibi durumlarda voyvodalar halktan toplanan vergi ve masraflarda keyfi uygulamalar yaparak haksız kazançlar elde edip zenginleşebilmektedirler. Fakat merkezi otorite tarafından haksız ve hukuksuz şekilde halka zulmettikleri anlaşılırsa görevden azledilme, mallarına el konulması hatta idama varan cezalarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, TT, (Tapu Tahrir Defteri-438)
- BOA, 198 Numaralı Burdur Şer'iyye Sicili
- BOA, 199 Numaralı Burdur Şer'iyye Sicili
- BOA, 200 Numaralı Burdur Şer'iyye Sicili
- BOA, 201 Numaralı Burdur Şer'iyye Sicili
- BOA, BA, C. ML., Yer Bilgisi: 268-10972, H. 21.07.1210.
- BOA, BA, C. ML., Yer Bilgisi: 268-10985, H. 26.07.1210.
- BOA, AE, SSLM-III. Yer Bilgisi: 217-12745, H.08.08.1212
- BOA, BA, C. TZ., Yer Bilgisi: 153-7605, H. 29.10.1215.
- BOA, BA, C. AS., Yer Bilgisi: 339-14055, H. 29.06.1238.

2. Salnameler

- 1896 Konya Vilayeti Salnamesi

3. Kitap, Makale ve Tezler

- Aldemir, T. (2023), Niğde Sancağında İdarecilerde Görülen Suç Unsurları (1512-1859), *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.10, S.2, s.275-291.
- Arık, F. Ş. (1997). Osmanlılarda Kadılık Müessesesi 1. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.8 S.8 s.1-71.
- Barkan, Ö. L. (1955). Osmanlı İmparatorluğu Bütçe'lerine Dair Notlar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, C.15, S.1-4, s.238-250.

- Başarır, Ö. (2013). Diyarbakır Voyvodası Mustafa Ağa'nın Terekesi Üzerine Bazı Düşünceler. *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* S. 65, s.23-46.
- Becermen, C. (2008), *Klasik dönem Osmanlı vergi Sistemi ve Vergi Türleri*, Epamat Yayıncılık.
- Beşirli, M. (2005). “ Tokat Voyvodalığı (1774-1842)” , *Belleten*, C.69, S.254, s.161-216, TTK Basımevi.
- Çadircı, M. (1987). Tanzimat'ın ilanı sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826-1839). *Belleten*, C.51, S.201, s.1215-1240, TTK Basımevi.
- Çelikdemir, M. (2020). Kilis Voyvodası El-Hac Mehmed'in Öldürülmesi (M. 1714/H. 1126). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.30, S.2, s. 491-504.
- Çetinkaya, M. (2023). Kafkasya'dan Lazistan Sancağı'na Göçler (1864-1867). *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.10, s.76-106.
- Demirci, S. & Saraç, H. (2012). XIX. Yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin İdari Birimi Olarak Atina/Pazar Kazası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, s.1-14.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2006), *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları.
- Genç M.(2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları.
- Genç M. (2020).“Mukataa” *TDVİA*, C.31, s.129-132, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gökçe, E. (2023). 1095-1 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre XIX. Yüzyılın Başlarında Kemer-Edremid Kazasının İdari Yapısı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.47, s.48-64.
- İnalcık, H. & Arı, B. (2005). Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.6, s.27-56.
- İnalcık,H. (1993), “Cizye” *TDVİA*, C.8, s.45-48, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İşbilir, Ö.(2002). Osmanlı Ordularının İlaş ve İkmalı: I. Ahmet Devri İran Seferleri Örneği, *Türkler*, C.10, s.151-163, Yeni Türkiye Yayınları.
- Karaca, B. (2007), XVI. Yüzyılda Gölhisar Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu, (Ed. Gökay Yıldız vd.), *I. Burdur Sempozyumu Bildiriler*, C.1, s.759-774. Burdur.
- Karaca, B. (2012), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Uluborlu Kazası*, Fakülte Kitabevi.
- Kaya, K. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Voyvodalık*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Kaya, K. (2006). 19. Yüzyılda Anadolu'da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.19, S.19, s.239-255.
- Kaya, K. (2007). Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.26, S.41, s.101-112.
- Kaynar, R. (1985) *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK Basımevi.
- Kuzucu, H. *1831 Nüfus Sayımı Defteri Çerçevesinde Burdur Kozağacı'nın Tarihine Bir Bakış*, www.burdurtarihi.com.

- Maxim, M. (2013). "Voyvoda", *TDVİA*, C. 43, s.127-129, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mete, Z. (2006) "Muhassıl" *DİA*, İstanbul, C.31, s.20-21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkaya, Y. (2006), "Mütesellim" *TDVİA*, C.32, s.203-204, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özvar, E. (2013). "Voyvoda", *TDVİA*, C.43, s.129-131, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1993), *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, C.III, Milli Eğitim Basımevi.
- Sezen, T. (2017), *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şimşir, N. & Kıymeti, A.D.T. (1995). 103 No'lu Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki İzmir İle İlgili Hükümler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 10, S.1, s.329-341.
- Tızlak, F. (2008). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Burdur ve Kazalarında Toplum ve Devlet Düzeni", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.17, s.41-76.
- Türkay, C. (2005), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, C.4/2.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları.
- Varlık, M. (1999), "Anadolu Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi", *Osmanlı*, C.6, Yeni Türkiye Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (1998). XVIII. Yüzyılda Gaziantep'in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu. *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, C.18, S.18, s.105-123.

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)

e-ISSN: 3023-5618

Cilt21, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 15.10.2024

Kabul/Accepted: 12.11.2024

DOI: 10.5281/zenodo.14536585

Atıf/Citation: Aksan, E.ve Şahin, M. (2024). Fen Lisesinde Görevli Öğretmenlerin Yaşadığı Sorunların Belirlenmesi (Hakkari Fen Lisesi Örneği). MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED). (2/3), 65-82

Elif AKSAN

(Öğretmen.), Hakkari Fen Lisesi / Türkiye, 231424006@hakkari.edu.tr, ORCID ID: 0009-0004-4270-7976

Mehmet ŞAHİN

(Prof. Dr.), Hakkari Üniversitesi / Türkiye, mehmetshahin@hakkari.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0416-7399

FEN LİSESİNDE GÖREVLİ ÖĞRETMENLERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN BELİRLENMESİ (HAKKARI FEN LİSESİ ÖRNEĞİ)

Determining the Problems Experienced by Science High School Teachers (Hakkari Science High School Example)

Öz: Fen liseleri bilim ve teknolojik anlamdaki gelişmelere ilgi duyan, matematik ve fen alanlarında başarılı öğrencilerin yer aldığı kurumlardır. Bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesindeki rolü son derece önemlidir. Çünkü öğretmenler, ülkenin kalkınmasında önemli bir yeri olan genç kuşakların yetiştirilmesinde önemli bir görevi üstlenmişlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin işlerini en iyi şekilde yapabilmeleri için öncelikle iyi yetiştirilmeleri ve sonra da kendilerini işe vermelerini sağlayacak uygun koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu çalışmada Fen Lisesi öğretmenlerinin fiziksel alanla, öğretim programıyla, öğrencilerle, velilerle ve yönetimle ilgili yaşadığı sorunlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Hakkari Fen Lisesi'nde görev yapan uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 10 öğretmen oluşturmuştur. Öğretmenlerin seçiminde cinsiyet, branş ve kıdem yıllarının farklı olması özen gösterilmiştir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmada, öğretmen görüşlerinin belirlenmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme öncesinde görüşmenin yapılacağı yer ve zaman araştırmacı ve katılımcı ile belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu beş ana başlığın altında yer alan üçer sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre fen lisesi öğretmenlerinin okulun fiziksel alanıyla, öğretim programıyla, öğrenciyle, yönetimle ve velilerle ilgili sorunlar yaşadığını ortaya çıkmıştır. Bir ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde nitelikli bireylerin yetişmesini sağlayacak olan kurumların başında gelen fen liselerindeki öğretmenlerin sorunlarının giderilmesi bu kurumlardan beklenen performansın gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fen lisesi, Fiziki alan, Öğretim programı, Veli, Yönetim

Abstract: Science high schools are institutions that host students who are interested in scientific and technological developments and who are successful in mathematics and science. The role of teachers working in these institutions is extremely important in achieving the goals of the institution. Because teachers have undertaken an important task in raising young generations who have an important place in the development of the country. For this reason, in order for teachers to do their job in the best way possible, they must first be well trained and then provide appropriate conditions that will enable them to devote themselves to the job. This research aims to determine the problems experienced by Science High School teachers regarding the physical space, curriculum, students, parents and management. The study group of the research consisted of 10 teachers working at Hakkari Science High School in the 2023-2024 academic year, selected by convenient sampling method. In the selection of teachers, care was taken to

ensure that their gender, branch and years of experience were different. A case study, one of the qualitative research designs, was used in the study. In the study, a semi-structured interview form was used to determine teachers' opinions. Before the interview, the place and time of the interview were determined with the researcher and the participant. The interview form prepared by the researchers consists of three questions under five main headings. According to the results of the research, it was revealed that science high school teachers had problems with the school's physical space, curriculum, students, administration and parents. Solving the problems of teachers in science high schools, which are among the institutions that will raise qualified individuals in the development and development of a country, will ensure the expected performance of these institutions.

Key Words: Science high school, Physical environment, Curriculum, Parent, Management.

Structured Abstract

Introduction

Raising qualified individuals can be achieved through a qualified education system. Therefore, a school can only be as successful as the teachers in it. The architects of a country's future are teachers. Teachers have a great responsibility in training qualified manpower that will ensure the development of countries. Teachers have undertaken the important task of raising young generations who have an important place in the development of the country. For this reason, in order for teachers to do their job in the best way possible, they must first be well-trained and then provide appropriate conditions that will enable them to devote themselves to the job. It is possible that some negativities may arise if the desired conditions are not met. Stressed and anxious teachers' attention, tolerance towards their students, and level of support for their students' development are low. The interaction of these teachers with their students decreases. Considering the Science High Schools, which have a very important place in terms of academic education in the Turkish Education System, the quality of education provided will be the determining factor of the quality of the scientists to be trained in the future. Therefore, failure to solve the problems of teachers working in these schools will cause the performance expected from these high schools not to be fully exhibited. . This research aims to determine the problems of Science High School teachers regarding physical space, curriculum, students, parents and management. To achieve this basic goal, answers were sought to the following questions.

1. What are the problems with physical space?
2. What are the problems with the curriculum?
3. What are the problems with the student?
4. What are the problems with management?
5. What are the problems with parents?

Method

In this research, case study, one of the qualitative research designs, was used. Case study is a research method used to understand, describe and describe the reasons, causes and consequences of a current situation where the researcher has no control over the variables. The study group of the research consisted of ten teachers working at Hakkari Science High School in the 2023-2024 academic year, selected by convenient sampling method. Care was taken to select teachers from different branches, different years of experience and different genders. In the study, a semi-structured interview form was used to determine teachers' opinions. Before the interview, the place and time of the interview were determined with the researcher and the participant. The interview form prepared by the researchers consists of three questions under five main headings. The opinions of three academics working at Hakkari University were used to create the questions. The questions were examined by a Turkish teacher in terms of language and expression. In the light of the opinions obtained, the final version of the semi-structured interview form was given. During the data collection process, the structured interview form was presented to the teachers in writing. The opinions of the teachers about the subject were recorded through voice recording during the application process given to them. The data were analyzed using the content analysis method. Codes, categories and themes were created in line with the collected data. The answers

given by the participants to the questions were presented in the form of tables, and some opinions were included directly to increase the transferability of the research.

Results

The findings of the research are presented separately according to each sub-goal in accordance with the main purpose of the research. In this context, the findings of the research are organized under 5 subheadings. Regarding the physical space, it was stated that there were problems with the laboratory, equipment, interactive whiteboards, class size, classroom order, rest, nutrition, transportation, internet, power outage, photocopier and computer. Regarding the curriculum, most of the participants are of the opinion that the number of achievements is high, the content of the curriculum is not suitable for the student level and the content is not suitable for the educational needs. It was stated that students had problems with the selection criteria for science high schools and the students staying in hostels. It has been concluded that there are problems with the management regarding meeting hours and duration, school entrance and exit times, success-oriented attitude, social activity and merit. It has been revealed that activities outside the education process tire teachers psychologically and physically. It has been revealed that there are parents' lack of interest, lack of cooperation with the school, living far from the city center, and language and communication problems.

Discussion and Conclusion

According to the participants, it was revealed that there were significant problems with the physical environment in the science high school. Problems related to the physical environment are generally problems that need to be solved at the school and provincial level. The number of science high schools is less than other types of high schools. It is quite thought-provoking that problems related to the physical environment are frequently experienced in these schools, which are considered academically important. Problems related to curricula must be resolved by the ministry. It can be said that the excessive number of objectives, the level of the program not being suitable for the student, and the book problem are frequently experienced problems all over the country and at every level of education. It is quite thought-provoking that although students are selected for science high schools through exams, there are still problems. In addition, in this research, the opinions of the participants regarding the problems experienced by teachers do not show a significant difference in terms of the problems experienced by variables such as gender, seniority, and branch. Bureaucratic tasks and procedures that are outside the learning and teaching process of the school administration are perceived as unnecessary and problematic by teachers. It has been revealed that especially unnecessary meetings negatively affect teachers in terms of time and content, are time traps and prevent teachers from resting. It has also been stated that the expectation of success in science high schools puts teachers under pressure and this causes anxiety and stress. Parents' lack of interest in the school, their avoidance of cooperation, and their living spaces being far from the school are among the problems considered important. Problems with management and parents are among the general problems of our country. There is a need to take urgent measures to solve these problems both at the local and national level as soon as possible.

Giriş

Eğitim, sosyal bir sistemdir. Aynı zamanda sosyal bir olgudur (Saribaş ve Babadağ, 2015, s.18). Devleti yönetecek, ev, köy, şehir kuracak doğayı tanıyıp onu işleyecek, ondan ürünler alacak fabrikalar kurup onları işletecek, ürünler üretip onları dağıtacak, tüketecek, yol, köprü, baraj yapacak, problem çözecek, çevresini koruyacak ve topluma hizmet edecek olan insandır. Bundan dolayı insanı problem çözücü bilgi ve becerilerle donatmak önemlidir. Bu da ancak eğitimle gerçekleştirilebilir. Eğitim amacı, nitelikli bireyler yetiştirerek çağdaş bir toplum yaratmaktır. Bir ülkenin refah ve mutluluğu; o ülke insanların nitelikli olmasına bağlıdır. Bireylerin eğitim yoluyla kazandıkları bilgi ve beceri ile toplumsal kalkınmaya katkı sağlarlar (Çakmak, 2008, s.34-35). Ayrıca eğitim bir milletin kalkınmasında da büyük role sahiptir.

Bundan dolayı ülkenin kalkınmasında rol oynayacak, bilimsel ve teknik anlamda kendini geliştirecek bireyleri yetiştirecek eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuş ve bu amacı gerçekleştirmek için de fen liseleri açılmıştır.

Ülkemizde fen bilimleri alanındaki çalışmaların batı ülkelerine benzer şekilde yürütülmesi ve bu konuda bir lise kurulması girişimleri 1960'tan sonra başlamıştır (Bal, 2020, s.484). Bilimsel çalışmalarda ve toplantılarda üstün yetenekli çocukların eğitimine yönelik modern fen ve matematik alanında çalışmalar yapacak bir okulun açılmasının önemi sürekli vurgulanmaya başlanmıştır. Bu konu 5-15 Şubat 1962 tarihlerindeki VII. Millî Eğitim Şûrasında da görüşülmüştür (Gürgün, 1980, s.16). Fen lisesinin açılmasıyla ilgili olarak gerekli hazırlık çalışmaları tamamlandıktan sonra bu okulda görev alacak öğretmenleri eğitim için ABD'ne gönderilmiştir. Öğretmenlerin eğitimlerini tamamlaması ve iki aşamalı sınavla 96 öğrencinin seçilmesinden sonra Türkiye'nin ilk fen lisesi 1964 yılında Ankara Fen Lisesi olarak açılmıştır (Bal, 2020, s.493).

İlk fen lisesinden sonra ikinci olarak 1982 yılında İstanbul Atatürk Fen Lisesi açılmıştır. Daha sonra 1983 yılında üçüncü fen lisesi olarak İzmir Fen Lisesi açılmıştır. 1989–1990 eğitim öğretim yılında Türkiye'de fen liselerinin sayısı 13'e ulaşmıştır (Sözer, 1996. Akt. Suna vd. 2020, s.357). Fen liseleri karma, yatılı ve 4 yıllık eğitim sürecini kapsayan okullardır. Fen lisesinin amaçları arasında matematik ve fen alanında bilim insanı yetiştirmek, öğrencileri araştırma yapmaya yönlendirmek, bilimsel ve teknolojik gelişmelere ilgi duyan öğrencilere uygun ortam yaratmak, çeşitli projelerle bilgi ve beceri üretmek, yetenekli öğrencileri fen ve matematik alanında yükseköğretime hazırlamak yer almaktadır (Taşar, 2021, s.188). Fen ve matematik dersleri ortaöğretim okulları içerisinde en fazla fen lisesinde işlenmektedir. Bakanlıkça hazırlanan öğretim programlarına göre fen liselerinin 10, 11 ve 12. sınıflarındaki matematik ve fen ders saatlerinin toplamının en az %60 olması öngörülmüştür (Resmi Gazete, 2006, m.13). Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak 81 ilde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan fen liseleri ülkemizin en seçkin ve akademik başarısı en yüksek öğrencilerin tercih ettiği okullardır (Türk, 2018, s.439). Bu okullarda, fen derslerine daha fazla ilgi duyan ve ileride fen ile ilgili branşlarda meslek sahibi olmayı hedefleyen (Akaygün vd. 2016, s.743), fen ve matematik alanındaki üstün yetenekli gençler eğitim görmektedirler (Türk, 2018, s.440).

Nitelikli bireylerin yetiştirilmesi, nitelikli bir eğitimin sonucunda oluşur (Abazoğlu, Yıldırım & Yıldızhan, 2016, s.144). Çünkü bir sistem ancak içindeki çalışanların başarısı kadar başarılı olabilir (Kavcar, 2002, s.11). Bundan dolayı öğretmenler eğitim sisteminin başarısını belirleyen en önemli değişkenlerden biridir. Bir ülkenin geleceğinin mimarı öğretmenlerdir (Çelikten, Şanal & Yeni, 2005, s.208). Bireyin gelişiminde ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında öğretmenlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Çünkü toplumsal kalkınmayı sağlayacak nitelikli bireyleri yetiştirmede öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (Geçer, 2010, s.2). Öğretmenlerin mesleki sorumluluklarını yerine getirebilmesi için öncelikle mesleki donanımlarının yeterli olması ve günün koşullarına uygun çalışma koşullarının sağlanması gerekir (Sağlam & Sağlam, 2005, s.318). Öğretmenin öğrencilerle ilgili çok önemli rolleri vardır (Erjem, 2005, s.397). Öğretmenlerin bu görev ve sorumluluklarını etkili olarak yerine getirebilmesi bazı koşullara bağlıdır. Bunlar arasında okulun yapısı, organizasyonu, yönetsel süreçler, öğrencilerin nitelikleri, sınıflardaki öğrenci sayısı, eğitim programları, okul iklimi, öğretmenlerin sosyo-ekonomik durumu, öğretmene verilen değer gibi birçok faktör sayılabilir (Le Compte & Dworkin, 1991, Akt. Erjem, 2005, s.397). Bu koşulların sağlanmadığı durumlarda ise istenen başarının gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı gibi uygulamada birçok sorunun yaşanması da kaçınılmaz olacaktır. Stresli ve kaygılı öğretmenlerin iş motivasyonları düşük olabileceği gibi dikkatleri, işine ve öğrencilerine karşı hoşgörülerini ve öğrencilerinin gelişimlerine yönelik çabaları da düşük olur. Bu durumda olan öğretmenlerin öğrencileriyle etkileşimi azalır, kendilerinin kaygı ve stres düzeyi arttıkça öğrencilerin de stres ve kaygıları artar (Yazıcı, 2009, s.40-41). Öğretmenlerin motivasyonu hem öğrencilerin sınıfta motive olması hem de ileri düzeyde gerçekleştirilecek eğitim reformları için son derece önemlidir. Motive edilmiş

öğretmenler; eğitimde reformların gerçekleşmesinde, ortaya çıkan değişimlerin uygulanmasında, başarı ve doyum sağlamada çok önemli bir işleve sahiptirler (De Jesus & Conboy, 2001). Düşük motivasyonları nedeniyle başarı ve doyum sağlayamayan öğretmenlerin stres düzeyleri yüksek olur (Pithers & Fogarty, 1995). Öğretmen başarılı eğitim gerçekleştirilmesinde çok büyük etkiye sahiptir fakat öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenle birlikte başka faktörler de öğrenci başarısı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bunlardan biri de okulun fiziki yapısıdır. Birçok çalışma, okul yapısının fiziki koşulları ile öğrenci performansı arasında önemli bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda eğitim yapılarının fiziksel koşullarının öğrencinin başarısını doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği tespit edilmiştir (Lackney, 1999; Edward, 2006; Vandier, 2011). Ayrıca öğrencinin sosyo-ekonomik statüsü, ailenin eğitim öğretime karşı olan tutumu ve göre okul yönetimi de öğrenci başarısının diğer önemli belirleyicilerindedir. Harrison'a (2003, s.39) göre eğitim bir bütünsellik; anne-baba, toplum, okul, öğretmen ve akranlar bu bütünün parçalarıdır ve hepsi birer eğitimidir. Bu doğrultuda bilgiyi keşfetme; kaynağını, anlamını ve yararlılığını soruşturma ve bilgiyi kullanıp ondan bir şey yaratma şansı verilen çocuk, ileride daha rahat hareket etme şansına sahip olacaktır. Türk eğitim sisteminde akademik eğitim açısından önemli bir konuma sahip olan fen liselerindeki eğitimin niteliği gelecekteki bilim insanlarının niteliğinin de belirleyicisi olacaktır (Çevik & Çakır, 2023, s.258). Eğitimciler, aileler ve toplum, öğrencinin başarısına yardımcı olmak ve kabul gören bir okul çevresi yaratmak için birlikte çalışmak zorundadırlar (Epstein & Jansorn, 2004). Bu nedenle fen liselerinde çalışan öğretmenlerin sorunlarının belirlenmesi ve bunların çözümüne yönelik önlemlerin alınmasına önemli ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada fen lisesi öğretmenlerinin fiziki ortamla, öğretim programıyla, öğrencilerle, velilerle ve yönetimle ilgili sorunlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Sorunları belirlemeden sorunların çözülmesi ya da en az düzeye indirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle çalışmadan elde edilen sonuçlarla söz konusu sorunların çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmiştir. Ayrıca fen liselerinde görev yapan öğretmenlerle ilgili yaşanan sorunlarla ilgili yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağı umulmaktadır. Araştırmanın temel amacı fen lisesinde görevli öğretmenlerinin yaşadığı sorunları belirlemektir. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Fiziksel alanla ilgili sorunlar nelerdir?
2. Öğretim programıyla ilgili sorunlar nelerdir?
3. Öğrenciyle ilgili sorunlar nelerdir?
4. Yönetimle ilgili sorunlar nelerdir?
5. Velilerle ilgili sorunlar nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama aracına, verilerin toplanması ve analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir çalışma olup çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, özel durumların tüm gerçekliğini yansıtır, kuram üretilmesini kolaylaştırır, ortamdaki değişik faktörlerin anlaşılmasını sağlar ve sonuçlarının uygulanabilirliği yüksek olur (Buyükoztürk vd. 2011). Durum çalışması konunun neden ve sonuçlarını anlamak, tanımlamak ve betimlemek için kullanılan bir araştırma yöntemidir (Leymun-Ozan vd. 2017, s.369). Durum çalışması, sınırlandırılmış bir veya birkaç durumun çoklu kaynakları içeren veri toplama araçlarıyla (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) derinlemesine incelendiği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Subaşı ve Okumuş, 2017, s.420). Durum çalışması genellikle güncel olan ve araştırmacının değişkenler üzerinde kontrolünün olmadığı durumlarda etkili olur. Durum çalışması araştırılan konu hakkında ayrıntılı olarak açıklayıcı bilgi sunar. Tüm veriler ve görüşler birleştirilerek

araştırılan durum hakkında bilgi verilir. Bu nedenle çalışmada durum çalışması modeli tercih edilmiş, araştırmanın verileri görüşme tekniği ile elde edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Hakkari Fen Lisesi'nde görev yapan on öğretmen oluşturmuştur. Durum çalışması deseninde araştırılan konu derinlemesine inceleneceği için katılımcı sayısının az olmasını gerekir (Şahin, 2021, s.1740). Araştırma grubu olarak Hakkari Fen Lisesinin seçilmesinde araştırmacının aynı okulda görev yapması etkili olmuştur. Bu nedenle uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Adı geçen okulda 31 öğretmen bulunmaktadır. Öğretmenlerin seçiminde cinsiyet, branş ve kıdem yılının farklı olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda tüm öğretmenlerin bulunduğu bir ortamda araştırmanın amacı ve kapsamı açıklanarak gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen öğretmenler seçilmiştir. Farklı cinsiyet, branş ve kıdem yılında ilk gönüllü olan 10 öğretmen araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışma grubu ile ilgili bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Branşı	Cinsiyeti	Görevi	Kıdemi
K1	İngilizce	Kadın	Öğretmen	1-10 yıl
K2	Biyoloji	Kadın	Öğretmen	10-20 yıl
K3	Matematik	Kadın	Öğretmen	1-10 yıl
K4	Tarih	Erkek	Öğretmen	10-20 yıl
K5	Kimya	Erkek	Öğretmen	10-20 yıl
K6	Fizik	Erkek	Öğretmen	20 yıl ve üzeri
K7	Edebiyat	Erkek	Öğretmen	10-20 yıl
K8	Din Kültürü	Erkek	Öğretmen	1-10 yıl
K9	Biyoloji	Kadın	Öğretmen	10-20 yıl
K10	Matematik	Kadın	Öğretmen	10-20 yıl

Tablo 1'de görüldüğü gibi çalışma grubunun cinsiyet değişkenine göre 5'i erkek, 5'i kadındır. Çalışma grubunda İngilizce, tarih, kimya, fizik, edebiyat, din kültürü branşlarından 1, matematik ve biyoloji branşlarından 2 öğretmen yer almaktadır. Kıdem değişkenine göre katılımcıların 3'ü 1-10 yıl, 6'sı 10-20 yıl, 1'de 20 ve daha üzeri kıdem yılına sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmenin yapılacağı yeri ve zamanı araştırmacı ve katılımcılar birlikte belirlemişlerdir. Görüşme formu hazırlanmadan önce konuyla ilgili bilimsel çalışmalar, ilgili mevzuat ve alanyazındaki bilgi birikimleri incelenmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu beş ana başlık altında yer alan üçer sorudan oluşmaktadır. Soruların oluşturulmasında Hakkari Üniversitesinde görev yapan üç akademisyenin görüşlerinden yararlanılmıştır. Sorular dil ve anlatım yönünden bir Türkçe öğretmeni tarafından incelenmiştir. Elde edilen görüşeler ışığında yarı yapılandırılmış görüşme formunun son hali verilmiştir. Verilerin toplanma sürecinde, yapılandırılmış görüşme formu öğretmenlere yazılı olarak sunulmuştur. Öğretmenlerin kendilerine verilen uygulama sürecinde konu hakkında görüşlerinin ses kaydı yoluyla alınması sağlanmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formunda aşağıdaki sorular kullanılmıştır.

Fiziksel Ortamla İlgili Sorunlar

- Okulunuzun fiziksel imkanlarıyla (laboratuvar, araç-gereç, sınıf mevcudu, sınıf düzeni) ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?
- Okulunuzun teknolojik imkanlarıyla ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?

- Okulunuzda sosyal hizmetlerle (dinlenme, beslenme, ulaşım vb.) ilgili yaşadığımız sorunlar nelerdir?

Öğretim Programıyla İlgili Sorunlar

- Öğretim programlarının uygulanmasında yaşadığımız sorunlar nelerdir?
- Öğretim programları öğrenci düzeyine uygun mu? Açıklayınız.
- Öğretim programlarının içeriği eğitim ihtiyacına uygun mu? Açıklayınız.

Öğrenciyle İlgili Sorunlar

- Fen lisesine öğrenci seçme kriterleri yeterli midir?
- Fen lisesi öğrencilerinden pansiyonda kalanlarla kalmayanlar karşılaştırıldığında akademik, sosyal ve duygusal başarı arasında fark var mıdır? Niçin?
- Fen lisesi öğrencilerinin derslere karşı tutumları arasında fark var mıdır? Gerekçesini açıklayınız?

Yönetimle İlgili Sorunlar

- Yönetim hizmetleri ile ilgili yaşadığımız sorunlar nelerdir?
- Okulunuzda yönetici olsaydınız neyi değiştirmek isterdiniz?
- Fen lisesindeki yöneticiler öğrenci ve öğretmen sorunlarına karşı duyarlı mıdır?

Velilerle İlgili Sorunlar

- Velilerle iletişim kurma konusunda yaşadığımız sorunlar nelerdir?
- Velilerin öğrencilerle ilgilenme düzeyi yeterli midir?
- Velilerin okulun sorunları ve çözümleri için gösterdiği çabalar yeterli mi? Gerekçesini açıklayınız.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Fen lisesi öğretmenlerinin yaşadığı sorunları belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada veri toplama sürecine başlamadan önce araştırmacı katılımcılarla bir görüşme yapmıştır. Görüşmede çalışmanın amaç ve içeriği açıklanarak veri toplama sürecinde dikkat edilmesi gereken kurallar ile ilgili bilgi verilmiştir. Görüşme sürecinde öğretmenlerin onayı alınarak ses kayıt cihazı ile görüşmeler kaydedilmiştir. Görüşmelerde katılımcının kendisini rahat hissedebileceği bir ortam oluşturulmaya özen gösterilmiştir. Veriler öğretmenlere sunulan yarı yapılandırılmış görüşme formlarındaki soruları cevaplaması için yapılan 15-20 dakikalık görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi; nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bilgilere ulaşmak amacıyla doküman, metin ve evrak gibi pek çok farklı materyali belli kurallar dahilinde (örnekleme, kodlama, kategori vs.) analiz etmeyi amaçlayan nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan bir tekniktir (Metin & Ünal, 2022, s.273). Toplanan veriler doğrultusunda kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar tablolar şeklinde sunulmuş ve bazı görüşlere doğrudan yer verilerek araştırmanın aktarılabirlik özelliğinin artırılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları araştırmanın temel amacına uygun olarak her bir alt amaçlara göre ayrı ayrı sunulmuştur. Bu kapsamda araştırmanın bulguları 5 alt başlık olarak düzenlenmiştir.

1. Fiziki Ortamla İlgili Sorunlara İlişkin Bulgular

Fiziki ortamla ilgili sorunların laboratuvar, araç-gereç, etkileşimli tahta sınıf mevcudu, sınıf düzeni, dinlenme, beslenme, ulaşım, internet, elektrik kesintisi, fotokopi makinesi, bilgisayar ile ilgili olduğu saptanmıştır. Fiziki ortamla ilgili sorunlara ait bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2
Fiziksel Alanla İlgili Sorunlar Temasına İlişkin Kategoriler

Tema	Kategoriler	Katılımcılar
Fiziksel Alanla İlgili Sorunla	Laboratuvar	K2, K5
	Araç-gereç, etkileşimli tahta	K2, K4
	Sınıf mevcudu	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
	Sınıf düzeni	K1
	Dinlenme	K1, K3, K9
	Beslenme	K1, K2, K3, K7, K9, K10
	Ulaşım	K1, K2, K3, K4, K5, K6 K7, K8, K9, K10
	Elektrik kesintisi, internet	K1, K2, K3, K4, K5, K9, K10
	Fotokopi makinesi, bilgisayar	K2, K3, K4

Tablo 2 incelendiğinde fiziki ortamla ilgili sorunların tamamının farklı öğretmenler tarafından yaşandığı görülmektedir. Katılımcıların yarısından çoğunun sınıf mevcudu, beslenme, ulaşım, elektrik kesintisi konusunda sorun yaşadığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar fotokopisi makinası, dinlenme, araç-gereç, etkileşimli tahta, laboratuvar ve sınıf düzeni konusunda sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunlara ilişkin bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K2: Biyoloji öğretmeni olarak öncelik olarak laboratuvarımızda mikroskop eksikimiz var mikroskoplar sayı olarak baktığımızda yeterli ama çalışmadıklarından dolayı sıkıntı yaşıyabiliyoruz. Ayrıca öğrenci sayısına zaten yetmiyor. Kimyasal maddelerimiz eksik olduğu için bazı deneyleri yapamıyoruz.

K4: Sınıfın gerekli akıllı tahtaları olsun gerek teknolojik bunlar her öğrenciyi birebir hitap ediyor mu birebir uyumlu mudur bence bu konuda çok yeterli olduğunu düşünmüyorum. Biraz daha materyallerin biraz daha zenginleştirilmesi lazım en azından daha işlevsel daha işe yarar daha böyle donanımının çağa uygun döneme uygun hale getirilmesi gerekiyor.

K3: Sınıflar çok kalabalık doğal olarak 30 kişiye o dersi anlatmak da sorun yaşıyoruz keşke sınıf mevcutları biraz daha düşük olsa daha iyi olabilir.

K1: Sınıf sistemi olsaydı mesela İngilizce sınıfımız olsaydı böyle bu sınıflarımız var aslında ama 10 A kalıyor 10 B ve 10 B de kalıyor bu sefer atıyorum İngilizce sınıfım olsaydı benim her dersimde kimin dersi varsa o bana gelseydi ben materyallerimi o sınıfta tutabilseydim ve o sınıfı çeşitli materyallerle yaptığımız etkinliklerle süsleyebilseydik bence daha etkili olurdu benim alanım için.

K9: Öğretmenler odasının ayrı bir bölümü olsa keşke diye düşünüyorum yani bir öğretmenlerin olduğu yer bir de ayrı bir dinlenebileceği bir yer belki olabilir çünkü veli de öğle arası geldiğinde bizim yanımızda oluyor dinlenme gibi bir şey olmuyor yani öğrenci de başka bir öğretmene bir şey sorarken yine biz orada her şeyi dinlemek zorunda kalıyoruz ayrı bir oda olmalı.

K10: Burası uzak olduğu için merkeze yakın olsaydı alternatif olarak çeşitli yemekler bulabiliyorduk ama burada mümkün olmuyor çoğu öğretmenimiz kendi evden getiriyor sınırlı sayıda yemek çıkıyor çeşit olarak da bu gibi zorlukları yaşıyoruz.

K7: Evet özellikle kışın yaşadığımız sorunlar oluyor okulumuz merkezden uzak olduğu için bindiğimiz araçlar yoğun kar yağdığında okula çıkamayabiliyor, yolda kalıyor biz de okula yürüyerek gitmek zorunda kalıyoruz böyle olunca derse de geç kaldığımız için eğitim -öğretimde aksamalar yaşıyor.

K2: Elektrik kesintisinden dolayı kafamda planladığım bir şey oluyor derse girmeden önce gidiyorum elektrik yok doğal olarak tahtayı kullanamıyorum o da dersimin aksamasına sebep oluyor.

K3: Bizim öğretmenler odamızda bir fotokopi makinesi ve bir bilgisayarımız var. Ne bilgisayarımız doğru düzgün çıktı verir ne de fotokopi makinemiz doğru düzgün kağıtlarımızı basar. Yazılı zamanları quiz yapacağımız zamanlarda o kadar büyük sorun yaşarız ki durmadan idarecilerimizin kapısını çalıp onların fotokopi makinesini kullanırız. Keşke bize daha güzel bir bilgisayar ve daha güzel bir fotokopi makinesi verilse biz de bu sorunları yaşamamak çok daha rahat olur.

Öğretmenlerin görüşlerine göre fiziki ortamla ilgili önemli sorunlar yaşandığını ya da bu sorunların öğretmenler tarafından önemli sorun olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle sınıf mevcudu, beslenme, ulaşım ve elektrik kesintisi öğretmenlerin çoğunluğu tarafında ifade edilen sorun olarak görülmektedir. Bu sorunlar özellikle eğitim sürecini ve öğretmenlerin motivasyonunu doğrudan etkileyen sorunlar olduğu söylenebilir.

2. Öğretim Programıyla İlgili Sorunlara İlişkin Bulgular

Öğretim programıyla ilgili sorunların kazanımların sayısı, öğretim programının öğrenci seviyesine uygunluğu, içeriğin eğitim ihtiyacına uygunluğu, MEB kitaplarının içeriği ile ilgili olduğu saptanmıştır. Öğretim programıyla ilgili sorunlara ait bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3
Öğretim Programıyla İlgili Sorunlar Temasına İlişkin Kategoriler

Tema	Kategoriler	Katılımcılar
Öğretim Programıyla İlgili Sorunlar	Kazanımların sayısı	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 K9 K10
	Öğretim programının öğrenci seviyesine uygunluğu	K1 K2 K3 K4 K6 K8 K10
	İçeriğin öğrencilerin eğitim ihtiyacına uygunluğu	K1 K2 K3 K4 K6 K8 K10
	MEB kitaplarının içeriği	K3 K8

Tablo 3'e göre öğretmenlerin öğretim programındaki kazanımların sayısının fazla olduğu, öğretim programının öğrencinin seviyesine uygun olmadığı ve içeriğin öğrencilerin eğitim ihtiyacına uygun olmadığı görüşünde oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların öğretmenlerin çoğunluğu tarafından yaşanırken MEB kitaplarının içeriğine yönelik sorunları ise bazı öğretmenlerin yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunlara ilişkin bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K10: 9. sınıflarda bu sorunu çok yaşıyoruz çok fazla konu var yetiştirmekte sıkıntı yaşıyoruz biraz daha sadeleştirilmesi gerekiyor.

K6: Öğrenci seviyesine uygun değil müfredat ağır ve müfredatın biraz daha hafifletilmesi gerekiyor. Konu çok ve konuların ağırlık düzeyi de çok. Programı uygularken programın öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun olmaması ağır olması öğrencilerin konuyu anlamasında ya da öğrencilere konuyu anlatmamızda zorlanmamıza sebep oluyor.

K2: Uygun değil az önce de söylediğim gibi belki de bir doktorun uzman doktorun bilmesi gereken bir bilgi veriyoruz. Çocuk yarın inşaat mühendisi olacaksa onu hedeflediyse kesinlikle bu bilgiyi onu bilmesi gerekmiyor. Temel şeyleri verebiliriz. Özellikle günlük hayatında karşılaşabilecekleri sorunlar nelerse onunla ilgili bilgilendirme yapabiliriz. İşte düşünüp de ayağını kırduğunda belki yaralanma olduğunda biyoloji adına konuşuyorum ne yapabilir o anda bunun bilgisini vermiş olsam belki yeterli olacaktır ama biz fazlasını vermiş oluyoruz.

K3: MEB'in kitaplarını incelediğimde iki tane basit örnekten direkt üçüncüde çok zor bir örneğe geçebiliyor. Ben o soruyu asla o çocuğa anlatamıyorum. Bu nedenle MEB'in kitapları da uygun değil. Biz elimizden geldiğince uygulamaya çalışıyoruz ama birçok soruyu atlamak zorunda kalıyoruz. Çoğu zaman şunu duyuyoruz lisans matematiğinde anlatabilecek bir matematiği çocuklara vermeye çalışıyoruz.

Öğretmenler öğretim programıyla ilgili önemli sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle öğretim programındaki kazanımların sayısı, programın öğrenci düzeyinin üzerinde olması, programda yer alan içeriğin öğrencinin eğitim ihtiyaçlarıyla örtüşmemesi önemli sorunlar olarak görülmektedir. Az sayıda da olsa öğretmenler Bakanlıkça hazırlanan ders kitapların içeriğini yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgulara göre öğretim programıyla ilgili olarak öğretmenlerin birçok sorun yaşadığı ortaya çıkmıştır.

3. Öğrenciyle İlgili Sorunlara İlişkin Bulgular

Öğrenciyle ilgili sorunların fen liselerine öğrenci seçme kriteri, pansiyonda kalan öğrenciler, öğrencilerin derslere karşı tutumu (sayısal-sözel dersler) ile ilgili olduğu saptanmıştır. Öğrencilerle ilgili sorunlara ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4
Öğrenciyle İlgili Sorunlar Temasına İlişkin Kategoriler

Tema	Kategoriler	Katılımcılar
Öğrenciyle İlgili Sorunlar	Fen liselerine öğrenci seçme kriteri	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K7 K8 K9 K10
	Pansiyonda kalan öğrenciler	K1 K4 K5 K6 K7 K9 K10
	Öğrencilerin derslere karşı tutumu (sayısal-sözel)	K1 K4 K7 K8

Tablo 4'te öğrencilerle ilgili sorunlar incelendiğinde fen lisesine öğrenci seçme kriterleri tüm katılımcılar tarafından sorun olarak görülmüştür. Pansiyonda kalan öğrenciler öğretmenlerin çoğunluğu tarafından, öğrencilerin derslere karşı tutumu ise öğretmenlerin yaklaşık yarısı tarafından sorun olarak belirtilmiştir. Bu sorunlara ilişkin bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K5: Fen lisesine öğrenci seçilme kriterleri yeterli değildir. Çünkü fen lisesi sayısal ağırlıklı alıyor sözel ve eşitlik ağırlık bölümü yok. Seçerken de bence sayısal netlerine bakılarak seçilmesi gerekiyor öğrencilerin ve hatta ayrıyeten beceri ya da ön test hazırlık testi yapılmalıdır.

K4: Merkezde kalan öğrencilerin her gün ailesiyle bir arada bulunmaktadır. Pansiyonda kalan öğrencilerin yaş itibarıyla henüz ergenlik çağındayken için aile özlemi çekmeleri daha olası bir durumdur. Böyle bir durumda da aileden uzak kaldıkları için duygusal anlamda biz toparlamakta zorlanabiliriz. Bu da onların akademik başarısını olumsuz etkiliyor, ayrıca akranlarına göre yani ailesiyle bir arada bulunan arkadaşlarına göre bir tık daha aşağıda kalmasına neden oluyor. Merkezdeki öğrencinin (ailesi ile kalan öğrenciler) çalışma şartlarının daha iyi olduğunu söyleyebiliriz.

K7: Sayısal ağırlıklı bir lise olduğu için ve öğrenciler sınav odaklı olduğundan sözel derslerin sınavda çıkmadığını öne sürüp bu dersleri işlemek istemiyorlar. Bu da sözel derse giren öğretmenlerin biraz daha zorlanmasına sebep oluyor. Alanlarından dolayı sayısal derslere daha ilgililer.

Katılımcıların görüşlerine göre fen lisesine öğrenci seçme kriterlerinde önemli sorunlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Fen lisesi öğrencilerinin sayısal puanla seçilmesi, sözel veya eşit ağırlıklı bölümlerin olmaması öğretmenler tarafından sorun olarak görülmektedir. Öğrencilerin pansiyonda yatılı olarak kalması da öğretmenlerin çoğunluğu tarafından sorun olarak görülmüştür. Pansiyonda kalan öğrencilerin gelişim özellikleri nedeniyle daha duygusal oldukları için sorun yaşadıkları belirtilmiştir. Pansiyonda kalan öğrencilerin ailesinden uzak olması

nedeniyle birçok sorun yaşadıkları söylenebilir. Ancak ailesi olmayan ya da ailesi uzakta olan öğrenciler için de pansiyon hizmetinin gözden uzak tutulmaması gerekir. Burada asıl olan bu sorunun varlığının belirlenmesi ve akabinde çözüm önerilerinin bulunmasıdır. Bir başka sorun ise öğrencilerin sayısal ağırlıklı olması nedeniyle sözel ya da sosyal derslerde soru çıkmaz gerekçesiyle ilgi göstermemesidir. Aslında bu sorun fen lisesi özelinde yaşanmasıyla birlikte Türk eğitim sisteminin genel sorunu olduğu söylenebilir. Ülkemizdeki sınav sorunu çözülmediği takdirde eğitimin her tür ve kademesinde bu sorunun yaşanması devam edecektir.

4. Yönetimle İlgili Sorunlara İlişkin Bulgular

Yönetimle ilgili sorunların toplantı saatleri ve süresi, okul giriş-çıkış saatleri, başarı odaklı tutum, sosyal etkinlik ve liyakat ile ilgili olduğu saptanmıştır. Yönetimle ilgili sorunlara ait bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5
Yönetimle İlgili Sorunlar Temasına İlişkin Kategoriler

Tema	Kategoriler	Katılımcılar
Yönetimle ilgili sorunlar	Toplantı saatleri ve süresi	K1 K2 K3 K4
	Okul giriş-çıkış saatleri	K1 K2 K3 K4 K7 K9 K10
	Başarı odaklı tutum	K1 K5 K8
	Sosyal etkinlik	K1 K5 K7
	Liyakat	K8

Tablo 5'e göre yönetimle ilgili olarak toplantı saatleri ve süresi, okul giriş-çıkış saatleri, başarı odaklı tutum, sosyal etkinlik ve liyakat konusunda sorun yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu okul giriş-çıkış saatleriyle ilgili sorun yaşadığını belirtmektedir. Katılımcıların yarısından azı ise sırasıyla toplantı saatleri ve süresi, başarı odaklı tutumu, sosyal etkinlikleri ve liyakat sistemini sorun olarak görmektedirler. Bu bulgulara göre yönetimle ilgili en önemli sorunun okul giriş ve çıkış saatleri olduğu anlaşılmaktadır. Diğer sorunlar ise daha az katılımcı tarafından sorun olarak algılanmaktadır. Bu sorunlara ilişkin bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K4: Toplantıların gerek okul içerisinde gerek okul dışındaki milli eğitim bünyesinde ya da başka kurum içerisinde yapıldığı zaman öğretmenlerin çalışma saatlerinin düşünülmesi gerekir. Yani mesaisi dörtte biten bir öğretmenin toplantısı 5 ve 9 arasında olmamalı. Bu konuda biraz daha farklı yaklaşılabilir. Çünkü öğretmenin verimi düşüyor. Toplantı saatlerinin ayarlanması doğru olur.

K10: Okulda değiştirmek istediğim şey ders giriş-çıkış saatleridir. Çok saat çalışmak verimli ders çalışmak anlamına gelmiyor. Önemli olan çocukların uykusunu alıp verimli bir şekilde derse başlamasıdır. Verimli bir ders çalışmasını önemlidir. O yüzden de sabah herhalde büyük ihtimalle 8.30 9.00 gibi başlardım.

K5: Genel anlamda ekstra bir baskı var. Çünkü bütün proje okullarında olduğu gibi bizde de var yani üstten de baskı var. Akademik başarının yanında bir de projeler geliştirmemiz gerekiyor. Öğrencileri farklı anlamlarda yetiştirmemiz gerekiyor. İster istemez iş yoğunluğu artıyor bizimde üstümüzdeki dinlenme ihtiyacı aslında buradan kaynaklanıyor.

K7: Okulda geçirilen süreye ve okul sonrasında okulla ilgili yapılacak işlere bakıldığında bunlar bir sonraki derse hazırlık, tarama sınav hazırlıkları gibi konulardır. Başarı odaklı çalıştığımız için sosyal etkinlikler daha fazla yapılabilir. Böylece öğretmenin de motivasyonu artmış olur. Bu konuda eksikliğin olduğunu düşünüyorum.

K8: En büyük problemin liyakat olduğunu düşünüyorum. Liyakatin olmadığı yerde yapılan işin niteliği düşüyor, uzmanlığı düşüyor. Öyle olduğu zamanda işini düzgün yürütme konusunda ciddi sorunlar yaşıyorsun.

Katılımcıların görüşüne göre yönetimle ilgili farklı sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu okulda geçen saatlerin fazlalığına dikkat çekmektedirler. Bu sorunun öğretmenlerin dinlenmesini ve motivasyonunu engelledi belirtilmektedir. Bazı katılımcıların toplantı zaman ve süresinin uzun olmasından şikayet etmektedir. Okulun temel misyonunun sadece sınav ya da başarı odaklı olmasının ötesinde sosyal etkinliklere yeterince yer ayrılmadığı belirtilmektedir. Diğer yandan liyakat sisteminin olmayışı uzmanlığı ve niteliği olumsuz etkilediğini ifade edilmiştir.

5. Veliyle İlgili Sorunlara İlişkin Bulgular

Veli ile ilgili sorunların ilgisizlik, okulla işbirliği yapmama, iletişim bozukluğu, iletişim zamanı bilinçsiz olma, okuldan uzak bölgede yaşama ve dil konularında yaşandığı saptanmıştır. Yönetimle ilgili sorunlara ait bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6
Veliyle İlgili Sorunlar Temasına İlişkin Kategoriler

Tema	Kategoriler	Katılımcılar
Veli ile ilgili sorunlar	İlgisizlik	K3 K4 K6 K7 K10
	Okulla işbirliği yapmama	K1 K4 K5 K6 K10
	İletişim bozukluğu, iletişim zamanı	K2 K9
	Bilinçsiz olma	K2 K3 K4 K6
	Okuldan uzak bölgede yaşama	K3 K4 K7 K9 K10
	Dil	K7 K8

Tablo 6 incelendiğinde veli ile ilgili sorunların ilgisizlik, okulla işbirliği yapmama, iletişim bozukluğu, iletişim zamanı bilinçsiz olma, okuldan uzak bölgede yaşama ve dil konusunda yaşandığı görülmektedir. Katılımcıların çoğu velilerin ilgisiz, okulla işbirliği yapmayan ve okuldan uzakta bölgelerde yaşadığını belirtmiştir. Bazı katılımcılar da velilerle iletişim bozukluğunu, iletişim zamanını, velilerin bilinçsiz olmasını ve dil konusunu sorun olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bu sorunlara ilişkin bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

K7: Velilerin öğrencilerle öğretmen kadar ilgilendiklerini düşünmüyorum. Öğretmenleri olarak biz çocukla daha çok ilgileniyoruz. Tabii istisnalar var çok ilgili velilerimiz de var ama genel durum böyle. Veliler için sadece akademik boyutuna odaklanıyorlar. Çocuğun diğer ihtiyaçlarını göz ardı ediyorlar. Hatta bazen sene başında sadece bir kere görüştüğümüz veliler olabiliyor. Öğrencileriyle ilgilenmiyorlar bu durumda tüm yükü bizim üzerimize yıkıyorlar.

K1: Bizim okulda telefon getirmek yasak. Bu telefonu sonuçta veli çocuğa veriyor. Çocuk da okula getiriyor. Eğer veli bu kuralı bile bile çocuğa okula giderken telefonu vermeye devam ederse okuldaki soruna ilgisiz kalmak olur. Eğer çocuğun elinden alsa eve geldiğinde verse biz bu sorunu yaşamamış oluruz.

K9: Veliler okula zamanlama açısından çok yanlış zamanda geliyorlar. Öğle arası bitiyor saat 13.30'da geliyorlar, bazen 16.00' da geliyorlar yani iletişim sağlayamayacağımız zamanlarda geliyorlar. Zamanımızın kısıtlı olduğu zamanda geliyorlar. Bazen bir sıkıntı olduğunda direkt telefon ediyorlar. Telefonu açamayacağım anlar olabiliyor. Mesaj yazsalar daha iyi olur. Sorunu bilirim ona göre cevap veririm. Mesela törene indiğimde pazartesi sabah 08.00' de bana telefon edebiliyorlar. Zamanlama yanlış ve iletişim kurmaya çalıştıkları şey yanlış. Direkt arama yerine mesaj yazmaları belli bir süreliğine randevu almaları iyi olur.

K6: Velilerin öğrencilerin neye ihtiyacı olduğunu nasıl çalışması gerektiğini öğrencilerle iletişimimde sıkıntı yaşadığını birebir şahit oldum.

K4: Merkezdeki velilerimiz çok rahat iletişim kurabilirken dışarıdan gelen verilerle çok fazla iletişim kuramıyoruz. Mesela Derecik buraya çok uzak bir bölge, oradaki velilerin buraya gelmesi çok sıkıntı yarattığı için iletişim biraz sıkıntı olabiliyor.

K7: Bazı velilerimiz Türkçe bilmedikleri için onlarla iletişim kurmakta sıkıntı yaşıyabiliyoruz. Veli ile birebir değil de ailede Türkçe bilen kişiler aracılığıyla iletişimi sağlıyoruz.

Katılımcıların görüşlerine göre, velilerin okula, eğitime ya da öğrencilere karşı ilgisizliği, okulla iş birliği yapmaması ve velilerin okuldan uzak bölgelerde yaşaması önemli sorun olarak görülmektedir. Aslında bu sorunlar ülkemizdeki velilerde sıkça görülen sorunlar arasında olduğu söylenebilir. Ancak fen lisesi gibi seçkin bir lisedeki velilerin diğer okullardaki veliler gibi bir profil göstermesi oldukça düşündürücüdür. Veli öğretmen ilişkilerindeki bozukluk ya da iletişim kurallarını bilmemek, velilerin farkındalık düzeyinin düşük olması gibi sorunlar velilerin eğitim düzeyinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu sorunlar sadece veli öğretmen ilişkisinde değil yaşam içinde görülen sorunlar arasında da yaşanmaktadır. Dolayısıyla okulun yaşamın bir parçası olduğunu unutmamak gerekir. Diğer yandan velilerde öğretmen arasında yaşanan sorunlardan bir diğeri dil sorunudur. Bu bulguya göre ülkemizin bazı bölgelerinde halen dil sorunu yaşandığı anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, fen lisesi öğretmenlerinin fiziki ortamları, öğretim programıyla, öğrencilerle, velilerle ve yönetimle ilgili sorunlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerden alınacak dönütlerle kurumun eğitim hizmetlerinin niteliğinin belirlenmesine çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; fen lisesinde çalışan öğretmenlerin fiziki ortamları ilgili yaşadığı en büyük sorunlardan birinin sınıf mevcudunun fazlalığı olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerine göre sınıf mevcudunun 30 kişilik olması öğretmenlerin öğrencilerle daha fazla ilgilenmesini ve nitelikli eğitim vermesini engelleyici bir sorun olarak görülmüştür. Fiziksel alanla ilgili diğer bir önemli sorun da ulaşım olarak belirlenmiştir. Özellikle okulun merkezden uzak bir bölgede yer alması kış mevsiminde ulaşımın aksamasına sebep olmakta bu da öğretmenlerin okula gidiş sürecini ve eğitime başlama süresini geciktirmektedir. Bu durumun eğitim öğretim sürecinin kalitesini düşürdüğü söylenebilir. Okulun yerleşim merkezden uzak olmasının öğretmenlerin beslenme ve dinlenme durumlarını da olumsuz etkilediği ve öğretmenlerin yeteri kadar beslenip dinlenemediği belirlenmiştir.

Fen Lisesi öğretmenlerinin yaşadığı bir diğer sorunun da elektrik kesintisi olduğu görülmüştür. Elektrik kesintisinin öğretmenler için pek çok sorunu da beraberinde getirdiği söylenebilir. Okulda yaşanan elektrik kesintisi etkileşimli tahtanın, internetin kullanılmamasına ve öğretmenin eğitim sürecindeki ders planını istediği gibi uygulayamamasına sebep olduğu belirlenmiştir. Okuldaki fotokopi makinesi, bilgisayar gibi araç gereçlerdeki bozuklukların da öğretmenlerin yaşadığı sorunlardan biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında laboratuvarındaki malzemelerdeki eksikliğin, bozuk aletlerin de yine öğretmenin eğitim faaliyetlerini kaliteli bir şekilde uygulamasında karşılaştıkları sorunlardan biri olduğu görülmüştür. Bir öğretmenin performansı okuldaki tüm dengeleri değiştirecek güce sahiptir. İyi performansla sahip bir öğretmen beraberinde o okuldaki başarıyı da arttıracak güce sahiptir. Yavuz ve Karadeniz (2009) eğitim kurumlarının önemli bir parçasını oluşturan öğretmenlerin göstereceği performans o kurumun amacının gerçekleştirilmesinin ön şartıdır diyerek bu durumu destekler bir görüş ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin okulun fiziksel alanıyla ilgili yaşadığı sorunlar doğal olarak onların performansını etkileyecek ve eğitimin kalitesinin düşmesine sebep olacaktır. Bu açıdan fiziki ortam bir öğretmen için oldukça önem arz etmektedir. Şensoy ve Sağgöz (2015) yaptıkları bir çalışmada eğitimin birçok farklı etkenin altında gelişen çok boyutlu bir olgu olduğunu ve bu faktörlerden biri olan eğitim yapılarının fiziksel koşullarının eğitimin kalitesi üzerinde önemli bir rolünün olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretim programı ile ilgili yaşanan sorunları incelediğimizde kazanımların sayısının fazlalığının öğretmenleri olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Fen lisesi öğretmenlerinin özellikle 9. sınıf kazanımlarının çok fazla olduğunu, kazanımların gerçekleştirilmesi için verilen sürenin yetersiz olduğunu ve kazanımları verilen süre içinde yetiştirmeye çalışırken eğitim öğretim faaliyetlerinde kalıcı bir öğrenmenin oluşması için gereken destekleyici etkinliklere çok fazla yer ayıramadıkları belirlenmiştir. Öğretim programının öğrencinin bilişsel seviyesine uygun olmadığını düşünen fen lisesi öğretmenlerinin öğretim programını uygularken programı öğrenciye aktarmada sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. Aynı şekilde fen lisesi öğretmenlerinin öğretim programının öğrencilerin eğitim ihtiyacını karşılamadığını ve içerikte ihtiyacın dışında gereksiz bilgilerin olduğunu bundan dolayı da sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca MEB kitaplarındaki içeriklerin öğrencinin bilişsel seviyesine uygun olmamasından kaynaklı sorunların yaşandığı da ortaya çıkmıştır.

Fen lisesine öğrenci alımında uygulanan kriterlerinin fen liselerinin kuruluş amacına hizmet etmekte yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır. Okulun fen ve matematik derslerindeki başarılı öğrencilerin eğitim gördüğü bir kurum olma özelliğinden uzaklaştığı sonucuna varılmıştır. Yapılan bazı çalışmalar bu duruma dikkat çekmiştir. Özkul ve Avcı (2023) Fen liselerinin özellikli okullar olduğunu dile getirmiş ancak bu okulların zamanla kuruluş amaçlarından uzaklaştığını ifade etmiştir. Bu durum öğretmenlerin kurum amacına uygun öğrenci yetiştirirken zorlanmasına sebep olmaktadır. Yatılı ve yatsız olarak öğrencilere hizmet veren fen liselerinde pansiyonda kalan öğrencinin akademik başarısıyla pansiyonda kalmayan öğrencinin akademik başarısı kıyaslandığında pansiyonda kalan öğrencilerin içinde buldukları gelişim sürecinden de kaynaklı olarak aile sevgi ve ilgisine ihtiyaç duydukları bunu yeteri kadar hissedemedikleri için akademik başarılarının olumsuz etkilendiği söylenebilir. Bu durum öğretmenin pansiyonda kalan öğrenciden beklenen performansı görememesine sebep olmaktadır. Fen lisesi öğrencilerinin sayısal ağırlıklı alanlarda yetişen öğrenciler olması, aynı zamanda sınav odaklı çalışmaları, sınavda sözel derslerden sorumlu olmamaları onların sayısal derse karşı olumlu tutum geliştirirken sözel derslere bakış açılarının olumsuz olmasına sebep olmaktadır. Aslan (2015) yaptığı bir araştırmada fen liselerinde sayısal derslerin sözel derslerden daha çok önemsendiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç öğrencilerin sayısal ağırlıklı puanla öğrenci alan bölümleri daha çok tercih ettikleri için sayısal derslere daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Bu nedenle fen lisesindeki öğrenciler sözel derslere yeterli ilgiyi gösteremedikleri için sözel ağırlıklı derslerin öğretmenleri derslerde zorlandıkları söylenebilir.

Toplantı saatlerinin mesai saatleri dışında olması, toplantı süresinin uzun sürmesi aynı zamanda okul giriş çıkış saatlerinin uzun olması gibi durumların öğretmenleri olumsuz etkilediği ve onların yeterince dinlenememesine sebep olduğu görülmüştür. Aynı zamanda fen lisesi yöneticilerinin başarı odaklı tutumu öğretmenler üzerindeki baskının artmasına ve öğretmenin daha fazla yorulmasına sebep olmaktadır. Başarı odaklı tutum öğretmen için yapılacak sosyal etkinliklere yöneticilerin fazla vakit ayırmamasına ve öğretmenin verimliliğinin düşmesine sebep olmaktadır. Öğretmen yeterince dinlenememektedir. Yöneticilerin liyakat noktasındaki tutumları da öğretmenin yaşadığı ve onun performansını etkileyen bir başka sorundur. Okulun amaçlarının gerçekleştirilmesinde nasıl ki öğretmenin performansı son derece önemliyse bu performansın en iyi şekilde ortaya çıkarılmasında da okul yönetimi çok güçlü etkiye sahiptir. Okul yönetiminin öğretmenin yaşadığı sorunlara duyarlı olması ve onları motive etmesi gerekmektedir. Yılmaz ve Ceylan (2011) okulların amaçlarını gerçekleştirmek için insan ve insan dışı kaynakların yönetilmesinden okul yöneticilerini sorumlu tutmuşlar ve başarıyı artırmak ve sorunları çözmek için okul yöneticilerinin çaba göstermesi gerektiğini, bu bağlamda okul yöneticilerinden bir yandan öğrenci başarısını artırmayı diğer yandan da çalışanlara uygun bir ortam yaratmayı öncelikli hedef haline getirmelerinin beklendiğini ifade etmektedir.

Eğitim ve öğretim sürecinin sadece öğretmenin çabasıyla başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu süreçte veli işbirliği son derece önemlidir. Helvacı ve Aydoğan (2011) yaptıkları bir çalışmada ailenin okula katılımının öğrencinin başarısını arttırdığına ve aileler tarafından yapılan

gönüllü etkinliklerin öğrenci performansını geliştirdiğine dikkat çekmiştir. Başarılı bir performans sergileyen öğrenci öğretmenin eğitim öğretim sürecini başarıyla sürdürmesinde olumlu etkiye sahip olacaktır. İlgisiz tutuma sahip veliler ise öğretmenin bu süreci başarıyla ilerletmesindeki en büyük engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik unsurlara vurgu yapan çalışmalara göre ailelerin okula ilgisi ve desteğinin çocuklar tarafından bilinmesi ve bu konuda anne babalarla çocukların olumlu tutumu paylaşımları dahi okul başarısına olumlu yansımaktadır (Herndon, 2001, s.124; Constantino, 2002, s.32). Öğrenciye nasıl yaklaşacağını bilmeyen, onların ilgi ve ihtiyaçlarını anlayamayan bunları karşılayamayan bilinçsiz velilerin, öğretmeni zora soktuğu görülmüştür. Velilerin okulla iş birlikçi tavırdan uzak kalmaları da öğretmenlerin yaşadığı sorunlardan biridir. Yatılı öğrencilerin de içinde bulunduğu fen liselerinde okuldan uzakta yaşayan velilerle sağlıklı iletişim kurulamamaktadır. Türkçe bilmeyen velilerle yapılan görüşmelerde de sağlıklı bir iletişim söz konusu olmamaktadır. Sağlıklı iletişim içerisinde olan veliler öğrencilerinin başarılarının artmasında ve öğretmenin öğrenciyle ilgili yaşayacağı sorunların azalmasında etkin role sahiptir. Aslanargun ve Özakça (2015) akademik yönden başarılı öğrenci velilerinin okul-aile işbirliğine önem veren, çocuklarının eğitimiyle daha çok ilgilenen, duyuşsal olarak çocuklarını destekleyen ve akademik başarıya ilişkin çocuklarıyla benzer hedefler benimseyen veliler olduğunu ifade etmişlerdir. Starr (2003), aileleri okula aktif katılımında bulunan çocukların okul başarısının daha yüksek, şiddet olaylarına katılma eğiliminin ise daha düşük olduğunu savunmakta; okula yönelik gönüllü aile katılımının sağlanması için okul yönetiminin, aileler ile sürekli ve düzenli iletişim kurmasının öneminden söz etmektedir. Kalabalık sınıflar, disiplin sorunları, öğrencilerin alkol ve madde kullanmaları, şiddet, düşük maaşlar, ilgisiz ebeveynler, olumsuz yönetici tutumları ve benzeri pek çok sorunla karşı karşıya kalmaları öğretmenlerin stres yaşamalarına ve tükenmişlik sendromu geliştirmelerine yol açmaktadır (Russell, Altmaier & VanVelzen, 1987). Stresli ve kaygılı öğretmenlerin dikkatleri, öğrencilerine karşı toleransları ve öğrencilerinin gelişimlerini destekleme düzeyleri düşük olur (Blase, 1986). Bu öğretmenlerin öğrencileriyle etkileşimi azalır. Öğretmenlerin stres düzeyi arttıkça öğrencilerin de stres ve kaygıları artar (Sinclair & Ryan, 1987).

Bu araştırmada öğretmenlerin yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak katılımcıların cinsiyet, kıdem, branş gibi değişkenlerinin yaşanan sorunlar konusunda anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde büyük rol oynayacak olan bireylerin yetiştiği ve matematik ve fen alanlarında başarılı öğrencilerin yer aldığı fen liselerindeki öğretmenlerin sorunlarının giderilmesi bu okulların kuruluş amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Fen liselerinin öğretmenlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabileceği yerlerde kurulması gerekir. Fen lisesine öğrenci seçerken merkezi sınavlardan alınan puanlarda sayısal derslerdeki net sayılarına bakılması, gerektiğinde bu liseler için ayrı bir sınav yapılması önemlidir. Fen liseleri başarı beklentisi yüksek proje okulları olduğundan öğretmenlerden beklenen performans daha fazladır. Bu yüzden öğretmenin performansını artırıcı çeşitli sosyal etkinliklere yer verilmelidir. Bu okullarda okuyan öğrencilerin velilerine de çeşitli seminerler düzenlenerek onların bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Abazoğlu, İ., Yıldırım, O. & Yıldızhan, Y. (2016). Geçmişten günümüze Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(6),143-160. https://dergipark.org.tr/tr/pub/goputeb/issue/34311/379503#article_cite
- Akaygün, S., Elmas, R., Kara, H., Karataş, F.Ö. & Yıldırım, G. (2016). Fen lisesi kimya öğretmenlerinden bir yansıtma: güncellenen kimya öğretim programı ile ilgili görüşler. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,18(2), 737-770. <https://doi.org/10.17556/jef.36724>
- Aslanargun, E. & Özakça, B. (2015). Akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin başarı düzeylerine ailelerinin katkıda bulunma biçimleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(3), 9-21. <https://doi.org/10.18037/ausbd.77527>

- Bal, R. (2020). Türkiye’de ilk fen lisesinin açılış süreci, bilimsel gelişmeler ve değerlendirmeler. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(25), 481-496. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59177/849577#article_cite
- Blase, J. J. (1986). A qualitative analysis of sources of teacher stress: consequences for performance. *American Educational Research Journal*, 23, 13-40.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Çakmak, A., Özcan, E., Karadeniz, Ş. & Demirel F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı) Pegem yayınları.
- Constantino, S. M. (2002). High School Student Perspectives on the Interaction Between Family Involvement and Peer Relationship on Their Own School Engagement Practice, Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41. https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47957/606767#article_cite
- Çelikten, M., Şanal, M. & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 207-237. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/25118/265225#article_cite
- Çevik, O. & Çakır, E. (2023). Eğitim kurumlarında algılanan hizmet kalitesinin belirlenmesine yönelik bir inceleme: Karaman Tobb Fen Lisesi örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 257-278. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/78068/1232812#article_cite
- Demir, G. (2020). *Çok kriterli karar verme teknikleri ile aynı dilimdeki fen liselerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- De Jesus, S. N. & Conboy, J. (2001). A stress management course to prevent teacher distress The *International Journal of Educational Management* 15, 131-137.
- Edwards, N. C. (2006). School facilities and student achievement: student perspectives on the connection between the urban learning environment and student motivation and performance. Doctorate Thesis, Philosophy Department of the Ohio State University, Ohio, America.
- Erjem, Y. (2005). Eğitimde yabancılaşma olgusu ve öğretme: Lise öğretmenleri üzerine sosyolojik bir araştırma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 395-417. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26122/275175#article_cite
- Epstein J.L. & Jonsorn N.R. (2004). School, Family and Community Partnerships Link the Plan. *The Education Digest*, 69 (6), 19-23.
- Geçer, A.K. (2010). Teknik öğretmen adaylarının öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme dersine yönelik deneyimleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-25. https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/13710/165987#article_cite
- Gürgün, M. (1980). Üstün Beyin Gücü Eğitimi ve Fen Lisesi Tecrübesinin Sosyo-Ekonomik Bakımdan Değerlendirilmesi. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59177/849577>
- Harrison, S. (2003). *Mutlu Çocuk*. (Çeviren, Murat Sağlam) 1.Basım, İstanbul: Dharma Yayınları.

- Helvacı, M. A., & Aydoğan, İ. (2011). Etkili okul ve etkili okul müdürüne ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 41-60. <https://doi.org/10.12780/UUSBD91>
- Herndon, M. K. (2001). The Role of Family in the Success of African American Collage Students, Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.
- Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet Döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 1-14. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000058
- Lackney, J. A. (1999). Why optimal learning environment matter. Mississippi: Mississippi State University, Mississippi State Educational Design Institute.
- Lyons, J. B. (2001). Do school facilities really impact a child's education? 12 Şubat 2010 tarihinde <http://www.cefpi.org/80/issuetraks.html> adresinden alınmıştır.
- Metin, O. & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: iletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Özel Sayı 2), 273-294. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227356>
- Ozan- Leymun, Ş., Odabaşı, H.F. & Kabakçı-Yurdakul, İ. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385. https://dergipark.org.tr/pub/enad/issue/32382/360180#article_cite
- Pithers, R. T. & Fogarty, G. J. (1995). Occupational stress among vocational teachers'. *British Journal of Educational Psychology*, 65, 3-14.
- Resmi Gazete. (2006). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061223-9.htm>. Erişim tarihi: 15. 01. 2024
- Russell, D. W., Altmaier, E., & VanVelzen, D. (1987). Job-related stress, social support, and burnout among classroom teachers. *Journal of Applied Psychology*, 72, 269-274.
- Sağlam, M & Çiçek S. A. (2005). Öğretmenlik mesleğinin maddi yönüne ilişkin genel bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 317-328. https://dergipark.org.tr/pub/tebd/issue/26123/275186#article_cite
- Sarıbaş, S. ve Babadağ, G. (2015). Temel eğitimin temel sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3(1), 18-34. https://dergipark.org.tr/pub/ajeli/issue/1524/18724#article_cite
- Starr, L. (2003). A Dozen activities to Promote Parent Involvement.
- Şensoy, S. & Sağgöz, A. (2015). Öğrenci başarısının sınıfların fiziksel koşulları ile ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87-104. https://dergipark.org.tr/pub/kefad/issue/59449/854074#article_cite
- Sinclair, K. E., & Ryan, G. (1987). Teacher anxiety, teacher effectiveness, and student anxiety. *Teacher and Teacher Education*, 3, 249-253.
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426. https://dergipark.org.tr/pub/ataunisosbil/issue/34503/424695#article_cite
- Suna, H.E., Gür, B.S., Gelbal, S. & Özer, M. (2020). Fen lisesi öğrencilerinin sosyoekonomik arka planı ve yükseköğretime geçişteki tercihleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(3), 356-370. <https://doi.org/10.2399/yod.20.734921>
- Şahin, M. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin yaşadığı sorunlar. *Journal of History School*, 52, 1734-1757. <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.50089>

- Taşar, H. H. (2021). Fen liselerinin vizyon, misyon ve değer ifadelerinin incelenmesi: Ankara ili örneği. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum*, 10(28), 205-224. https://dergipark.org.tr/pub/egitimvetoplum/issue/62961/955637#article_cite
- Türk, E. (2018). Fen lisesi öğrencileri üstün yetenekli mi? üstün yeteneklilerin eğitiminde fen liselerinin önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(1), 437-444. https://dergipark.org.tr/pub/milliegitim/issue/40518/483369#article_cite
- Vandier, B. (2011). The impact of school facilities on the learning environment. Doctorate Thesis, Capella University, America.
- Yavuz, C. & Karadeniz, C. B. (2009). Sınıf öğretmenlerinin motivasyonunun iş tatmini üzerine etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 508-519. <http://earsiv.odu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11489/2823/Sınıf%20Öğretmenlerinin%20Motivasyonunun%20İş%20Tatmini%20Üzerine%20Etkisi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Yazıcı, H. (2009). Öğretmenlik mesleği, motivasyon kaynakları ve temel tutumlar: kurumsal bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 33-46. https://dergipark.org.tr/pub/kefdergi/issue/49070/626125#article_cite
- Yılmaz, A. & Ceylan, Ç.B. (2011). İlköğretim okul yöneticilerinin liderlik davranış düzeyleri ile öğretmenlerin iş doyumu ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(2), 277-394. https://dergipark.org.tr/pub/kuey/issue/10328/126615#article_cite.

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)

e-ISSN: 3023-5618

Cilt21, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

Makale Türü/Article Types: Kitap Kritiği/ Book Review

Geliş/Received: 15.10.2024

Kabul/Accepted: 12.11.2024

DOI: 10.5281/zenodo.14536621

Atıf/Citation: Demir, E. (2024). Kitap Kritiği: İlhan Tekeli (2008).

Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 240 s., ISBN:

9753332217. MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED). (2/3),

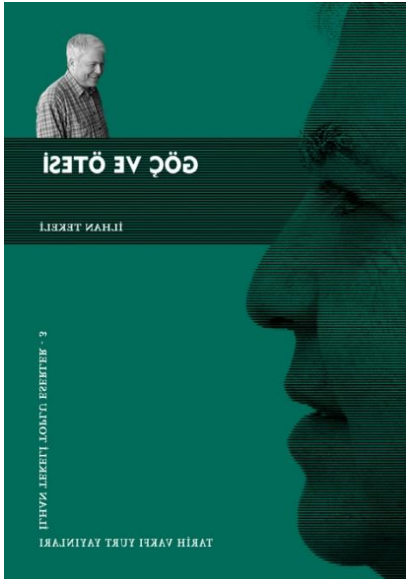
83-86.

Erdi DEMİR

(Dr.)/ Türkiye, edemir.akdeniz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3227-5984

KİTAP KRİTİĞİ: İLHAN TEKELİ (2008). GÖÇ VE ÖTESİ. İSTANBUL: TARİH VAKFI YURT YAYINLARI. 240 s., ISBN: 9753332217

Book Review: İlhan Tekeli (2008). Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kitap, bir önsöz (s.9), bir sunuş (s.10) ve dokuz bölümden oluşmaktadır. Genel olarak çalışmada göçün nedenleri, göçün sonuçları bakımından emek ve arz talepleri, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal olarak göç dönemleri üzerine incelemeler yer almaktadır. Yazar çalışmasında farklı sebeplerle gerçekleşen göçlerin kentleşmeyi ortaya çıkardığını ve Türkiye'de gerçekleşen iç göç hareketlerinin Avrupa'ya kıyasla sanayileşme sonucu ortaya çıkmadığını ifade etmiştir. Nitekim çalışmada 1940'ların sonlarına doğru yaşanan tarımsal mekanizasyon ile geçimini büyük ölçüde tarımdan sağlayan insanlar için emek göçünün açığa çıktığı, hızla artan nüfus, toprak erozyonu ve işsizlik gibi sebeplerle birleşen faktörlerin göçlere sebep olduğu değerlendirilmiştir. Bu durumlara koşut olarak göçle birlikte üretim, tüketim, toplumsal değerler, toplumsal alışkanlıkların da değiştiği, toplumsal değişimin ortaya çıktığına değinilmiştir.

Kitabın birinci bölümü olan *Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler* (ss.18-42) kısmında göçün bir toplumsal sistem içerisinde meydana gelen bir mekân değişikliği olmanın ötesinde işgücünün mekânda dağıtımını etkin bir şekilde sağlayan doğal bir fonksiyona sahip olduğu anlatılmıştır. Göçün menfi bir anlam ile anılmasının yanı sıra insanlara mesleki ve toplumsal hareketlilik kazandırdığı, insanların kullanabileceği sosyal ve ekonomik fırsatları arttırdığı (s.18) ifade edilmiştir. Piyasa düzeni içinde göçü ortaya çıkaran sebeplerin neler olduğu, göç kararının nasıl alındığı, (s.23) göçler sonucu toplumsal sistemin bu durumdan nasıl etkilendiği sorularına cevap arayan yazar, göç alan ve göç veren yöreler arasında ücret farklılığına dikkat çekmiş (s.24), işgücü ve işgücü arzı arasındaki farklılığı ise işsizlik oranları ile ilişkilendirmiştir. Göç kararı alan insanların kararını etkileyen değişken ise güdül ve düzenleyici değişkenler (s.32) olarak aktarılmış, göç edilecek mekânın

pozitif özellikleri değerlendirilmiş, mekânı çekici kılan değişkenlerin neler olduğu (ulaşım, haberleşme, sosyal alt yapı) tartışılmıştır. Nitekim göç alan ve göç veren mekânlar arasında çift yönlü bir akım bulunduğu yazar tarafından belirtilmiş, Türkiye'nin kapsayıcı ve sürdürülebilir göç politikalarına ihtiyacı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü olan *Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler* (ss.42-65) kısmında Anadolu coğrafyasının verimli toprakları ve elverişli iklimi sayesinde tarih boyunca göç alan bir yerleşim olduğu anlatılmıştır. Günümüz nüfus kompozisyonunun oluşumunda Balkan Göçleri'nin önemli bir katkısı olduğu ve bu göçlerin doğal sonucu olarak kentlerde yaşayan insanların sayısının nicel olarak arttığından bahsedilmiştir. 19. yüzyılda yaşanan siyasi gelişmeler ulusçuluk akımının yaygınlaşması ve savaşlarda toprak kaybının yaşanması sonucu 1860-1927 yılları arasında Anadolu coğrafyası Balkanlar'dan (s.45) önemli ölçüde göç almıştır. Bu göç tecrübesi acıklı olmuş, göçler esnasında iklim şartları, salgın hastalıklar nedeniyle çok sayıda insanın hayatını kaybettiği aktarılmıştır (s.46). Gelen göçmenlere toprak ve arazi dağıtımı yapılarak onlara sosyal ve ekonomik hayata entegre olmaları istenmiş, pulluk, yaylı arabalar ve patates üretimi bu grubun sayesinde Anadolu tarımına katkı sağlamıştır (s.47). Kitabın kentleşme kısmında kentte yaşayan insan sayısının artması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişiminin kentleşme olgusunu ortaya çıkardığı anlatılmıştır. Yazar, cumhuriyetin ilanından sonra 1940'lı yılların sonuna doğru kırsaldan başlayan kopuşun giderek ivme kazandığını belirtmiştir. Örneğin 1945-1950 yılları arasında köylerden kente göç 214.000 dolaylarındayken 1950-1955 arasında bu sayı 904.000 civarına çıkmıştır (s.50). Hızlı ve düzensiz bir şekilde gerçekleşen göçler, kentlerde üretime hazır arsanın olmaması nedeniyle gecekondulaşma (s.54) ve çarpık kentleşmeye sebep olmuş, kentlerin fiziki yapılarını tahrip etmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü olan *Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırsaldan Kopuş Süreci* (ss.68-96) kısmında Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dönüşümünün 1947 Marshall yardımları (s.70) ile ilgisi ve yurt dışından gelen kredilerin tarım araçları ve tarım malzemeleri için kullanılması anlatılmıştır. Kredilerin tarımdaki makineleşme için kullanılması, kırsalda iş gücü açığı ortaya çıkarmış, toprakların miras yoluyla parçalanması, hızla kırsalda artan nüfus köylüleri kentlere göç etmeye zorlamıştır. 1948-1956 yılları arasında traktör sayısı 1800'den 44.000'e yükselmiştir. 1948 yılında ekili arazi 15 bin hektardan 1956 yılında 24 bin hektara yükselmiştir (s.73). Yazar, üretilen ürünlerin miktarı ve çeşitliliğin artması, iklim şartlarının elverişli olmasının katkısıyla tarımsal sanayiye güçlendirdiğini savunmuş, kırsalda yaşayan insanların emeğinin ise sermayeye yöneldiğini aktarmıştır. Sonuç olarak makineli tarım üretim biçimini değiştirmekle kalmamış, toplumun yapısında da değişimleri beraberinde getirmiştir. Kırsalda kooperatif tarzı ortak aile şirketleri ortaya çıkmış ve kısmen de olsa sermaye birikimi oluşmaya başlamıştır (s.87).

Kitabın dördüncü bölümü olan *Türkiye'nin Yaşadığı Hızlı Kentleşmenin Öyküsünü Modernist Meşruyet Kavramını Merkeze Alarak Kurmak* (ss.96-110) kısmında Türkiye'nin yaşadığı kentleşmenin Avrupa ülkelerine kıyasla sosyal ve ekonomik temelini zayıflığı, kentleşme hızının Avrupa'daki kentleşme süreçlerine nazaran iki kat hızlı gerçekleştiğinden bahsedilmiştir. Bu durumların sonucu olarak hem devlet kurumlarının hem de özel sektörün hazırlıksız yakalanarak başta konut, beslenme, ulaşım ve istihdam gibi alanlarda sürdürülebilir çözümler üretmedikleri anlatılmıştır. Araştırmacı bürokrasinin İkinci Dünya Savaşı döneminde nüfusun köylerde muhafaza edilmesini savunduğunu ve hızlı kentleşme beklentisi içerisinde olmadığını ifade etmiştir (s.98). Nitekim kentleşen Avrupa ülkelerinde kentleşmenin iki temel bileşeni bulunmuştur. Bunlar sanayileşme ve kentlerin modern fiziki altyapısının varlığıdır. Yazar, bu koşullara bağlı olarak sermaye birikimi oluştuğunu düşünmektedir. Türkiye'de ise sanayileşme ekseninde gerçekleşmeyen bir kentleşme, devlet ve STK'lar tarafından çözülememiş konut sorunları, kentlerin sosyo-ekonomik yapısını büyük ölçüde tahrip etmiştir. Kırsaldan kente göçen insanların kentlerdeki ev kira bedellerini ödeyebilecek ekonomik güce sahip olmaması, yeterli sayıda konut bulunmaması, başkalarına ait arsa ya da araziler üzerine arazi sahibinin izni olmadan bir gecede ansızın inşa edilen derme çatma yapılar (gecekondu) inşa etmesine sebep

olmuştur (s.101). Yazar, 1948 yılında çıkarılan gecekondu affına dikkat çekmiş, bu affın konut sorununa çözüm getirmediğini belirtmiştir. Bu affla gecekondu-konut sorunu giderek artmış, başta Ankara olmak üzere İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerde gecekondu giderek artmıştır. Hijyenik olmayan gecekondu yapılarına sahip çıkan kişi Alman Profesör Kessler olmuştur. Devlet desteği olmadan insanların kendi başına çözüm üretebilmelerini takdirle karşılamıştır. Nitekim gecekondu kentlerin varoşlarında kendi kültürünü (s.107), kendi müziğini (arabesk), kendi yaşam biçimini üretmiş ve Türkiye'nin son dönemlerde önemli bir gündem maddesi olmuştur.

Kitabın beşinci bölümü olan *Kalkınma Sürecinde Marjinal Kesim ve Türkiye Üzerine Bir Deneme* (ss.112-138) kısmında kırsaldan kentlere göçen, istihdam olamayan, yarı işçi-yarı işsiz, sigortasız ve sosyal güvencesiz çalışan insanların kent ekonomisine olan etkileri tartışılmıştır. Aslında gelişmekte olan ülkelerde ekonominin tarım dışı sektörde yeteri kadar istihdam yaratamadığı ve kırsaldan kentlere olan göçün bu istihdam yaratma potansiyelinden daha cılız kaldığı ve gecekondulaşmanın önüne geçilemediği düşünülmektedir (s.112). Yazara göre eğitim seviyesi yüksek olmayan, sosyal ve ekonomik profili düşük, emek gücü kentlerin varoşlarında ve arka sokaklarında çok fazla bilgi ve beceri gerektirmeyen “marjinal işler” olarak adlandırılan kapıcılık, kalorifercilik, badanacılık, ayakkabı boyacılığı ve işportacılık gibi meslekleri yapmaktadırlar. Araştırmacı, Türkiye açısından istihdam ve işgücü istatistiklerinin Keynesçi ekonomik modelle değerlendirilebileceğini önermektedir (s.127). Örneğin 1965 yılı verilerine göre Türkiye’de tarım dışı sektörde çalışan ve sigortalı 3.807.000 kişinin olduğu ve 55.000 kişinin iş aradığını ifade edilmektedir. Bahse konu 55.000 kişi örgütlenmemiş kitleler olduğu düşünülmektedir. Yani sigortasız çalışan ve kendi mesleklerini icra ettikleri söylenen kesim marjinal kesim olmaktadır. Bu insanlar kendilerini iş sahibi sanmaktadırlar. Dolayısıyla aşırı kentleşme ya da emeğin mekanda etkin olmayan dağıtımı marjinal sektörü ve sosyal gruplarını ortaya çıkarabilmektedir. Ekonomik temelde göç, iş fırsatlarına insanların tepki göstermesi olarak kabul edilmektedir (s.139). Bu tepkinin belirleyicisi ise ücretler üzerinden gerçekleşmektedir. Marjinal sektörlerin oluşmasının temel nedeni, bölgeler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik dengesizliklerin bulunduğu iddiasıdır.

Kitabın altıncı bölümü olan *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu* (ss.141-168) kısmında kendi isteği ile yer değiştirmeyen sosyal grupların yer değiştirmelerinin toplumsal ve kültürel sonuçları tartışılmaktadır. Yazara göre insanların istem dışı yer değiştirmelerinin üç sebebi bulunmaktadır. Bunlar devletin belli amacı-iskân politikası, doğal afetler, savaşlar sonucu zorunlu yer değiştirmedir (s.141). Örneğin 16. yüzyılda Osmanlı Devleti, gaza ve cihat anlayışıyla fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek açısından Balkanlar’ın uç kısımlarına, Kırım ve çevresine Anadolu’dan zorunlu göçler gerçekleştirmiştir. Bu uygulamanın amacı bölgeyi Türkleştirmek, kültür ve yaşam pratikleri bakımından bölge insanını kazanabilmektir (s.143). Ayrıca bu insanlara toprak ve arazi dağıtımı yapılması, konut ve iskanla ilgili sorunlarının çözülmesi, hayvan hibelerinin yapılması gibi uygulamalar mevcuttur. Yine bu dönemde bozulan devlet yapısı ve otoritesi, artan vergiler, savaşlar sonucu toprak kayıplarının yaşanması ve buna bağlı olarak geçimini çiftçilikle sağlayan köylülerin vergilerinin arttırılması gibi nedenler Anadolu’da isyanlar çıkmıştır. Bu isyanların büyümesi ve kanlı bir biçimde bastırılması nedeniyle aşiretler de devlet tarafından sürgüne, göçe yollanmışlardır. 19. yüzyılda Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) sırasında savaş sonrası kaybedilen topraklar nedeniyle Osmanlı Devleti birçok göç almış, Romanya ve Bulgaristan’dan 1.500.000 kişi Anadolu’ya göç etmiştir (s.151). Balkan Savaşları sonucunda 640.000 Müslüman-Türk Nüfus, Balkanlar’dan Anadolu’ya sığınmıştır. Aslında yapılan bu göçler bugünkü Anadolu’nun nüfus kompozisyonunun oluşmasını sağlamış, millî, üniter devletin temelini oluşturmuştur. 1923 yılından 1950 yılına kadar yaklaşık 392.000 kişi Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sonucu Türkiye topraklarına göç etmiştir. Sonuç olarak nüfus mübadelesi ulusçuluk fikrinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Kültürel ve homojen bir nüfus oluşturmanın, mevcut toplumsal yapıya katkı yapacağı düşüncesiyle bu göçler dönemin hükümetleri ve bürokrasisi tarafından desteklenmiştir.

Yazar, bugünkü nüfus ve toplumsal yapının şekillenmesinde Balkan göçlerinin önemli bir etkisinin olduğunu düşünmektedir.

Kitabın yedinci bölümü olan *Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi* (ss.171-185) bölümünde 2000’li yıllardan itibaren iç göç sorunsalının farklı toplumsal sorunları ortaya çıkardığı ve iç göçün sadece fiziki yer değişikliği dışında ekonomik motivasyonlu üretim-emek-tüketim ilişkilerini nasıl etkilediği anlatılmıştır. İç göç, insanların, belli bir zaman diliminde belirli bir mekândan başka bir mekâna sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler nedeniyle gerçekleştirdiği yer değişikliğidir (s.173). Göçler, emek gücünün mekânsal organizasyonunu etkin kılacak şekilde dağıtımını sağlayan doğal bir işleve sahiptir. Bu bağlamda sanayi kentlerinin ihtiyaç duyduğu işgücünü temin eder ve sosyal hareketlilik kazandırır. Öyle ise bu tanım sanayi toplumları için geçerlidir. Yazar, sosyal ve ekonomik hareketlilik sağlamıyorsa kırdan kente göçleri, göç olarak değerlendirmemek gerektiğini ifade etmiştir. Nitekim iç göçler, sermayenin yer değiştirmesi, üretimin yer değiştirmesi, tüketici ya da pazarın yer değişimini de beraberinde getirmiştir (s.175). Dolayısıyla göçler, toplumsal değişimin tetikleyicisi konumundadır. Yazar, sanayi toplumları için iç göçleri kuramlarla ilişkilendirmiştir (s.176). Toplumsal evrim kuramına göre, insani ve ekonomik gelişimini tamamlayan toplumların köylülükten kopacağı ve üretimin örgütlenmesi anlayışı ile doğal olarak göçlerin gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Diğer bir görüşe göre mekânsal dengesizlik ve eşitsizliklerin bulunması, ücret farklılıkları, işsizlik oranları, kent hayatının çekiciliği gibi farklılıklar sebebiyle kırsaldan kentlere, iç göçler gerçekleşebilmektedir. Sonuç itibarıyla iç göçlerle kentlere akan nüfuslar tam olarak sindirilememiş, işsizlik, çevre kirliliği, konut sorunu, ulaşım sorunu, alt yapı hizmetleri gibi birçok toplumsal sorunlara sebep olmuştur.

Kitabın sekizinci bölümü olan *Türkiye’de İç Göç Çalışmalarını Canlandırabilmek İçin Yeni Bir Sorunsal Alanı Oluşturmanın Gerekliliği Üzerine* (ss.186-196) bölümünde iç göç ve kentleşmenin akademik camia tarafından yavaşlatılması gerektiğine yönelik kanı ve farkındalık yaratılmamasına yönelik tartışmalardan bahsedilmektedir. Yazara göre TÜBİTAK birçok araştırma projesini destekleyebilecek teşvik primleri verebilmektedir. Birkaç akademisyen dışında iç göçleri, toplumsal uyum politikalarını, gecekondulaşmayı, kentleşmeyi elen alan akademisyenin olmaması yazara göre büyük bir eksiklik (s.186). Modern dünyada ulus devletlerin kurulmaya başlamasıyla resmi olarak devletlerarasında sınırların çizilmesi göç hareketlerini büyük ölçüde kısıtlaya da iç göçler ile emek gücü sermayeyi takip etmeye devam edebilir. İnsan, sadece mekânını değil yaşam güzergâhını da oluşturabilir. Bu güzergâha anılarını, öykülerini, geleneklerini, değerlerini taşıyacak, göçün toplumsal ve insani bir eylem biçimi olduğunu fark edecektir. Göçler, toplumsal yapıyı, üretim ve tüketim ilişkilerini, sermayenin yer değişimini içerdiği için endüstri toplumları tarafından beklentiyle karşılanmıştır. Kent planlamaları, toplu ulaşım ve iletişim ağları bu doğrultuda hazırlanmıştır (s.188). İç göçler, salt insanın yer değiştirmesi değil sosyolojik olarak kültürel değerlerin, normların ve yaşam tarzlarının da yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Göç veren (kaynak) mekân ile göç alan (hedef) mekân arasında kültürel uyum, yabancılaşma, suç, dışlanma gibi birçok durumu da aslında gündeme taşımaktadır. İç göçler, bu toplumsal değişim ve dönüşümü temsil eden bir kavramdır.

Kaynakça

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.